

Bu metin daha önce ilk versiyonu 17 Nisan 2016 tarihinde [anayasa.gen.tr](http://www.anayasa.gen.tr)'de 32 sayfa olarak yayınlanan bu makalenin “Dördüncü Versiyonu”dur. Makalenin ilk üç versiyonuna <http://www.anayasa.gen.tr/anayasasizlastirma.htm> den ulaşılabilir. Makale bu son haliyle yayınlanmak üzere bir kağıt dergiye 30 Mayıs 2016 tarihinde gönderilmiştir.

1982 ANAYASASI HÂLÂ YÜRÜRLÜKTE Mİ? Anayasasızlaştırma Üzerine Bir Deneme (Versiyon 4)

Kemal Gözler*

ÖZET: 1982 Anayasası Hâlâ Yürürlükte mi? Anayasasızlaştırma Üzerine Bir Deneme.- Bu makalede, verilen on iki somut örnek üzerinden “1982 Anayasası hâlâ yürürlükte mi” sorusu sorulmaktadır. Makalede 1982 Anayasasının bu örneklerle ilişkin çeşitli maddelerine fiilen uyulmadığı ve bu nedenle bu maddelerin etkililiklerini yitirdikleri gözlemlenmektedir. Makalede bu olguyu isimlendirmek için “anayasasızlaştırma” kavramının kullanılabilmesi belirtilmekte ve anayasasızlaştırmanın dört değişik yolu açıklanmaktadır. Makalede Türkiye’de anayasasızlaştırmanın kendiliğinden veya dıştan gelen bir etkiyle değil, tersine sistemin içinden gelen etkilerle, açıkçası anayasal organların kötü niyetli uygulamaları sonucu oluştuğu düşüncesi savunulmaktadır. Makalede anayasasızlaştırma sürecinden anayasal organların Anayasa hükümlerine uyması suretiyle çıkılabileceği sonucuna varılmakta ve anayasal organlar Anayasaya uymaya çağrılmaktadır.

Anahtar Terimler: 1982 Anayasası, anayasayı ihlal, anayasal metrukiyet, anayasasızlaştırma, anayasasızcılık, anayasal kötü niyet, anayasaya karşı hile, suistimalci anayasacılık.

* Prof. Dr. Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı öğretim üyesi.

Bu makalenin hazırlık versiyonu ilk defa [anayasa.gen.tr](http://www.anayasa.gen.tr)'de 17 Nisan 2016 tarihinde 32 sayfa olarak yayınlanmıştır (<http://www.anayasa.gen.tr/anayasasizlastirma-kisa.pdf>). İzleyen günlerde yaşadığımız örnek olaylar makalemi genişletmeye yol açtı. Keza meslektaşlarımızdan gelen görüş ve eleştiriler sayesinde makaleyi yeniden gözden geçirmek ve geliştirmek imkânını elde ettim. Neticede ortaya bu metin çıktı.

Dile getirdikleri eleştiri ve görüşleriyle makalemi geliştirmeme imkân sağlayan Prof. Dr. Mustafa Tören Yücel, Dr. Ali Acar, Doç. Dr. Artuk Ardıçoğlu, Prof. Dr. Mehmet Turhan, Yard. Doç. Dr. Veysel Dinler, Yard. Doç. Dr. Çiğdem Sever, Prof. Dr. Mustafa Koçak, Doç. Dr. Murat Sevinç, Dr. Dinçer Demirkent, Dr. Barkın Asal, Dr. Cemil Ozansü ve üç anonim okuyucuya teşekkür ederim.

Makalenin düzeltmelerini sabırla ve büyük bir özenle yapan araştırma görevlisi arkadaşlarım Burcu Uykun, Sibel Yılmaz, Salih Taşdöğen ve Yahya Berkol Gülgeç’e ayrıca teşekkür ederim.

Hâliyle makaledeki bütün eksiklikler ve hatalar bana aittir.

ABSTRACT: Is the Constitution of 1982 Still in Force? An Essay on Deconstitutionalization.- *In this article the question whether the Constitution of 1982 is still in force is evaluated over twelve concrete cases. It is observed in the article that certain articles of the Constitution of 1982 related to these examples are not complied with in reality and that they have thus lost their efficacy. In the article, concept of “deconstitutionalization” is suggested in order to term this phenomenon and four different ways of deconstitutionalization are explained. It is argued in the article that the deconstitutionalization in Turkey does not occur by itself or due to any external effect, but, on the contrary, due to the effects intrinsic to the system, bluntly put, as a result of malicious practices of the constitutional organs. It is concluded in the article that the process of deconstitutionalization can only be avoided if the constitutional organs start complying with the provisions of the Constitution and the constitutional organs are urged to comply with the Constitution.*

Keywords: *Turkish Constitution of 1982, violation of the Constitution, constitutional desuetude, deconstitutionalization, deconstitutionalism constitutional bad faith, constitutional fraud, abusive constitutionalism.*

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	3
I. Örnekler	5
Örnek 1: Sokağa Çıkma Yasakları	5
Örnek 2: Hükûmet Sistemi	10
Örnek 3: Düşünce ve İfade Hürriyeti	14
Örnek 4: Basın Hürriyeti	19
Örnek 5: Basımevlerine El Konulması	21
Örnek 7: Tabî Hâkim İlkesi.....	22
Örnek 8: Mahkemelerin Bağımsızlığı	22
Örnek 9: Hâkimlik Teminatı	24
Örnek 10: Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı.....	26
Örnek 11: Yargı Kararlarına Uymama	26
Örnek 12: Cumhurbaşkanının Tarafsızlığı	27
II. Teorik Çerçeve: Anayasasızlaştırma.....	35
A. Mevcut Kavramlar: “Anayasaya Aykırılık”, “Anayasayı İhlâl”, “Anayasal Metrukiyet”, “Anayasaya Karşı Hile”, “Suistimalci Anayasacılık”	36
1. Anayasaya Aykırılık	36
2. Anayasayı İhlâl	37
3. Anayasal Metrukiyet	39
4. Anayasaya Karşı Hile	40
5. Suistimalci Anayasacılık veya Suistimalci Anayasa Değişikliği	43
B. “Anayasasızlaştırma” Kavramı	49
C. Anayasasızlaştırmanın Yolları	56
1. Anayasasızlaştırmanın Birinci Yolu: Anayasa Maddelerinin “Fiilen” Değiştirilmesi	57
2. Anayasasızlaştırmanın İkinci Yolu: Anayasaya Aykırı Kanunlar Çıkarmak	58
3. Anayasasızlaştırmanın Üçüncü Yolu: Anayasaya ve Kanuna Aykırı İdarî Eylem ve İşlemler	59
4. Anayasasızlaştırmanın Dördüncü Yolu: Anayasaya Aykırı Yargı Kararları	60
D. Anayasasızlaştırmanın Sonucu ve Tamamlayıcısı Olarak Korku Atmosferi ve Diğer Unsurlar	63
E. “Anayasal Kötü Niyet”	64
F. Anayasamızın Bir Günahı Var mı?	72
G. Anayasasızlaştırmaya Karşı Uygulanabilecek Bir Müeyyide Var mı?	75

H. “Anayasasızlaştırma” Sürecinden Nasıl Çıkabiliriz?.....	76
I. Yeni Bir Anayasa Yapmak Çare mi?.....	77
J. Hükûmet Darbesi, Anayasasızlaştırma ve Suistimalci Anayasacılık Kavramları Arasında Bir Karşılaştırma.....	79
K. “Hukuksuzluk Devleti”ne Göre “Kanun Devleti” Evladır.....	81
L. İnsan İnsana Değil, İnsan Kurala Tabi Olmalı.....	82
Sonuç: Anayasamıza Uyun!.....	83

GİRİŞ

1982 Anayasası hâlâ yürürlükte mi?

Saniyorum bu soru hepimizi şaşırtan bir soru. Normal koşullarda böyle bir soru sormak kimsenin aklından geçmez. Çünkü bu soru bir abesle iştilgal örneği. Zira bir ülkede vakti zamanında bir anayasa yürürlüğe girmiş ise ve bu anayasa, bugüne kadar ayrıca ve açıkça ilga edilmemiş ise hâliyle hâlâ yürürlükte-
dir.

Nitekim 7 Kasım 1982 tarih ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da ülkemizde hâlâ yürürlükte-
dir. Zira bu Anayasanın 177’nci maddesi “*bu Anayasa, halkoylaması sonucu kabul edilip Resmî Gazetede yayımlanması ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olur ve ... bütünüyle yürürlüğe girer*” demektir. Bu Anayasa da 7 Kasım 1982 tarihli halkoylaması sonucu kabul edilmiş ve 9 Kasım 1982 tarih ve 17863 mükerrer sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Benim görebildiğim kadarıyla ülkemizde bir ihtilâl veya hükûmet darbesi olmamıştır ve dolayısıyla Anayasa yürürlükten kaldırılmamıştır.

1982 Anayasası ilga edilmediğine göre yürürlükte-
dir. Dolayısıyla “1982 Anayasa hâlâ yürürlükte midir” diye bir soru sormanın abesle iştilgalden başka ne anlamı olabilir? Böylesine apaçık yanlış soruyu bir anayasa hukuku profesörü neden makalesine başlık olarak koysun ki?

“1982 Anayasası hâlâ yürürlükte mi” sorusunu makaleme başlık olarak koydum; çünkü bu Anayasanın hâlâ yürürlükte olduğundan aşağıda açıklayacağım sebeplerden dolayı gerçekten şüphe duyuyorum.

Ahmet İyimaya’nın Öngörülleri.- Beni şüpheye düşüren sebepleri açıklamaya geçmeden önce, konuya dikkat çekmek için, halen TBMM Adalet Komisyonu Başkanı ve Anayasa Mutabakat Komisyonu üyesi olan ve geçmişte Anayasa Komisyonu Başkanlığı da yapmış olan AKP Milletvekili Ahmet İyimaya’nın 2 Nisan 2016 tarihinde yaptığı bir konuşmadan alıntı yapmak istiyorum:

“1982 Anayasasının yürürlükten kaldırılması yeni anayasanın yapılmasından, yapılmış olmasından daha önemlidir. Giderek parti görüşü olmaksızın ifade etmeye mecburum ki, yeni anayasa yapmasak dahi bu parlamentonun kurucu

iktidar yetkisi içerisinde yürürlükteki anayasayı yürürlükten kaldırması gerçek bir demokratik kazanım olacaktır. Çok önemli, 5 yıl, 2 yıl, 3 yıl anayasasız kalabiliriz, anayasal kurumlar var, anayasal kurumların bağlı olduğu yasalar yani organik yasa dediğimiz yasalar var, bu çok önemli. Ama akıllıca olanı, rasyonel olanı, yeni anayasayı da aynı zamanda, eş zamanlı olarak yürürlüğe koymaktır”¹.

Yukarıdaki paragrafın anlaşılması oldukça zor. Ama bu paragrafta şunların söylendiğini gözlemleyebiliriz: **(1)** Ahmet İyimaya’ya göre, 1982 Anayasasının yürürlükten kaldırılması ve eş zamanlı olarak yeni bir anayasa yapılması gerekir. İşin doğrusu budur. **(2)** Ancak bu yapılamazsa, 1982 Anayasası yine de yürürlükten kaldırılmalıdır. Çünkü ona göre 1982 Anayasasının yürürlükten kaldırılması, yeni anayasanın yapılmasından da önemlidir. **(3)** Ahmet İyimaya’ya göre Anayasayı yürürlükten kaldırma, parlâmentonun, yani TBMM’nin “kurucu iktidar yetkisi içerisinde”dir. **(4)** Parlâmentonun anayasayı yürürlükten kaldırması demokratik bir kazanım olacaktır. **(5)** 2 yıl, 3 yıl ve hatta 5 yıl anayasasız kalabiliriz!

Kanımcı birinci önerme dışında, yukarıdaki önermelerin hepsi yanlıştır². **(1)** Bir anayasa ancak aslı kurucu iktidar tarafından ilga edilebilir. Parlâmento, yani TBMM ise bir kurulmuş iktidardır. Bir kurulmuş iktidar, kendisini kuran anayasayı nasıl olup da yürürlükten kaldıracaktır? TBMM, aslı kurucu iktidar yetkisine sahip değildir³. **(2)** Parlâmentonun yürürlükteki anayasayı yürürlükten kaldırmasının demokrasi kavramıyla bir ilgisi yoktur. Böyle bir şeyin nasıl olup da demokratik bir kazanım olacağını anlamak mümkün değildir. **(3)** Ahmet İyimaya’nın en ilginç düşüncesi şüphesiz, *ülkeminin 2 yıl, 3 yıl ve hatta 5 yıl anayasasız kalabileceği yolundaki düşüncesidir*. Bu düşünce karşısında ne kadar şaşırıldığını söylesem azdır.

Ahmet İyimaya’nın sözleri karşısında ne kadar şaşırılmış olsam da, bu sözlerin spekülasyon olsun diye veya mizah kabilinden söylenmiş sözler olmadıklarını ve manidar olduklarını düşünüyorum. Örneğin 1982 Anayasasının yürürlükten kaldırılmasının yeni anayasanın yapılmasından da önemli olduğunun söylenmesi sanıyorum AKP iktidarının gerçek niyetinin güzel ve samimi bir itirafıdır. Keza ülkemizin 2 yıl, 3 yıl ve hatta 5 yıl süreyle “anayasasız” kalabile-

-
1. *Milliyet*, 2 Nisan 2016, <http://www.milliyet.com.tr/ak-partili-ahmet-iyimaya-5/siyaset/detay/2220197/default.htm>. (Dipnotlarda gazetelere atıfta belirtilen tarih, kağıt gazetenin çıkış tarihi değil, gazetenin internet sitesinde söz konusu haberin “giriş tarihi”dir).
 2. Ahmet İyimaya’nın “organik yasalar” ile “anayasal kurumların bağlı olduğu yasalar”ı kastettiği anlaşılmaktadır. Bunlar herhalde başbakanlık ve bakanlıkların teşkilatlarını düzenleyen kanunlar ve diğer bazı kamu kurum ve kuruluşlarını düzenleyen kanunlardır. Belirtelim ki, klasik anayasa hukuku literatüründe kullanılan “organik kanun (*loi organique*)” terimi bu anlamda değil, Fransız Anayasasının 46’ncı maddesinde tanımlanan anlamda kullanılır.
 3. Bkz. Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Bursa, Ekin, 19. Baskı, 2015, s.446-450.

ceği yolundaki düşünce⁴, benim ilk defa duyduğum, oldukça özgün bir düşünce olup, bugün içine girdiğimiz süreç ile çok güzel bir şekilde örtüşmektedir. Gerçi Ahmet İyimaya'nın söylediklerinden “anayasasızlık dönemi”ne TBMM'nin 1982 Anayasasını ilga etmesiyle gireceğimizi düşündüğü anlaşılacakla birlikte, kanımca, “*anayasasızlık dönemi*”⁵ teriminin bir süredir içinden geçtiğimiz bu döneme isim olarak verilebileceğini düşünüyorum.

Şimdi Ahmet İyimaya'nın öngörülerini bir yana bırakalım ve baştan sorduğum soruya geri dönelim: 1982 Anayasası hâlâ yürürlükte mi?

Yukarıda belirttiğim gibi benim 1982 Anayasasının hâlâ yürürlükte olduğu konusunda ciddi şüphelerim var. Son birkaç yıldır beni şüpheyeye sevk eden onlarca örnek olay yaşadık. Şimdi bu örnekleri görelim.

I. ÖRNEKLER

Burada önce 1982 Anayasasının hâlâ yürürlükte mi olduğu sorusunu sormama yol açan olaylardan on ikisini örnek olarak vereceğim. Sonra da başta sorduğum “1982 Anayasası hâlâ yürürlükte mi” sorusuna cevap arayacağım.

Örnek 1: Sokağa Çıkma Yasakları

Bilindiği gibi 2015 yılının yaz aylarından bu yana ülkemizin bazı il ve ilçelerinde, valiler tarafından aylarca süren sokağa çıkma yasakları ilân edilmiştir ve edilmeye devam edilmektedir. Aylarca devam eden, gündüz ve gece kesintisiz uygulanan, Cumhuriyet tarihinde şimdiye kadar eşî benzeri görülmemiş uzunlukta ve yoğunlukta sokağa çıkma yasaklarına şahit olduk ve olmaya devam ediyoruz.

Söz konusu sokağa çıkma yasakları, il valileri tarafından 10 Haziran 1949 tarih ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 11'inci maddesinin C bendine dayanılarak ilân edilmektedir. Oysa anılan bentte valilere sokağa çıkma yasağı koyma yetkisi veren bir ibare yoktur. Bu bentte şöyle denmektedir:

“İl sınırları içinde huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının, tasarrufa müteallik emniyetin, kamu esenliğinin sağlanması ve önleyici kolluk yetkisi vali-

-
4. Gerçi ben bu düşünceyi ilk defa 2 Nisan 2016 tarihli gazetelerde okumuş olsam da, bu makalenin hazırlık versiyonunun 17 Nisan 2016 tarihinde *anayasa.gen.tr*'de yayınlanmasından sonra Ahmet İyimaya'nın bana imzalayarak gönderme nezaketini gösterdiği *Siyaset ve Anayasa Hukuku Sorunları: II. Cilt* (Ankara, 2015) isimli kitabının 122'nci sayfasından Ahmet İyimaya'nın “anayasasızlık” kavramını ilk defa 2013 yılında *Yeni Türkiye* dergisinde yayınlanan şu makalesinde ortaya attığını gördüm: Ahmet İyimaya, “Anayasa Hazırlama Süreci: Gözlemler-Ürünler-Öngörüler”, *Yeni Türkiye*, Ocak-Şubat 2014, Sayı 50, s.81-96.
5. Bu makalede kullanılandan farklı bir anlamda kullanıyor olsa da “*anayasasızlık dönemi*” teriminin mucidi Ahmet İyimaya'dır. Bkz.: İyimaya, *Siyaset ve Anayasa Hukuku Sorunları*, *op. cit.*, c.II, s.122; İyimaya, “Anayasa Hazırlama Süreci: Gözlemler-Ürünler-Öngörüler”, *op. cit.*, s.95.

nin ödev ve görevlerindedir. Bunları sağlamak için vali gereken karar ve tedbirleri alır”.

a) Görüldüğü gibi bentte “sokağa çıkma” ibaresi geçmemekte “*gereken karar ve tedbirler*” ibaresi geçmektedir⁶. Sokağa çıkma yasağı, başta seyahat hürriyeti ve çalışma hürriyeti olmak üzere pek çok hak ve hürriyeti ortadan kaldıran, bunların kullanılmasını durduran bir yasaktır. Bilindiği gibi, hürriyet asıl, sınırlandırma istisnadır⁷. İstisna kendiliğinden olmaz; ayrıca ve açıkça konulmalıdır. Keza istisnanın kapsamında tereddüt var ise dar yoruma tabi tutulur⁸. Sokağa çıkma yasağı, başta seyahat hürriyeti olmak üzere Anayasamız tarafından güvence altına alınan pek çok hürriyetin sınırlanması anlamına gelir. Dolayısıyla sokağa çıkma yasağının, hürriyet ilkesine getirilen bir istisna olarak, ayrıca ve açıkça, yani ismi zikredilerek öngörülmüş olması gerekir. Diğer bir ifadeyle sokağa çıkma yasağının ayrıca ve açıkça öngörülmesi, yani kanunda ismen geçmesi gerekir. 5442 sayılı Kanunda ise “sokağa çıkma” ibaresi geçmemektedir. Bu nedenle 5442 sayılı Kanunda geçen “gereken karar ve tedbirler” ibaresinin içine “sokağa çıkma yasağı” dahil edilemez. Bunun aksinin kabulü, bütün hukuk sistemimizin tepe taklak edilmesi anlamına gelir.

b) Zaten bizim hukukumuzda sokağa çıkma yasağını ayrıca ve açıkça düzenleyen “özel kanunlar” vardır. Sokağa çıkma yasağı, 25 Ekim 1983 tarih ve 2935 sayılı Olağanüstü Hâl Kanununun 11’inci maddesinin “a” bendinde ve 13 Mayıs 1971 tarih ve 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 3’üncü maddesinin “1” bendinde ayrıca ve açıkça düzenlenmiştir. İlk Kanunun 11’inci maddesinin “a” bendinde “*sokağa çıkmayı sınırlamak veya yasaklamak*” tedbiri, ikinci Kanunun 3’üncü maddesinin “1” bendinde açıkça “*sokağa çıkmayı kayıtlamak ve yasaklamak*” tedbiri düzenlenmiştir. Bir tedbirin ismen zikredilerek ayrıca ve açıkça düzenlenmesi, onun genel olarak düzenlenmesine göre daima “özel hüküm” niteliğindedir. Olağanüstü Hâl Kanununda geçen “*sokağa çıkmayı sınırlamak veya yasaklamak*” ve Sıkıyönetim Kanununda geçen “*sokağa çıkmayı kayıtlamak ve yasaklamak*” ibarelerinin İl İdaresi Kanununda geçen “*gereken karar ve tedbirler*” ibaresine göre daha özel bir ibare olduğu ve dolayısıyla

-
6. Bu konuda teknik ve detaylı bir inceleme için bkz.: Artuk Ardıçoğlu, “Hukuka Uygun Olmayan Sokağa Çıkma Yasağı Hukuka Aykırı mıdır?”, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/7331/hukuka-uygun-olmayan-sokaga-cikma-yasagi-hukuka-aykiri-midir#.Vwi1M-RJnv8> (Konuluş Tarihi: 27 Kasım 2015; Erişim Tarihi: 14 Nisan 2016). Keza bkz.: Artuk Ardıçoğlu, “Ama Hukuk...”, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/7431/ama-hukuk#.VxofxORJnv8> (Konuluş Tarihi: 10 Ocak 2016; Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016). Bu konuda daha da yeni bir çalışma için bkz.: Emine Cin Karagöz, “Özel Güvenlik Bölgesi ve Sokağa Çıkma Yasağı İlanının Hukuki Niteliği ve Uygulamadan Kaynaklı Sorunlar”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, 2016, s.625-645 (http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/20_2_17.pdf, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2016).
7. Bkz. Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Bursa, Ekin, 2011, c.II, s.505.
8. Kemal Gözler, “Yorum İlkeleri”, *Anayasa Hukukunda Yorum ve Norm Somutlaşması*, Ankara, KHP ve TBB Ortak Yayını, 2013, s.43, 54-65 (<http://www.anayasa.gen.tr/yorum-ilkeleri.pdf>).

Olağanüstü Hâl Kanunu ve Sıkıyönetim Kanununun ilgili hükümlerinin İl İdaresi Kanununun ilgili hükmü karşısında birer özel hüküm olduğu açıktır.

Bir ihtimal Olağanüstü Hâl Kanunu ve Sıkıyönetim Kanunu ile İl İdaresi Kanunu arasında bir çatışma olduğu düşünülse bile, bu çatışma, gerek *lex posterior derogat legi priori* (sonraki kanun önceki kanunları ilga eder), gerekse *lex specialis derogat legi generali* (özel kanun, genel kanunları ilga eder) prensipleri uyarınca 25 Ekim 1983 tarihli Olağanüstü Hâl Kanunu ve 13 Mayıs 1971 tarihli Sıkıyönetim Kanunu lehine çözümlenir. Zira bu iki Kanun, 10 Haziran 1949 tarihli İl İdaresi Kanunu karşısında hem özel, hem de sonraki tarihli kanunlardır.

Dolayısıyla, hem “sonraki tarihli kanun”, hem de “özel kanun” olan Olağanüstü Hâl Kanunu ve Sıkıyönetim Kanunu hükümleri var iken İl İdaresi Kanununa göre sokağa çıkma yasağı ilân edilemez. Bu nedenle sokağa çıkma yasağının İl İdaresi Kanununa dayandığının söylenmesinin doğuracağı bir sonuç yoktur. Çünkü yasak yanlış kanuna dayandırılmıştır. O halde İl İdaresi Kanununa dayanarak ilân edilen sokağa çıkma yasağı gerçekte *kanuna dayanmayan* bir temel hak ve hürriyet sınırlandırmasıdır. Kanuna dayanmadığı için de Anayasamızın “*temel hak ve hürriyetler, ... ancak kanunla sınırlanabilir*” diyen 13’üncü maddesine aykırıdır.

c) Aslında ortada hukuken bu kadar ayrıntısıyla tartışmaya değer bir problem de yoktur. Çünkü “sokağa çıkma yasağı” sıradan bir temel hak ve hürriyet sınırlaması değil, başta seyahat hürriyeti ve çalışma hürriyeti olmak üzere pek çok temel hak ve hürriyetin *kullanılmasının durdurulması* anlamına gelen bir yasaktır. Temel hak ve hürriyetlerin “kullanılmasının durdurulması” ise Anayasamızın “*Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması*” başlıklı 15’inci maddesinde özel olarak düzenlenmiştir. Anayasamızın 15’inci maddesi, “temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının kısmen veya tamamen durdurulabilmesi”ni ülkede “savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hal” ilân edilmesi şartına bağlamaktadır. Anayasamızın 119, 120 ve 122’nci maddeleri ise olağanüstü hâl ve sıkıyönetim ilân etme yetkisini Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kuruluna vermektedir. Dolayısıyla Türkiye’de olağanüstü hâl veya sıkıyönetim ilân edilmedikçe, Anayasamızın 15’inci maddesi uygulamaya girmez ve bu nedenle de temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması anlamına gelen sokağa çıkma yasağı ilân edilemez.

d) Esasen bizim Anayasamız ve kanunlarımız terörle mücadele etmek için Hükûmetin eline gerekli bütün hukukî araçları vermiştir. Yapılacak şey, Bakanlar Kurulunun Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanması ve söz konusu il ve ilçelerde Anayasamızın 120’nci maddesine göre olağanüstü hâl ilân etmesinden ibarettir. Olağanüstü hâl ilân kararı Resmî Gazetede yayımlandığı andan itibaren il valisi veya birden fazla ilde olağanüstü hâl ilân edilmiş ise atanan bölge valisi, 25 Ekim 1983 tarih ve 2935 sayılı Olağanüstü Hâl Kanununun 11’inci

maddesinin a bendine dayanarak “sokağa çıkma yasağı” ilân edebilir. Bu ilân kararı da kanuna (2935 sayılı Kanun, m.11/a) ve Anayasaya (m.15) ve dahi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine (m.15) uygun olur.

Peki ama kanunlarımızı ve Anayasamızı çiğnemenin bu tedbirleri almak mümkün iken Bakanlar Kurulu neden bu hukukî yola başvurmuyor da, kanuna ve Anayasaya aykırı bu yolu tercih ediyor? Bunun sebebini anlayabilmiş değilim. Güneydoğuda bazı il ve ilçelerimizde şiddet hareketlerinin yaygınlaştığını ve terör örgütünün şehir ve kasabalarda hendekler kazdığı ve bu nedenle buralara girilemediğini bizzat Hükûmetin kendisi söylüyor. Üstesinden gelebilmek için şehirlerin içinde tankların kullanıldığı bu durum, Anayasamızın 120’nci maddesinde belirtilen “yaygın şiddet hareketlerine ait ciddî belirtilerin ortaya çıkması” veya “şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddî şekilde bozulması” durumlarına girmiyor mu? Olağanüstü hâl şimdi ilân edilmeyecekse ne zaman ilân edilecek?

Belki denebilir ki, Anayasamızın 120’nci maddesinde geçen “yaygın şiddet hareketlerine ait ciddî belirtilerin ortaya çıkması” veya “şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddî şekilde bozulması” durumlarının ortaya çıkıp çıkmadığını ve bunların derecesini takdir etme ve olağanüstü hâl ilân etme yetkisi Bakanlar Kuruluna aittir⁹. Ama bir ihtimal, olağanüstü hâl ilân edip etme konusunda Bakanlar Kurulunun takdir yetkisi olduğunu kabul etsek bile, Anayasaya aykırılık sorunu devam etmektedir. Zira 15’inci madde uygulamaya konulmadığına göre, Olağanüstü Hâl Kanununun ve Sıkıyönetim Kanununun öngördüğü sokağa çıkma yasağı tedbirine başvurulamaz. Dolayısıyla bu durumda bu tedbirin Anayasaya uygunluğunu Anayasamızın 13’üncü maddesine göre değerlendirmek gerekir. Bu maddeye göre ise temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının birinci şartı, sınırlandırma tedbirinin ancak kanunla öngörülmesidir. Yukarıda açıkladığımız gibi sokağa çıkma yasağını öngören bir hüküm, bu yasağın dayanağı olarak ileri sürülen 5442 sayılı İl İdaresi Kanununda yoktur. Kısacası Hükûmet, sokağa çıkma yasağı tedbirine başvurmak istiyorsa olağanüstü hâl ilân etmelidir. Yok eğer olağanüstü hâl ilân etmek istemiyorsa, sokağa çıkma yasağı ilân etmemelidir. İki şıktan birisi: Ya olağanüstü hâl ilân edilmeli, ya da sokağa çıkma yasağı tedbirine başvurulmamalı.

Olağanüstü hâl ilân etme yetkisi zaten Bakanlar Kurulunun kendi elinde. Üstelik söz konusu Bakanlar Kurulunun Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanacağını da doğrudan doğruya Anayasanın kendisi öngörmüş (m.120). Daha ne istenebilir? Olağanüstü Hâl Kanununun öngördüğü sokağa çıkma yasağı ilân etme yetkisi de yine il valisine ait. Valiyi de yine Bakanlar Kurulu atıyor. So-

9. Bu husus, makalemin 17 Nisan 2016 tarihinde *anayasa.gen.tr*’de yayınlanan ilk versiyonunda yoktu. Dr. Çiğdem Sever, bu hususun da tartışılması gerektiği konusunda dikkatimi çekti. Kendisine teşekkür ediyorum.

kağa çıkma yasağı ilân etmek için niçin anayasal usûle uyulmuyor da, Anayasa aykırı bir usûle başvuruluyor? Bunun sebebini anlamış değilim.

2935 sayılı Olağanüstü Hâl Kanunu, İl İdaresi Kanununa göre terörle mücadele etmek için çok daha elverişli bir Kanundur. Bu Kanun, terörle mücadelede daha güçlü ve etkili tedbirler alma yetkisini Bakanlar Kuruluna ve valilere vermektedir. Sokağa çıkma yasağı gibi temel hak ve hürriyetlerin *kullanılmasının durdurulması* niteliğinde tedbirler alınması gerekiyorsa, 2935 sayılı Olağanüstü Hâl Kanununun uygulamaya sokulması gerekir. Bu Kanunun uygulamaya sokulması için ise Anayasamızın 120'nci maddesine göre öncelikle olağanüstü hâl ilân edilmesi gerekir. Olağanüstü hâl ilân etmek istenmiyorsa sokağa çıkma yasağı gibi temel hak ve hürriyetlerin *kullanılmasının durdurulması* niteliğindeki tedbirlere başvurulmamalıdır.

Amaç sanki üzüm yemek değil, bağcıyı dövmek. Hukuk sistemimiz, *olağanüstü hâl ilân edilmesi kaydıyla*, terörle mücadele etmek için gereken her tedbiri alma yetkisini Bakanlar Kurulunun ve valilerinin eline vermiştir. Hukuka uyarak bu amaca ulaşmak var iken, aynı amaca ulaşmak için hukukun dışına neden çıkılıyor? Bağcı neden dövülüyor? Bunun sebebini anlamış değilim.

Tekrarlıyorum: Sokağa çıkma yasağı ilân etmeye ihtiyacımız varsa, önce olağanüstü hâl veya sıkıyönetim ilân edip, sonra 2935 sayılı Olağanüstü Hâl Kanunu veya 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununu lütfen uygulayın. İlginçtir ki geçmişte Türk anayasa hukuku literatüründe bu iki Kanun çok eleştirildi. "1402" üzerine Türkiye'de geniş bir edebiyat vardır. Meğerse bu Kanunları aratacak dönemleri bile görecekmışiz! Meğerse Hükûmete lütfen 2935 sayılı Olağanüstü Hâl Kanunu ve 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununu uygulayın demek zorunda bile kalacakmışız!

Terör olaylarının yaşandığı il ve ilçelerde olağanüstü hâl ilân edilmemesi ve Olağanüstü Hâl Kanununun uygulamaya sokulmaması, uzun vadede, bizzat Hükûmete ve ülkemize zarar verebilecektir. Örneğin Devlet Memurları Kanunumuzun 96'ncı maddesine göre olağanüstü hâl ilân edilen bölgelerdeki kamu görevlileri, istifa dilekçesi verseler bile, yerlerine yeni atama yapılmadıkça görevlerinden ayrılamazlar. Olağanüstü hâl ilân edilmeyen bölgelerdeki memurlar ise, istifa ederlerse Devlet Memurları Kanununun 94'üncü maddesine göre, yerlerine başkası atanmamış olsa bile en fazla bir ay süreyle çalıştırılabilirler. Bir ay sonra, memur görevini bırakabilir. Örneğin şu an sokağa çıkma yasağı ilân edilen ilçelerde görevli devlet memurları, mesela özel hareket polis memurları¹⁰, buralarda olağanüstü hâl ilân edilmediğine göre istifa ederlerse, Devlet Memurları Kanununun 94'üncü maddesine göre, yerlerine başkası atanmamış olsa bile

10. Geçmiş günlerde Güneydoğu'da pek çok özel hareket polisinin sınıf değişikliği için dilekçe verdiği yolunda gazetelerde haberler çıktı. Örneğin bkz.: *Cumhuriyet*, 5 Nisan 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/510677/Ozel_harek_tcilar_Kurban_ediliyoruz.html.

en fazla bir ay süreyle çalıştırılabilirler. Oysa buralarda olağanüstü hâl ilân edilmiş olsaydı, istifa eden devlet memurları yerlerine yenisi atanıncaya kadar, Devlet Memurları Kanununun 96'ncı maddesine göre bir ay geçse bile, görevlerini bırakamayacaklardır. Şu an bu il ve ilçelerde görevli olan ve terörle mücadele eden güvenlik görevlileri istifa ederlerse, en fazla kendilerinden bir ay daha görevde kalmaları istenebilir; bir ay dolduktan sonra bunların görevlerini bırakmalarına engel olunamaz. Bu ihtimalde ise terörle mücadele zaafa uğrar.

Acaba kendi ellerindeki hukuka uygun imkânı kullanmayıp bu il ve ilçelerde olağanüstü hâl ilân etmeyenler, polis memurları istifa dilekçelerini verince ne yapacaklar? Yoksa kendilerine sunulan istifa dilekçelerini yırtacaklar ve polis memurlarını “vatan haini” olmakla mı suçlayacaklardır?

Örnek 2: Hükûmet Sistemi¹¹

Anayasamızın yürürlükteki hâlinin parlâmenter hükûmet sistemini öngördüğü açıktır. Gerçi 2007 Anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanının halk tarafından doğrudan doğruya seçilmesi usûlü öngörülmüştür. Ancak *Cumhurbaşkanının seçim usûlünün değiştirilmesi dışında, hükûmet sistemine ilişkin Anayasamızda yapılmış tek bir değişiklik yoktur*. Örneğin Bakanlar Kurulunun kuruluşu (m.109), göreve başlaması (m.110), Bakanlar Kurulunun Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı sorumluluğu ve güvenoylaması (m.111), Bakanlar Kurulunun görevi ve sorumluluğu (m.112), bakanlıkların kurulması (m.115), yürütme organının düzenleyici işlem yapma yetkisi (m.115, 124), Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri (m.104), karşı-imza kuralı (m.105) gibi maddelerde tek bir değişiklik yoktur. Bu maddeler, 1982 halkoylamasıyla kabul edilen halleriyle hâlâ yürürlüktedir. Dolayısıyla Anayasamıza göre hükûmet sistemimiz, tartışmasız olarak hâlâ parlâmenter hükûmet sistemidir. Sanıyorum parlâmenter hükûmet sistemine karşı olanlar da bu vaktaya itiraz etmeyeceklerdir. Zaten anayasa değişikliği yoluyla yeni bir sistem olarak başkanlık sistemini getirmek istediklerine göre demek ki yürürlükteki sistemin başkanlık sistemi olmadığını onlar da kabul ediyorlar.

Ama şu an Türkiye’de gerçekten parlâmenter hükûmet sisteminin uygulandığını kim söyleyebilir? Kimse. Ülkemizde şu an parlâmenter hükûmet sistemi kurum ve kurallarına fiilen uyulmamaktadır. Türkiye’de şu an parlâmenter hükûmet sisteminin *filen* değiştiği vakıası, bizzat Cumhurbaşkanı tarafından 14 Ağustos 2015 tarihinde yaptığı bir konuşmada şu şekilde ifade edilmiştir:

11. Türkiye’de 28 Ağustos 2014 tarihinden sonra hükûmet sisteminin büründüğü şekil konusunda bkz. Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, op. cit., s.299-303; Kemal Gözler, “Hükûmet Sistemimiz Değişecek mi?”, *Türkiye Günlüğü*, Bahar 2104, Sayı 118, s.62-69 (<http://www.anayasa.gen.tr/hs-degisecek-mi.htm>) (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2016). Keza bu konuda yeni yayınlanmış şu makaleme de bakılabilir: Kemal Gözler, “Türkiye’de Hükûmet Sistemi Tartışmaları Üzerine Bir Deneme”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 125, Kış 2016, s.17-21 (<http://www.anayasa.gen.tr/hukumet-sistemi-tartismalari.htm>) (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2016).

“İster kabul edilsin ister edilmesin, Türkiye’nin yönetim sistemi bu anlamda değişmiştir. Şimdi yapılması gereken bu fiilî durumun hukukî çerçevesinin yeni bir Anayasa ile netleştirilmesi, kesinleştirilmesidir”¹².

Yani açıkça Cumhurbaşkanı da içinde bulunulan fiilî durumun hukukî çerçeveye uymadığını kabul ve tespit ediyor; ama fiilî durumun hukukî çerçeveye uydurulmasını değil, hukukî çerçevenin fiilî duruma uydurulmasını istiyor. Bu sözler, Anayasamızın parlâmenter hükûmet sistemine ilişkin hükümlerinin fiilen uygulanmadığının en yetkili ağızdan itirafı değil de nedir? Ekleyelim ki bu konuşmadan bu yana sekiz ay geçmiştir, fiilî durumun hukukî çerçevesi hâlâ oluşturulamamış, Cumhurbaşkanının kendi terimleriyle söylersek, “*bu fiilî durumun hukukî çerçevesinin yeni bir Anayasa ile netleştirilmesi, kesinleştirilmesi*” hâlâ gerçekleştirilememiştir.

Bu hukukî çerçeve ne zaman “yeni bir Anayasa ile netleştirilecek”, ne zaman “kesinleştirilecektir” ve o zamana kadar Türkiye Cumhuriyeti acaba hangi “çerçeve”de yönetilecektir? Ben bir anayasa hukuku profesörü olarak bu sorulara cevap verebilecek durumda değilim.

Daha somut örnekler verelim: Anayasamızın 112’nci maddesinin ilk fıkrası, “*hükümetin genel siyaseti*”ni belirleme yetkisini Cumhurbaşkanına değil, Bakanlar Kuruluna vermiştir. Yine aynı fıkra, “*hükümetin genel siyasetinin yürütülmesini gözetme görevini*” Cumhurbaşkanına değil, Başbakana vermiştir. Yine aynı fıkranın son cümlesi “*Bakanlar Kurulu bu siyasetin yürütülmesinden birlikte sorumludur*” demektedir. Anayasamızın 112’inci maddesinin ikinci fıkrası “her bakanın”, Cumhurbaşkanına karşı değil, “*Başbakana karşı sorumlu*” olduğunu hükme bağlamıştır. Yine aynı maddenin ilk fıkrası, “*Bakanlıklar arasında işbirliğini sağlama*” görev ve yetkisini Cumhurbaşkanına değil, Başbakana vermiştir. Yine aynı maddenin üçüncü fıkrası “*bakanların görevlerinin Anayasa ve kanunlara uygun olarak yerine getirilmesini gözetmek ve düzeltici önlemleri almak*” görev ve yetkisini Cumhurbaşkanına değil, Başbakana vermiştir.

Şimdi 112’nci maddeye ilişkin olarak sırayla şu soruları soralım:

12. Bu sözler aynen Cumhurbaşkanlığı resmi internet sitesinde yayınlanan haberde de yer almaktadır: 14 Ağustos 2015, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/34099/yurt-disina-kacan-eski-savcilar-icin-kirmizi-bulten-cikarilacak-simdi-almaniyayi-da-gorecegiz.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016). Ayrıca bkz.: *Milliyet*, 14 Ağustos 2015, <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-turkiye-nin-yonetim-siyaset/detay/2102172/default.htm>; *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/345623/ Turkiye nin_yonetim_sistemi_fiilen_d_egisti_.html; *BBC*, 15 Ağustos 2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150814_erdogan_sistem. Sözleri Cumhurbaşkanının kendi ağızından dinlemek için bkz.: <https://www.youtube.com/watch?v=YaECGxHgY0I> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016).

Türkiye’de bugünlerde “*hükümetin genel siyaseti*”, Anayasamızın öngördüğü şekilde Bakanlar Kurulu ve Başbakan tarafından mı, yoksa öngörmediği şekilde Cumhurbaşkanı tarafından mı belirleniyor?

Yine Türkiye’de bugünlerde *hükümetin genel siyasetinin yürütülmesi*, Anayasamızın öngördüğü gibi Başbakan tarafından mı, yoksa öngörmediği şekilde Cumhurbaşkanı tarafından mı gözetiliyor?

Yine Türkiye’de bugünlerde bakanlar, Anayasamızın öngördüğü gibi Başbakanına karşı mı, yoksa Anayasamızın öngörmediği gibi Cumhurbaşkanına karşı mı sorumlular?

Anayasamızın 112’nci maddesine ilişkin soruları daha çoğaltabiliriz.

Şimdi 109’uncu maddeye geçelim: Anayasamızın 109’uncu maddesinin son fıkrasının ilk cümlesi, bakanları *seçme yetkisini Cumhurbaşkanına değil, Başbakana* vermiştir.

Acaba Türkiye’de bugünlerde bakanlar Anayasamızın öngördüğü şekilde Başbakan tarafından mı, yoksa öngörmediği şekilde Cumhurbaşkanı tarafından mı seçiliyor?

Anayasamızın 109’uncu maddesinin ikinci fıkrası Başbakanı atama yetkisini Cumhurbaşkanına vermiştir. Ancak aynı maddede Başbakanı görevden almak konusunda Cumhurbaşkanına verilmiş bir yetki yoktur. Anayasamız 99’uncu maddesiyle Başbakanı görevden alma yetkisini sadece ve sadece Türkiye Büyük Millet Meclisine vermiştir. Keza Anayasamızda Başbakanın Cumhurbaşkanına karşı sorumlu olduğuna ilişkin tek bir hüküm yoktur. Tersine Anayasamızda Başbakanın Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı sorumlu olduğuna ilişkin pek çok hüküm vardır (m.99, 110, 111, 112/1).

Şimdi soralım: Acaba Türkiye’de bugünlerde Başbakan Anayasamızın öngördüğü şekilde Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı mı, yoksa Anayasamızın öngörmediği şekilde Cumhurbaşkanına karşı mı sorumludur? Başbakanı görevden alma yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisine mi, yoksa Cumhurbaşkanına mı aittir?

Bu makalenin hazırlık versiyonu 17 Nisan 2016 tarihinde www.anayasa.gen.tr/’de yayınlanmıştır. Bu makalede hükümet sistemine ilişkin yukarıda yapılan gözlemlerin ne kadar doğru olduğunu o tarihten sadece 20 gün sonra yaşadığımız ve basında “4 Mayıs Saray Darbesi” diye isimlendirilen¹³ bir olayla gördük. Başbakan Ahmet Davutoğlu’nun 4 Mayıs 2016 akşamı Cumhurbaşkanı ile yaptığı görüşmeden hemen sonra gazete ve televizyonlarda Başbakanlık görevinden çekileceği ve AKP’nin olağanüstü kongreye gideceği ve

13. *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 2016,

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/527169/4_Mayis_Saray_darbesi.html;

Ahmet Davutoğlu'nun AKP genel başkanlığına aday olmayacağı yolunda haberler yayınlandı¹⁴. Ahmet Davutoğlu, 5 Mayıs 2016 tarihinde yaptığı basın toplantısında “dört yıllık bir hukuk oluştuğunu düşünüyorduk aramızda, ama bunun daha kısa sürmesi emin olunuz benim tercihim değildir, ortaya çıkan bir zaruretin neticesidir”¹⁵ deyip “bu şartlarda olağanüstü kongrede aday olmayacağını” açıklamıştır¹⁶. Ardından da 22 Mayıs 2016 günü AKP olağanüstü kongresi yapıldı ve Genel Başkanlığa Binali Yıldırım seçildi. Aynı gün Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun istifa dilekçesi Resmî Gazetede yayınlandı¹⁷ ve Cumhurbaşkanı Bakanlar Kurulunu kurma görevini Binali Yıldırım'a verdi¹⁸. Yeni Bakanlar Kurulunun listesi 24 Mayıs 2016 tarihli Resmî Gazetede yayınlanarak yeni Hükûmet göreve başlamış oldu¹⁹.

Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun 4 Mayıs 2016 tarihinde Cumhurbaşkanı ile yaptığı görüşmeden sonra Başbakanlıktan çekileceğini açıklaması, Türkiye'de Başbakanın Anayasanın öngördüğü şekilde TBMM'ye karşı değil, Anayasanın öngörmediği şekilde Cumhurbaşkanı'na karşı sorumlu olduğunun güzel bir göstergesidir. Belki bu gözleme karşı ortada bir Anayasaya aykırılık olmadığı, Başbakanın kendi iradesiyle her zaman istifa etmesinin mümkün olduğu söylenerek itiraz edilebilir. Bu itiraza karşı Başbakanın yukarıdaki sözlerinden alıntı yaparak cevap verelim: “Bunun daha kısa sürmesi emin olunuz benim tercihim değildir, ortaya çıkan bir zaruretin neticesidir”.

Basında “4 Mayıs Saray Darbesi” diye isimlendirilen olaydan sonra Türkiye'de Anayasamızın öngördüğü parlamenter hükûmet sisteminin artık tamamıyla terk edildiğini ve fiilî bir başkanlık sistemine geçildiği söyleyebiliriz. 28 Ağustos 2014'ten buyana hükûmet sistemimizin ne olduğu veya ne olacağı ko-

14. *Hürriyet*, 4 Mayıs 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-davutoglu-zirvesi-sona-erdi-40098768>; *Milliyet*, 4 Mayıs 2016, <http://www.milliyet.com.tr/ak-parti-de-yeni-doneme-dogru/siyaset/detay/2239591/default.htm>

15. Bu sözü kendi ağzından dinlemek için: <https://www.youtube.com/watch?v=Acx05tqmxz0> (Erişim tarihi: 6 Mayıs 2016).

16. Ahmet Davutoğlu'nun basın toplantısı hakkında bkz.: *Hürriyet*, 5 Mayıs 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/ak-partide-myk-toplantisi-sona-erdi-aciklama-bekleniyor-40099610>; *Milliyet*, 5 Mayıs 2016, <http://www.milliyet.com.tr/gozler-ankara-dabaskaban/siyaset/detay/2239762/default.htm>; *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/528176/Davutoglu_Erdogan_i_yalanlayip_gitti_Tercih_degil_zaruret.html; *CNN Türk*, 5 Mayıs 2016, <http://www.cnnturk.com/video/turkiye/davutoglundan-kritik-myk-sonrasi-aciklama>; TRT Haber, 5 Mayıs 2016, <http://www.trthaber.com/haber/turkiye/kongrede-aday-olmayi-dusunmuyorum-248873.html>;

17. *Resmî Gazete*, 22 Mayıs 2016, Sayı 29719 - Mükerrer (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/05/20160522M1-1.pdf>).

18. *Ibid.* (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/05/20160522M1-2.pdf>).

19. *Resmî Gazete*, 24 Mayıs 2016, Sayı 29721 Mükerrer (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/05/20160524M1-1.pdf>).

nusunda yapılan tartışmalar²⁰ artık sona ermiştir. 4 Mayıs'tan sonra artık hükümet sistemimizin tartışmasız bir şekilde *fiilî* bir başkanlık sistemi haline dönüştüğünü söyleyebiliriz. Muhtemelen gelecekte 4 Mayıs 2016 tarihi, Türkiye'de fiilî başkanlık sisteminin kurulduğu tarih olarak anılacaktır.

Tüm bunlar Anayasamızın hükümet sistemine ilişkin maddelerinin (m.99, 104, 105, 109, 110, 11, 112, vb.) artık uygulanmadığını göstermektedir.

Örnek 3: Düşünce ve İfade Hürriyeti

Anayasamızın 26'ncı maddesi, “herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir” diyor.

a) *Cumhurbaşkanına Hakaret Davaları*.- Adalet Bakanı Bekir Bozdağ, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda 1 Mart 2016 tarihinde yaptığı bir konuşmada Cumhurbaşkanına hakaret suçundan dolayı Adalet Bakanlığınca 1845 dosyada kovuşturma izni verildiğini açıkladı²¹. Bu 1845 davanın her birinin ayrı bir hikayesi vardır. Bunlara burada girecek değiliz. Sadece şu iki soruyu soralım: Hangi demokratik hukuk devletinde cumhurbaşkanına hakaret suçundan bir buçuk yılda 1845 ceza davası açılmıştır? Türkiye’de açılan bu hakaret davalarına konu teşkil eden söz ve isnatlardan acaba kaç Cumhurbaşkanı'nın özel hayatını veya Cumhurbaşkanının herhangi bir insan olarak kişiliğini hedef almaktadır; kaç ise Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili olan söz ve isnatlarıdır²²?

20. Bu tartışmalara örnek olarak benim şu makaleme bakılabilir: Gözler, “Hükümet Sistemimiz Değişecek mi?”, *op. cit.*, s.62-69 (<http://www.anayasa.gen.tr/hs-degisecek-mi.htm>) (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2016).

21. TBMM Tutanığı, Dönem 26, Yıl 1, Birleşim 49 (1 Mart 2016), <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem26/yil1/ham/b04901h.htm> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2016); *Milliyet*, 2 Mart 2016, <http://www.milliyet.com.tr/cumhurbaskanina-hakaretten-1845/siyaset/detay/2202727/default.htm>.

22. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatlarına göre cumhurbaşkanının özel hayatına ilişkin olmayan veya herhangi bir insan (*un simple particulier*) olarak kişiliğini hedef almayan, tersine cumhurbaşkanının göreviyle ilgili olan, cumhurbaşkanına yöneltilen siyasî nitelikteki sözlerin cezalandırılması, bu sözler çok ağır olsa bile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırıdır. Örneğin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 14 Mart 2013 tarihli *Eon-Fransa* kararında Cumhurbaşkanına söylenen “*defol git, geri zekâli!*” sözlerinin cezalandırılmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı olduğuna karar vermiştir (La Cour européenne des droits de l’homme, Cinquième section, *Eon c. France* - 26118/10, 14.03.2016, <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-117137> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016). Kararın Türkçe çevirisi için

http://www.ifadeozgurlugu.adalet.gov.tr/faaliyetler/6_8_mayis/aihm_yabanci/eon.pdf (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016). Cumhurbaşkanına hakaret suçlarının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları açısından değerlendirilmesi için bkz.: Birol Kolbükten “Cumhurbaşkanına Hakaret’ Suçu Üzerine Bir Deneme”, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 2015, Sayı 3, s.33-50 (<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2015-3/01.pdf>) ; Kerem Al-

b) *Barış İçin Akademisyenler Bildirisi*.- Düşünce ve ifade hürriyeti konusunda bir başka örnek verelim: 11 Ocak 2016 tarihinde 1128 akademisyen tarafından imzalanan ve kamuoyunda “Barış İçin Akademisyenler Bildirisi” ismi altında bilinen “Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlıklı bir bildiri²³ nedeniyle Türkiye’de yaşananlar da ülkemizde düşünce ve ifade hürriyetinin varlığı hakkında ciddi kuşkular uyandırmaktadır. Bu bildirinin ertesi günü, 12 Ocak 2016 tarihinde, Cumhurbaşkanının bildiriye imzalayan akademisyenleri “*ihanet içinde*” olmakla suçladığı ve akademisyenlerin “*karanlık*”, “*cahil*” ve “*aydın müsveddeleri*”²⁴ olduğunu iddia ettiği ve yetkili makamları göreve çağıracağına yönelik gazetelerde haberler çıktı²⁵. Keza, 15 Ocak 2016 Cuma günü, Cuma namazı çıkışında, televizyonlardan, Cumhurbaşkanının Sultanahmet meydanında yaptığı açıklamada bildiriye imzalayan akademisyenler hakkında “*bunlar*

tıpmak ve Yaman Akdeniz, “TCK 299: Olmayan Hükümün Gazabı mı?”, *Güncel Hukuk*, Sayı 142, (Ekim 2015), <http://bianet.org/biamag/ifade-ozgurlugu/167994-tck-299-olmayan-hukumun-gazabi-mi> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).

.Türkiye’de açılan bu hakaret davalarına konu teşkil eden söz ve isnatlardan kaçının Cumhurbaşkanının özel hayatını veya herhangi bir insan olarak kişiliğini hedef aldığına, kaçının ise Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili olan söz ve isnatlar olduğuna ilişkin bilgi yoktur. Adalet Bakanı Bekir Bozdağ’ın TBMM’de 1 Mart 2016 tarihinde yaptığı bir konuşmada verdiği bilgi şundan ibarettir: “*Tabii, Cumhurbaşkanına hakaretle ilgili konuda şu ana kadar Bakanlığımızda kovuşturma izni verilen dosya sayısı 1.845’tir. Sayın Cumhurbaşkanımıza dönük hakaretlere baktığımızda, ben okuyamıyorum bile, yüüzüm kızarıyor, sinkaflı cümleler, kelimeler; bir düşünce açıklaması değil, tamamen küfür ve hakaret, büyük bir kısmı da sinkaflı. Ben isteyen milletekilerimize o şeyleri verebilirim. Yüüzü kızarmadan arkadaşlarımızın okuyabileceğini zannetmiyorum. Küfürleme özgürlüğü kimsenin olmamalıdır*”

(<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem26/yil1/ham/b04901h.htm>). Şüphesiz ki, Cumhurbaşkanına hakaret davalarının önemli bir kısmında davaya konu teşkil eden sözler Adalet Bakanının dediği gibi “*sinkaflı cümleler*” olabilir. Ne var ki basına yansıyan pek çok hakaret davasında da, dava konusu sözlerin “*sinkaflı cümleler*” olmadığını, Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili sözler ve isnatlar olduğunu görüyoruz. Bu nitelikteki sözlerle gazetelerden pek çok örnek verebilirim. Ancak dava konusu olmuş bu sözlerin burada aktarmaktan içtinap ediyorum.

23. Bildirinin metni için bkz.: *Cumhuriyet*, 11 Ocak 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/462120/1100_un_uzerinde_akademisyenden_baris_cagrisi_Bu_suca_ortak_olmayacagiz.html.
24. Cumhurbaşkanının 12 Ocak 2016 günü büyükelçilere hitaben yaptığı konuşmaya ilişkin Cumhurbaşkanlığı resmi internet sitesinde yayınlanan haberde imzacı akademisyenlere yönelik olarak “*karanlık*”, “*cahil*” ibareleri ve keza şu cümle geçiyor: “*Ey aydın müsveddeleri siz karanlıksınız, aydın filan değilsiniz*”. Bkz. <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/37539/turkiye-kadar-terore-bedel-odeven-baska-ulke-yoktur.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).
25. Olayların adım adım açıklanması için bkz.: “10 Maddede ‘Barış İçin Akademisyenler’ Vakası”, *Hürriyet*, 14 Ocak 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/10-maddede-baris-icin-akademisyenler-vakasi-40040999>. Keza bkz.: <http://www.rotahaber.com/m/egitim/akademisyenlere-yonelik-cadi-avi-baslatildi-h579401.html> (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2016); *T24*, 25 Ocak 2016, <http://t24.com.tr/haber/27-universitede-akademisyenlerin-bildirisine-tepki-ve-sorusturmalar,324286> (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2016).

kapkaranlık insanlardır ve bunlar zalimdir, bunlar alçaktır”²⁶ ifadelerini kullandığını²⁷, “*bütün yargı makamlarını, üniversitelerin senatolarını Anayasamız ve yasalara ters bu hareketleri sebebiyle, dün yaptığım konuşmada göreve davet ettim*” dediğini ve “*atılması gereken adımların sür'atle atılması gerektiğini*” söylediğini dinledik²⁸.

YÖK Genel Kurulu, 12 Ocak 2016 günü acilen toplanıp “bu bildiri ile ilgili olarak hukuk çerçevesinde gereği yapılacaktır. Rektörlerimiz ve Üniversitelerarası Kurul ile bu konuyu görüşmek üzere toplanacağız” şeklinde açıklama yapmıştır²⁹. Ardından, bilindiği gibi, imzacı akademisyenler hakkında cadı avı başlamıştır. Bir yandan neredeyse üniversitelerin hepsi, kendi mensubu olan imzacı akademisyenler hakkında disiplin soruşturması³⁰ açmıştır³¹. Vakıf üniversitelerinde çalışan bazı öğretim üyeleri derhal işten atılmıştır³². Keza Cumhurbaşkanı'nın Sultanahmet'te yukarıdaki açıklamayı yaptığı aynı gün, pek çok

-
26. *Hürriyet*, 15 Ocak 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-akademisyenler-bildirisine-sert-sozler-40040876>.
27. Bu cümle aynen Cumhurbaşkanı'nın resmî internet sitesinde yayınlanan haberde de vardır: 16 Ocak 2016, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/37580/zalimlerle-beraber-olanlar-da-zalimdir.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).
28. Açıklamanın yazılı metnine ve keza video kaydına <http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-akademisyenler-bildirisine-sert-sozler-40040876> den ulaşılabilir. Aynı yönde ifadeler Cumhurbaşkanı'nın resmî internet sitesinde yayınlanan haberde de vardır: 16 Ocak 2016, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/37580/zalimlerle-beraber-olanlar-da-zalimdir.html> (Erişim tarihi: 24 Nisan 2016).
29. *Hürriyet*, 12 Ocak 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/yokten-1128-akademisyene-cevap-40039542>.
30. Bu disiplin soruşturmalarının hukuka aykırı olduğu yolunda Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı öğretim üyeleri Prof. Dr. Ali Ulusoy, Doç. Dr. Cüneyt Ozansoy, Doç. Dr. Ayhan Tekinsoy, Yrd. Doç. Dr. Burak Öztürk ve Yrd. Doç. Dr. Artuk Ardıçoğlu tarafından yazılmış bir makale için bkz.: “Üniversite Öğretim Elemanlarının Disiplin İşlerinde 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu Uygulanabilir mi?”, *Cumhuriyet*, 8.2.2006, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/477695/Ankara_Hukuk_hocalarından_uyari_nit_eliğinde_makale_Akademisyenlere_sorusturma_acılamaz_.html. Aynı konuda ayrıca bkz.: Kerem Altıparmak ve Yaman Akdeniz, “Barış için Akademisyenler: Devam Eden Üniversite Disiplin Soruşturmaları Hakkında Hukuki Görüş”, http://cyber-rights.org.tr/docs/Disiplin_Gorus2_YAKA.pdf (Konuluş Tarihi: 8 Şubat 2016).
31. *Hürriyet*, 14 Ocak 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/10-maddede-baris-icin-akademisyenler-vakasi-40040999>; <http://www.rotahaber.com/m/egitim/akademisyenlere-yonelik-cadi-avi-baslatildi-h579401.html>; *T24*, 13 Ocak 2016, <http://t24.com.tr/haber/27-universitede-akademisyenlerin-bildirisine-tepki-ve-sorusturmalar.324286>.
32. *Hürriyet*, 9 Şubat 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/nisantasi-universitesi-6-akademisyenin-gorevine-son-verdi-40052261>; *Zaman*, 1 Mart 2016, http://www.zaman.com.tr/gundem-iste-akademisyenlere-baskinin-bilancosu_2353270.html. BBC, 26 Ocak 2016, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160126_aydin_akademisyen.

akademisyen gözaltına alınmıştır³³. Bunlardan bazılarının evleri aranmıştır³⁴. Basında çıkan haberlerden³⁵ bu akademisyenlerin çoğu hakkında, bugün cumhuriyet savcılıkları tarafından “halkı kin ve düşmanlığa tahrik”, “halkı kanunlara uymamaya tahrik”, “Türklüğü, cumhuriyeti, devletin kurum ve organlarını aşağılama” ve “terör örgütü propagandası yapmak” gibi suçlardan dolayı soruşturma yürütüldüğü anlaşılıyor. Bu akademisyenlerden dördü de 40 gün kadar tutuklu kaldılar³⁶.

12 Eylül sonrası 15 Mayıs 1984 tarihinde Aziz Nesin ve arkadaşları tarafından Cumhurbaşkanlığına ve TBMM Başkanlığına sunulan 1260 aydın tarafından imzalanan ve kamuoyunda “Aydınlar Dilekçesi” ismiyle bilinen dilekçeye³⁷ karşı dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in gösterdiği tepki³⁸ ile şimdiki Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın gösterdiği tepki ve keza “Barış İçin Akademisyenler” bildirisinin imzacılarının başına gelenler ile “Aydınlar Dilekçesi”ni imzalayanların başına gelenler arasında ne büyük benzerlik var! 1984 yılında Aydınlar Dilekçesini imzalayanlardan 59 kişi hakkında ceza davası açıldı. Yaklaşık iki yıl süren yargılamadan sonra, Ankara 1 Nolu Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi kararıyla 7 Şubat 1986 günü sanıkların tümü beraat

33. Gözaltına alınan akademisyenlerin listesi için bkz.:

https://tr.wikipedia.org/wiki/Bar%C4%B1%C5%9F_i%C3%A7in_akademisyenler_bildirisi (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2016).

34. *Zaman*, 1 Mart 2016, http://www.zaman.com.tr/gundem_iste-akademisyenlere-baskinin-bilancosu_2353270.html.

35. *Hürriyet*, 14 Ocak 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/10-maddede-baris-icin-akademisyenler-vakasi-40040999>

36. Esra Mungan, Muzaffer Kaya, Kıvanç Ersoy, 15 Mart 2016 günü İstanbul 5. Sulh Ceza Hakimliği kararıyla tutuklandı (*Cumhuriyet*, 15 Mart 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/498652/Baris_isteyen_3_akademisyen_tutuklandi.html). Meral Camcı ise İstanbul 3. Sulh Ceza Hakimliği kararıyla 1 Nisan 2016 tarihinde tutuklandı (*Milliyet*, 1 Nisan 2016, <http://www.milliyet.com.tr/meral-camci-kimdir--gundem-2219430/>). Bu dört akademisyen 22 Nisan 2016 tarihinde İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi kararıyla tahliye edildiler. Yargılanmaları tutuksuz olarak devam ediyor (*Cumhuriyet*, 22 Nisan 2016,

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/520152/Tarihi_savunma..._Akademisyenler_tahliye_edildi.html; *Haber Türk*, 22 Nisan 2016 Tahliye kararı

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1228961-akademisyenler-tahliye-edildi>.

37. Dilekçenin tam metni için bkz.:

http://www.nesinvakfi.org/aziz_nesin_aydinlar_dilekcesi.html (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).; https://tr.wikisource.org/wiki/Ayd%C4%B1nlar_Dilek%C3%A7esi (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).

38. Dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren, 28 Mayıs 1984 tarihinde Manisa’da yaptığı konuşmada aydınlar dilekçesini imzalayanlar hakkında şöyle demiştir: “**Biz çok aydınlar gördük, vatan hainliği yaptılar. Bazı şairler vardı, yurt dışına kaçtılar. O aydın değil miydi? Ne yapayım ben öyle aydını? Bu millete hükmetmek için aydın olmak gerekmez ki. Son padişah Vahdettin de aydıydı. Ama memleketi düşmanlara teslim etti**” (*Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1984, s.1; <http://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/index2.xhtml>; *Aydınlar Dilekçesi Davası*, İstanbul, Adam Yayınları, 1986, s.510).

etti³⁹. Bakalım Sıkıyönetim Askerî Mahkemesinin verdiği beraat kararından 30 yıl sonra, günümüzde sivil mahkemeler önünde, “Barış İçin Akademisyenler Bildirisi”ni imzalayanlar beraat edebilecekler mi?

Ben “Barış İçin Akademisyenler Bildirisi”ni imzalayan akademisyenlerden biri değilim. Bildirinin içeriğinde ileri sürülen görüşlere de katılmıyorum⁴⁰.

39. T24, 14 Ocak 2016, <http://t24.com.tr/yazarlar/yilmaz-murat-bilican/aydinlar-dilekcesi-kenan-pasa-akademisyenler-bildirisi-ve-sarayli-pasa.13667> (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2016); <http://www.gunceltarih.org/2012/02/15-mays-1984-aydnlar-dilekcesi-yakn.html> (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2016).

40. Aslında bu “Bildiri”nin içeriği hakkında kendi düşüncemi burada açıklamanın gereksiz ve yersiz olduğunu düşünüyorum. Çünkü söz konusu bildirinin içeriği, bu makalenin konusunu ilgilendiren bir şey değildir. Ancak bildirinin içeriği hakkında böyle bir açıklama yapma gereğini yine de hissettim. Benim millet kavramı, üniter devlet ve demokratik açılım konusundaki görüşlerimi merak edenler şu makalelerime bakabilirler: Kemal Gözler, “Devletin Bir Unsuru Olarak ‘Millet’ Kavramı”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 64, Kış 2001, s.108-123 (<http://www.anayasa.gen.tr/millet.htm>); Kemal Gözler, “Üniter Devlet ve Demokratik Açılım”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 99, Güz 2009, s. 81-89 (<http://www.anayasa.gen.tr/acilim.htm>).

. Yine bu makalenin konusu açısından gereksiz bir not daha düşmek isterim: Bu makale, bazılarının düşünebileceği gibi siyasî önyargılarla, sırf AKP’yi eleştirmek amacıyla yazılmış bir makale değildir. Ben doğru bildiğimi yazıyorum. Yazdıklarımın kimin işine yaradığı, kimin işine yaramadığı hususu beni ilgilendirmez. Geçmişte yazdıklarım arasında AKP tarafından beğenilen ve hatta kendi amaçları doğrultusunda Anayasa Mahkemesinde yaptıkları savunmalarda ve TBMM’de Genel Kurul müzakerelerinde kullanılan yazılarım da oldu. Örneğin AKP’nin kapatılması davasında AKP adına Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Cemil Çiçek ile TBMM AKP Grup Başkan Vekili Bekir Bozdağ, Anayasa Mahkemesi huzurunda 3 Temmuz 2008 tarihinde yaptıkları sözlü savunmada, üç ayrı defa benim kitap ve makalelerime göndermede bulunarak AKP’yi savunmuşlardır. Bkz.: Anayasa Mahkemesi, 30 Temmuz 2008 Tarih ve E.2008/1, K.2008/2 Sayılı Parti Kapatma Kararı, *Resmî Gazete*, 24 Ekim 2008, Sayı 27034, (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081024-10.htm>). TBMM çalışmalarında Adalet Bakanı Bekir Bozdağ’ın benim bir kitabımdan yararlanarak yaptığı açıklama için bkz.: *TBMM Genel Kurul Tutanağı*, 24. Dönem, 4. Yasama Yılı, 72. Birleşim, 19 Mart 2014,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=22111&P5=H&page1=39&page2=39 (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2016).

. Geçmişte AKP’ye karşı Anayasa Mahkemesinde kapatma davası açıldığında Anayasa Mahkemesinin parti kapatma konusunda içtihadını eleştiren ve AKP’nin kapatılmasının Anayasamıza aykırı olacağını savunan bir makale yazdım. Bkz.: Kemal Gözler, “Parti Kapatmanın Kriteri Ne? Parti Kapatmaya Karşı Anayasa Değişikliği Çözüm mü?”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 93, Bahar 2008, s.24-31 (<http://www.anayasa.gen.tr/parti-kapatma.htm>).

. Yine 2007 yılının Nisan ayında Cumhurbaşkanı seçimi konusunda yaşanan ve kamuoyunda “367 krizi” diye bilenen krizde AKP’nin haklı olduğunu ve AKP’nin Cumhurbaşkanı seçmesini engelleyen Anayasa Mahkemesinin 1 Mayıs 2007 tarih ve E.2007/45, K.2007/54 sayılı Kararının Anayasaya aykırı olduğunu en kesin ve açık bir şekilde savunanlardan biri ben oldum. Bkz. Kemal Gözler, “Cumhurbaşkanının Seçimi Konusunda Bir Açıklama”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 89, Yaz 2007, s.17-23 (<http://www.anayasa.gen.tr/cbnin-secimi-tgunlugu.htm>); Kemal Gözler, “Hukukun Siyasetle İmtihanı: Kim Sınıfta Kaldı?”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 89, Yaz 2007, s.5-16 (<http://www.anayasa.gen.tr/kim-sinifta-kaldi.htm>). Söz “367 krizi”nden açılmışken şunu not etmeden geçemeyeceğim: 2007’de 367 krizinde AKP’yi savunan meslektaşlarımızdan pek çoğu, 2007’den sonra hızla ilerlediler; bugün bu meslektaşlarımızdan önemli bir kısmı siyasette, yargıda, idarede ve akademiye yüksek mevkilerde bu-

Ancak, bu düşüncelere katılmasam da, bu düşüncelerin Anayasamızın 26'ncı maddesinde güvence altına alınan düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kapsamında bulunduğundan bir şüphe yok. Keza bu bildiriye imzalayan akademisyenlerin maruz kaldığı, yukarıda örnekleri verilen uygulamaların (işten atılmaları, gözaltına alınmaları, haklarında ceza davası açılması, tutuklanmaları, vb.) sadece hukuka aykırı uygulamalar değil, aynı zamanda ölçsüz, aşırı ve insaf sınırlarını aşan uygulamalar olduğunu düşünüyorum.

Bu akademisyenlerin başına gelenlerden sonra düşünce ve ifade hürriyetinin ülkemizde hâlâ var olduğunu kim söyleyebilir?

c) *Twitter Yasağı*.- Türkiye’de düşünce ve ifade hürriyeti ihlallerine daha pek çok örnek verilebilir. En tipik ihlallerden birisi şüphesiz 30 Mart 2014 yerel seçimlerinden önceki günlerde şahit olduğumuz “*twitter yasağı*”dır. 20 Mart 2014 tarihli Bursa mitinginde AKP Genel Başkanı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan,

“Twitter, mwitter hepsinin kökünü kazıyacağız. Evet, evet, hepsinin. Efendim işte, uluslararası camia şöyle der, böyle der, hiç beni ilgilendirmiyor. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin gücünü görecekler”

demmiştir⁴¹. Ardından Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı *twitter.com* adresinin bütününe erişimi engellemiştir⁴². Yapılan bireysel başvuru üzerine Anayasa Mahkemesi, 2 Nisan 2014 tarihli kararıyla *twitter*’a erişimin engellenmesinin hak ihlali olduğuna karar vermiş⁴³ ve bunun üzerine yasak 3 Nisan 2014 günü Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı tarafından kaldırılmıştır. Ama bu arada yasak sürerken 30 Mart 2014’te yerel seçimler de yapılmış ve AKP istediği sonucu elde etmiştir!

Örnek 4: Basın Hürriyeti

Anayasamızın 28’inci maddesi “basın hürdür” diyor. Son bir yıldır, kaç televizyon kanalı uydu vericilerinden çıkarıldı; kaç televizyon kanalı kapatıldı?

lunuyorlar ve susuyorlar! Susan bu meslektaşlarımızın da anayasasızlaştırma sürecinde sorumlulukları olduğunu düşünüyorum.

41. Sözlere kendi ağzından dinlemek için https://www.youtube.com/watch?v=ZpyaqTmd3_E (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2016); *CNN Türk*, 20 Mart 2014, <http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/erdogan-twitter-mivitr-hepsinin-kokunu-kaziyacagiz;Hürriyet>, 20 Mart 2014, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/26050109.asp>.

42. https://tr.wikipedia.org/wiki/Twitter%27a_T%C3%BCrkiye%27den_eri%C5%9Fimin_engellenmesi (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2016); *Haber Türk*, 21 Mart 2014, <http://www.haberturk.com/ekonomi/teknoloji/haber/931795-twitter-yasagi-kalkti-mi>;

43. Anayasa Mahkemesi, İkinci Bölüm, 2 Nisan 2014 Tarih ve 3986 Bireysel Başvuru Numaralı *Twitter (Yaman Akdeniz ve Diğerleri) Kararı*, *Resmi Gazete*, 3 Nisan 2014, Sayı 28961 (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140403-18.pdf>) (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2016).

Kaç gazeteye el konuldu? Şimdiye kadar gazetelerde yayınlanmış kaç köşe yazısından, kaç haberden dolayı dava açıldı? Sadece bir örnek verelim: Can Dündar ve Erdem Gül, 29 Mayıs 2015 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde “MİT TIR’ları” diye bilinen bir olayla ilgili olarak bir haber yayınladılar ve başlarına gelmedik şey kalmadı. Önce 30 Mayıs 2015 günü habere yayın yasağı kondu⁴⁴. 31 Mayıs 2015 tarihinde *TRT Haber* ekranında Cumhurbaşkanı, Can Dündar ve Erdem Gül’ün yayınladıkları haber hakkında “*bir ajan ve bir casusluk faaliyeti*” değerlendirmesini yaptıktan sonra “*bu haberi yapan kişi ağır bedel ödeyecek, öyle bırakmam onu*” dedi⁴⁵. Ardından Can Dündar ve Erdem Gül hakkında Cumhuriyet Savcılığı tarafından ceza soruşturması açıldı ve iki gazeteci 25 Kasım 2015 tarihinde tutuklandı⁴⁶. Daha sonra 27 Ocak 2016 tarihli iddia-nameyle, İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesinde “devletin gizli kalması gereken bilgilerini siyasal veya askeri casusluk amacıyla temin etme, devletin güvenliğine ilişkin gizli kalması gereken bilgileri casusluk maksadıyla açıklama, cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’ni ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını kısmen ya da tamamen engellemeye teşebbüs etmek ve silahlı terör örgütüne üye olmaksızın bilerek isteyerek yardım etme” suçlarından dolayı haklarında *birer kez müebbet, birer kez ağırlaştırılmış müebbet ve 30 yıl hapis cezası* istemiyle ceza davası açıldı⁴⁷. Bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesinin verdiği 25 Şubat 2016 tarihli hak ihlâli kararından⁴⁸ sonra Dündar ve Gül, 92 gün tutukluluktan sonra tahliye edildiler⁴⁹. Yarılanmalarına İstanbul 14’üncü Ağır Ceza Mahkemesi huzurunda tutuksuz ola-

44. *Hürriyet*, 31 Mayıs 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/mit-tir-lari-haberine-yayin-yasagi-29145783>.

45. *TRT Haber*, 31 Mayıs 2015, <http://www.trthaber.com/haber/gundem/eger-bulursa-cumhurbaskanligini-birakacagim-187594.html>; *Milliyet*, 1 Haziran 2015, <http://www.milliyet.com.tr/-bedelini-cok-agir-odeyecek-/siyaset/detay/2067388/default.htm>; *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/288885/Erdogan_dan_canli_yayinda_Can_Dundar_a_tehdit.html (Video kaydını da aynı linkten izleyebilirsiniz). Keza aynı sözleri bizzat Cumhurbaşkanının ağzından şu linkten dinleyebilirsiniz: <https://www.youtube.com/watch?v=4482VsR3Vrc> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2016).

46. *Cumhuriyet*, 25 Kasım 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/432157/SARAY_DAN_TALIMATLI_ADALE_T..._Can_Dundar_ve_Erdem_Gul_tutuklandi.html; *BBC Türkçe*, 26 Kasım 2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151126_can_dundar_selin.

47. *Hürriyet*, 27 Ocak 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/can-dundar-ve-erdem-gul-icin-istenen-cezalar-belli-oldu-40045729>; *T24*, 29 Ocak 2016, <http://t24.com.tr/haber/iste-can-dundar-ve-erdem-gul-iddianamesinin-tam-metni-milyonlarin-okudugu-haberler-ve-yazilar-casusluk-delili-sayildi.325826>.

48. Anayasa Mahkemesi, Genel Kurul, 25 Şubat 2016 tarih ve 2015/18567 Başvuru Numaralı *Erdem Gül ve Can Dündar Kararı*, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/131a2423-8a42-4f99-8ff2-b5e6a979280c?wordsOnly=False> (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2016).

49. *Hürriyet*, 26 Şubat 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/can-dundar-ve-erdem-gul-92-gun-sonra-serbest-40060550>.

rak devam edildi. Dava kapalı olarak görüldü⁵⁰. 6 Mayıs 2016 tarihinde Can Dündar ve Erdem Gül, İstanbul 14'üncü Ağır Ceza Mahkemesi kararıyla beşer yıl hapis cezasına çarptırıldılar⁵¹. Mahkûm oldukları aynı gün, mahkûmiyet kararının açıklanmasından birkaç saat önce, duruşma arasında, Can Dündar, Adliyenin önünde silahlı saldırıya uğradı. Sıkılan kurşun Can Dündar'a değil, onun yanındaki NTV muhabiri Yağız Şenkal'ın bacağına isabet etti⁵². Saldırının ateş ederken Can Dündar'a “*vatan hainisin*” diye bağırıldığı yolunda gazetelerde haberler çıktı⁵³.

Bu olaydan sonra insaf sahibi birisi Türkiye’de basının hür olduğunu artık söyleyebilir mi?

Örnek 5: Basımevlerine El Konulması

Anayasamızın 30’uncu maddesi “kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri ile basın araçları, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz” diyor. Bunun tersini geçen aylarda görmedik mi?

Örnek 6: Mülkiyet Hakkı

Anayasamızın 35’inci maddesi “herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir” diyor. Geçen aylarda holdinglere, şirketlere kayyım atandığına şahit olmadık mı? Belki denilecektir ki kayyım atanması, mülkiyet hakkının ihlâli değildir; tersine malikin mülkiyet hakkını korumak için kayyım atanmaktadır. Bu konuda yaşananlara bakılırsa, bu iddianın pek inandırıcı bir iddia olmadığı hemen anlaşılıyor.

50. NTV, 24 Mart 2016, http://www.ntv.com.tr/turkiye/can-dundar-ve-erdem-gulun-yargilandigi-dava-kapali-yapilacak.awhDqP_kSUefAYXSKEBjzQ?_ref=infinite.

51. *Hürriyet*, 7 Mayıs 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/5-yil-10-ay-hapis-40100524>; *Haber Türk*, 7 Mayıs 2016, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1235608-can-dundar-ve-erdem-gul-icin-karar-durusmasi>.

52. *Haber Türk*, 6 Mayıs 2016, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1235842-can-dundara-saldiri-girisimi>; NTV, 6 Mayıs 2016, http://www.ntv.com.tr/turkiye/can-dundara-saldiri-girisimi.oT4M9QErcUGbAOX8sZYLW?_ref=infinite; *Hürriyet*, 6 Mayıs 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/can-dundara-silahlı-saldirida-en-net-goruntuler-ortaya-cikti-40100407>.

53. *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/528908/Can_Dundar_a_silahlı_saldiri.html. Bu vesileyle belirtelim ki, bu makalenin konusu olan “anayasasızlaştırma” esas itibarıyla devletin temel organlarının eylem ve işlemleriyle oluşturuluyor. Ancak bu süreç bir kere işlemeye başladıktan sonra, beliren elverişli ortamda, sadece devletin temel organlarının eylem ve işlemleriyle değil, çeşitli kişilerin fiilleriyle de destekleniyor. Can Dündar’a yapılan silahlı saldırı bunun tek örneği değildir. Saldırıya uğrayan başka gazeteciler de olmuştur. Fikirlerinden dolayı tehdit edilen pek çok yazar çizer vardır. Anayasasızlaştırmanın sadece hukukî değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik boyutları da vardır. Ancak bu boyutları incelemek bu makalenin konusu dışında kalmaktadır.

Örnek 7: Tabîi Hâkim İlkesi

Anayasamızın 37’nci maddesi, “hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz” diyor. 16 Haziran 2014 tarih ve 6545 sayılı Kanunla kurulmuş bulunan sulh ceza hâkimlikleri, kişileri kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarmak için kurulmadı mı? Ben sulh ceza hâkimliklerinin nasıl tabîi hâkim ilkesine aykırı olduğunu, bu hâkimliklerin kurulmasından iki ay sonra 2014 yılının Ağustos ayında yazdığım bir makalede açıklamaya çalıştım⁵⁴. Bu makalede ihtimal olarak gördüğüm bütün sakıncalar uygulamada gerçekleşti. Öylesine gerçekleşti ki, tutuklama kararı vermeyen veya verdiği diğer kararlardan memnun kalınmayan sulh ceza hâkimlerinin kendisi bile görevden alındı veya görev yerleri değiştirildi⁵⁵.

Örnek 8: Mahkemelerin Bağımsızlığı

Anayasamızın 138’inci maddesi “hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz” diyor.

Anayasamızın “mahkemelerin bağımsızlığı” ilkesini hükme bağlayan 138’inci maddesine gösterilen saygı düzeyi ülkemizde maalesef her zaman fevkalade düşük olmuştur. Bu husus, en samimî ve çarpıcı bir şekilde Cemil Çiçek tarafından “*Anayasamızın 138. maddesi, bu memlekette ölmüştür*” sözleriyle⁵⁶ ifade edilmiştir⁵⁷. Cemil Çiçek’in geçmişte dört yıl Devlet Bakanlığı (1987-1991), dört yıl Başbakan Yardımcılığı (2007-2011), beş yıl Adalet Bakanlığı (2002-2007), dört yıl TBMM Başkanlığı (2011-2015) yapmış, ülkemizin en deneyimli siyasetçilerinden biri olduğunu hatırlatalım.

54. Bu konuda bkz.: Kemal Gözler, “Sulh Ceza Hâkimlikleri ve Tabîi Hâkim İlkesi”, *Güncel Hukuk*, Ekim 2014, s.46-49 (Makale önce 29 Ağustos 2014 tarihinde www.anayasa.gen.tr/tabii-hakim.htm’de yayınlanmıştır).

55. Bu yönde haberler için bkz.: *Özgür Düşünce*, 21 Şubat 2016, Metin Arslan, “Tutuklamadı Diye Sulh Ceza’dan Alındı” <http://www.ozgurduyuncu.com/haber/tutuklamadi-diye-sulh-ceza-dan-13330/>; *Zaman*, 22 Şubat 2016, http://www.zaman.com.tr/gundem_gazi-baskomiser-mehmet-akif-yilmazi-tutuklamadi-su...; *Haber Türk*, 6 Şubat 2015, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1039707-bocek-ve-dinleme-davasinin-hakimleri-degisti>.

56. Bu sözü Cemil Çiçek, 3 Ocak 2014 tarihinde TBMM Başkanı iken TBMM’de yaptığı “2014 Vizyon Toplantısı”nda söylemiştir. Bkz.: *Milliyet*, 3 Ocak 2014, <http://www.milliyet.com.tr/cicek-ten-birlik-beraberlik/siyaset/detay/1816769/default.htm>; <http://www.trthaber.com/haber/gundem/138-madde-bu-memlekette-olmuyor-114122.html>. Sözlere Cemil Çiçek’in kendi ağzından dinlemek için bkz.: <https://www.youtube.com/watch?v=3ITX70vX5T4> (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2016).

57. Bu sözlere dikkatimi çeken Prof. Dr. Mustafa Koçak’a teşekkür ederim.

Yukarıda Türkiye’de 138’inci maddeye gösterilen saygı düzeyi her zaman düşük olmuştur, dedik; ancak son yıllarda mahkemelerin bağımsızlığı konusunda daha önce duymadığımız şeyler duyuyoruz: Örneğin geçtiğimiz Şubat ayında, gazetelerde Cumhurbaşkanının bir ilk derece mahkemesini Anayasa Mahkemesi kararına karşı direnmeye davet ettiği yolunda haberler okumadık⁵⁸.

Yine geçtiğimiz Şubat ayında Adalet Bakanlığının bir ilin Cumhuriyet Başsavcılığına yazı yazarak bir ceza davasının “safahatını” sorduğunu, Başsavcılığın ceza mahkemesinden bu konuda bilgi istediğini ve kendisine verilen iddianame ve son duruşmanın zaptını Adalet Bakanlığına gönderdiği yolunda haberler okuduk⁵⁹.

Yine geçtiğimiz aylarda daha önce duymadığımız şekilde, İçişleri Bakanlığının ve valilerin kendi aleyhlerine karar veren idare mahkemesi hâkimlerini liste halinde toplu olarak Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna şikayet ettiği yolunda iddialar duyduk. Örneğin Ankara Milletvekili Ali Haydar Hakverdi’nin 10 Şubat 2016 tarihli Başbakan Ahmet Davutoğlu tarafından cevaplanması dileğiyle verdiği soru önergesinde, İçişleri Bakanlığının Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna 20 Kasım 2015 tarihli “*idari yargı kararları*” başlıklı “gizli” ibareli bir yazı göndererek “78 idare mahkemesinin 181 kararının bakanlık aleyhine çıktığı ifade edilerek, bu hâkimler hakkında işlem yapılması” istendiği iddia edilmiştir⁶⁰. Önerge Başbakan Ahmet Davutoğlu tarafından cevaplandırılmadığından⁶¹ gerçek durumun ne olduğunu bilemiyoruz.

Aynı iddia fazlasıyla Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyesi Mahmut Şen’in medyaya yansıyan bir muhalefet şerhinde de vardır⁶². Bu şerhte şöyle yazıyor:

“İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü’nün 20.11.2015 gün ve 152488 sayılı yazısı ile idare mahkemelerine açılan davalarda Kurum aleyhine karar veren tüm idare mahkemeleri ve bu mahkemelerin hâkimleri hakkında Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’na şikayette bulunulmuştur. Benzer şikayetler

58. *Milliyet*, 29 Şubat 2016, <http://www.milliyet.com.tr/karara-uyumuyorum-saygi-duymuyorum/siyaset/detay/2201472/default.htm>. Not edelim ki, söz konusu ilk derece mahkemesi, Anayasa Mahkemesi kararına uymuştur.

59. *Özgür Düşünce*, 21 Şubat 2016, Metin Arslan, “Tutuklamadı Diye Sulh Ceza’dan Alındı” <http://www.ozgurduyuncu.com/haber/tutuklamadi-diye-sulh-ceza-dan-13330/>.

60. Dönemi ve Yasama Yılı 26/1; Esas Numarası 7/2509; Başkanlığa Geliş Tarihi 10/02/2016, <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/7/7-2509s.pdf> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2016). Önerge hakkında ayrıca bkz.: <https://www.chp.org.tr/Haberler/4/hakverdi-icisleri-bakani-ve-valiler-hakim-ve-savcilar-tehdit-mi-etmektedir-12202.aspx> (Erişim tarihi: 22 Nisan 2016).

61. TBMM, Yazılı Soru Önergesi Bilgileri, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_sozlu_soru_sd.ongerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=196158 (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2016).

62. Arzu Yıldız’ın Haberi, “HSYK Üyesi Mahmut Şen’den Manifesto Gibi Şerh!”, *Haberdar*, 20 Nisan 2016, <http://m.haberdar.com/gundem/hsyk-uyesi-mahmut-sen-den-manifesto-gibi-serh-h26404.html>.

kayetler Valiliklerce de yapılmıştır. Bu şikayetlerde dile getirilen iddia; hâkimlerin ve mahkemelerin idarenin takdir yetkisini kısıtladıkları, yerindelik denetimi yaptıkları yönündedir. Yapılan çalışma, idari yargı mahkemeleri üzerindeki baskının seviyesini göstermesi bakımından açık bir örnektir. Türkiye çapında idare aleyhine verilen 181 karar nedeniyle 78 idare mahkemesi başkan ve hâkimi şikayet edilmiştir. ...

Yazıya ve eki evraka göre, idari yargı nezdinde bugüne kadar İçişleri Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü aleyhinde toplam 1450 dava açılmış olup, bu davalardan 1087'si idare lehine, 181' i ise Kurum aleyhine sonuçlanmıştır. Sayılar dikkate alındığında yaklaşık olarak davaların % 92'si Kurum lehine sonuçlanmış, % 8'e karşılık gelen davada ise, davacı olan kişiler lehine karar verilmiştir. Bu oran bile başlı başına idarenin taraf olduğu davalarda mahkeme ve hâkimlerin aldığı tutumu göstermesi bakımından ibret vericidir. Buna rağmen, bahsi geçen % 8 içinde bulunan mahkeme ve hâkimler şikayet edilmiş ve HSYK tarafından inceleme, soruşturma, terfi ettirmeme gibi muamelelere tabi tutulmuştur⁶³.

Haliyle ben bu vahim iddiaların doğruluğunu bilmiyorum. Ancak bu iddiaların makalemin konusu açısından örnek olarak zikredilmeye ve yargı bağımsızlığı sorunu açısından da tartışılmaya değer iddialar olduğunu düşünüyorum.

Örnek 9: Hâkimlik Teminatı

Anayasamızın 140'ıncı maddesi “hâkimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler” diyor. Son bir yıldır kaç hâkim görevden alındı? Kaç hâkimin görev yeri değiştirildi? Artık hâkimlerin görev yerinin değiştirilmesi için yaz kararnamesi bile beklenmiyor. Kararlarından memnun kalınmayan hâkimin görev yeri derhal değiştiriliyor. Son bir yıldır neredeyse her ay, görevden alınan, görevden uzaklaştırılan veya görev yeri değiştirilen hâkimler hakkında haberler okuyoruz⁶⁴.

63. Arzu Yıldız'ın Haberi, “HSYK Üyesi Mahmut Şen'den Manifesto Gibi Şerh!”, *Haberdar*, 20 Nisan 2016, <http://m.haberdar.com/gundem/hsyk-uyesi-mahmut-sen-den-manifesto-gibi-serh-h26404.html>.

64. Örnekler için bkz.: -

- *Sabah*, 16 Ocak 2015, www.sabah.com.tr/gundem/2015/01/16/hsyk-kararnamesinin-sifreleri.

- *Zaman*, 7 Şubat 2015, http://www.zaman.com.tr/gundem_hukuksuzluga-dur-diyen-hakimlere-pasif-gorev_2276176.html. *Zaman* gazetesine verilen linkler çalışmıyor. Çünkü *Zaman* gazetesine “kayım” atandı. Görüldüğü gibi *Zaman* gazetesinin başına gelenler bu makale kapsamında bile haber alma hakkımızı ihlâl ediyor. Bu makale için gerekli bir habere, okuyucu, bu sebeple ulaşmıyor.

- *Hürriyet*, 6 Şubat 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/28134791.asp>;

- *Zaman*, 22 Şubat 2016, http://www.zaman.com.tr/gundem_gazi-baskomiser-mehmet-akif-yilmazi-tutuklamadi-su...

- *Zaman*, 11 Mart 2015, http://www.zaman.com.tr/gundem_iktidarin-istedigi-karari-vermeyen-hakime-ya-surgun-ya-ihrac_2282604.html.

Bunların pek çoğunun, adalet hizmetinin iyi işlenmesini sağlamak amacıyla değil, başka saiklerle yapıldığı yolunda ciddi kuşkulular var. Bu kuşkuluları teyit eden pek çok bilgi ve veri, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyesi Mahmut Şen'in yukarıda zikredilen muhalefet şerhinde vardır⁶⁵.

Bu süreçte ilginçtir ki, görev yeri değiştirilen bazı hâkimler hakkında önce Hükûmete yakın gazetelerde çeşitli haberler yayınlanıyor ve bu haberlerde adı geçen hâkimler hakkında soruşturma açılacağı ve görevden uzaklaştırılacakları yazılıyor ve gerçekten de izleyen günlerde bu hâkimler hakkında soruşturma açılıyor ve hâkimler görevden uzaklaştırılıyor veya bu hâkimlerin görev yerleri değiştiriliyor. Bir örnek vermek isterim: 7 Eylül 2015 tarihinde *Yeni Şafak* gazetesinde çıkan bir haberde, Afyonkarahisar İdare Mahkemesinin İçişleri Bakanlığı hukuk müşaviri iken Afyonkarahisar vali yardımcılığına atanan bir kamu görevlisinin açtığı davada “yürütmeyi durdurma” kararı verdiği belirtiliyor ve kararda imzası bulunan iki hâkim “paralel” olmakla suçlanıyor⁶⁶. 22 Eylül 2015 tarihli *Sabah* gazetesinden adı geçen iki hâkim hakkında HSYK'nın inceleme başlattığını ve müfettiş atadığını öğreniyoruz⁶⁷. 17 Ekim 2015 tarihli gazetelerden ise adı geçen hâkimlerden birinin Sivas Vergi Mahkemesi, diğerinin ise Batman Vergi Mahkemesi üyeliğine atandığı yolunda haberler okuyoruz⁶⁸.

Buna benzer daha pek çok haber basına yansdı⁶⁹. Bu konuda en son ve en kapsamlı haber ve geleceğe yönelik öngörü, *Sabah* gazetesinde Hayrettin Bektaş tarafından yayınlanan “680 Hâkim-Savcı Açığa Alınıyor” başlıklı haberdır. Haberde “120'si idari yargı, 560'ı adli yargı olmak üzere toplam 680 hâkim ve savcı için soruşturma başlatıldı. Terör örgütüne üye olmak ve örgüt-

- *Hürriyet*, 15 Ekim 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/156-hakim-ve-savcinin-gorev-yeri-degisti-30322710>.

- *Hürriyet*, 17 Ekim 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/30331345.asp>.

- *Zaman*, 4 Mart 2016, <http://www.zaman.com.tr/gundem/hakimi-once-gorevden-aldilar-ardindan-10-polisle-evin...>

- *Cumhuriyet*, 24 Mart 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/503285/Dundar_ve_Gul_un_durusmasına_iki_gun_kala_supheli_degisim.html

65. *Haberdar*, 20 Nisan 2016, “HSYK Üyesi Mahmut Şen'den Manifesto Gibi Şerh!”, <http://m.haberdar.com/gundem/hsyk-uyesi-mahmut-sen-den-manifesto-gibi-serh-h26404.html>

66. *Yeni Şafak*, 7 Eylül 2015, “Paralel hâkimler haddini aştı”, <http://www.yenisafak.com/gundem/paralel-hakimler-haddini-asti-2267863>

67. *Sabah*, 22 Eylül 2015, Yetkisini aşan paralelci hâkimlere inceleme, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/09/22/yetkisini-asan-paralelci-hkimlere-inceleme>

68. *Milliyet*, 16 Ekim 2015, “HSYK 156 hâkim Ve Savcının Görev Yerini Değiştirdi”, <http://www.milliyet.com.tr/hsyk-156-hakim-ve-savcinin-gorev-yerini-ankara-yerelhaber-1015755/>; *Hürriyet*, 17 Ekim 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/suikast-davasinin-h-kimi-konyaya-30331345>; Söz konusu karar, HSYK, Birinci Dairesinin 15 Ekim 2015 tarih ve 1609 sayılı Atama kararıdır. Bkz.: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/11/20151113-2.pdf>; <http://www.hsyk.gov.tr/duyurular/2015/ekim/15-10-2015-idari.pdf>

69. Örnek olarak yukarıda 35 nolu dipnotta zikredilen haberlere bakılabilir.

sel eylemde bulunmak suçlarından yürütülen soruşturma kısa sürede tamamlanacak. *Paralel hâkim ve savcılar ihraç edilecek ve yargılanmaları sağlanacak*” denmektedir⁷⁰. Sabah’ın “haber”inin doğruluğunu ve haberdeki öngörünün gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini önümüzdeki günlerde göreceğiz⁷¹.

Örnek 10: Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı

Anayasamızın 153’üncü maddesinin son fıkrası “Anayasa Mahkemesi kararları Resmî Gazetede hemen yayımlanır ve yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar” diyor. Daha geçenlerde gazetelerde Cumhurbaşkanının bir Anayasa Mahkemesi kararı hakkında “*bu karara uymuyorum, saygı da duymuyorum*”⁷² demedi mi? Artık Anayasa Mahkemesi hangi cesaretle karar verecek?

Örnek 11: Yargı Kararlarına Uymama

Anayasamızın 138’inci maddesinin son fıkrası “yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez” diyor. Ne var ki neredeyse her gün, uygulanmayan bir idare mahkemesi kararına ilişkin haber duyuyoruz. Bu konuda belirtmek isterim ki, Türkiye’de yargı kararlarına uyulmaması, sadece bu döneme has bir şey değil.

70. Sabah, 6 Mart 2016, Hayrettin Bektaş, “680 Hâkim-Savcı Açığa Alınıyor”, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/03/06/680-hkim-savci-aciga-aliniyor>. İtalikler bana ait.

71. Bu makalenin konusu, “paralel yapı”nın denilen yapıya mensup olduğu iddia edilen kişilerin yaptığı Anayasaya ve hukuka aykırılıkları incelemek değildir. Ama yeri gelmişken not eklemek isterim ki, suç işleyen herkes, özellikle de kamu görevlileri bunun hesabını vermelidir. Bilindiği gibi “paralel yapı” denen bir yapıya mensup olduğu iddia edilen bazı kişilerin, başta “yasa dışı dinleme”, “özel hayatın gizliliğini ihlâl”, “delil uydurma” olmak üzere pek çok suç işlediği yolunda ciddi iddialar ve bu iddiaları destekler deliller ortaya çıkmıştır. Bu suçlardan dolayı pek çok soruşturma açıldı ve bunlardan bazılarının yargılanmasına da başlandı. Bu kişiler bu suçları işlemişler ise, bunların yargılanmasında ve hatta şartları var ise tutuklanmalarında Anayasaya ve hukuka aykırı bir yan yoktur. Ancak bu suçları işlediği iddia edilen kişilerden hesap sormak amacıyla olsa dahi hukukun öngördüğü usûl ve şartların dışına çıkılamaz. Örneğin bu kişilerin tutuklanmasını sağlamak için, tabii hâkim, yargı bağımsızlığı, hâkimlik teminatı ilkeleri çiğnenemez. Keza “paralel yapı” ile mücadele argümanı, bu yapının kontrol ettiği iddia edilen televizyon kanallarının uydu vericilerinden çıkarılmasını meşrulaştıramaz. Bu yapıyla mücadele argümanı, hiçbir şekilde gazetelere kayyım atanması ve bu gazetede çalışan gazetecilerin ve yazarların susturulmasını haklı kılamaz. Paralel yapıya mensup olduğu iddia edilen kişilerin işlediği suçlardan dolayı yargılanmaları başka şey, basın hürriyetinin ve haber alma hakkının kısıtlanması başka şeydir.

72. Bu haber, bu başlık altında Cumhurbaşkanlığının resmi internet sitesinde yayınlanmıştır: “Anayasa Mahkemesi’nin Kararına Uymuyorum, Saygı da Duymuyorum”, 28 Şubat 2016, <http://www.tcgb.gov.tr/haberler/410/39955/anayasa-mahkemesinin-kararına-uyumuyorum-saygi-da-duymuyorum.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016). Ayrıca bkz.: *Milliyet*, 29 Şubat 2016, <http://www.milliyet.com.tr/karara-uyumuyorum-saygi-duymuyorum/siyaset/detay/2201472/default.htm>.

Geçmiş dönemlerde de hükümetlerin ve idarenin pek çok durumda yargı kararlarına uymadığı, bu kararları uygulamamak için çok direndiği bilinen bir gerçektir. Ancak bu dönemde, yargı kararlarına karşı artık bir “direnme”ye değil, açık bir “meydan okuma”ya şahit oluyoruz. Örneğin⁷³ daha sonra Cumhurbaşkanlığı Sarayı olduğu anlaşılan Atatürk Orman Çiftliği arazisinde yapılan “Başbakanlık Binası” inşaatı hakkında Ankara 11. İdare Mahkemesi yürütmeyi durdurma kararı vermiştir. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın bu Mahkeme kararı hakkında şöyle dediği yolunda gazetelerde haberler çıkmıştır:

“Güçleri yetiyorsa yıksınlar. Yürütmeyi durdurdular, bu binayı durduramayacaklar. Açılışını da yapacağım, içine de girip oturacağım”⁷⁴.

Örnek 12: Cumhurbaşkanının Tarafsızlığı⁷⁵

Bilindiği gibi 2007 Anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanının TBMM tarafından seçilmesi usûlünün yerine halk tarafından seçilmesi usûlü getirildi. Bu çok önemli bir değişikliktir; ama bu değişiklik Cumhurbaşkanının seçim usûlünün değiştirilmesinden ibarettir. 2007 yılında veya sonraki yıllarda Cumhurbaşkanının statüsü ile görev ve yetkilerine ilişkin yapılmış Anayasamızda tek bir değişiklik yoktur. Anayasamıza göre hiç şüphe yok ki Cumhurbaşkanının tarafsız davranması gerekir. Anayasamızın 101’inci maddesinin son fıkrası “*Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer*” diyor. 103’üncü maddesi, Cumhurbaşkanının *üzere aldığı görevleri tarafsızlıkla yerine getirmek için çalışacağına yemin etmesini* öngörmektedir. Anayasamızın 104’üncü maddesinde, Cumhurbaşkanının tarafsızlık statüsüne uygun olarak, “Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir” denmektedir. Aynı doğrultuda Anayasamızın 105’inci maddesi, Cumhurbaşkanının sorumsuzluğu prensibini hükme bağlamıştır.

Ne var ki 2014 yılının Ağustos ayından bu yana Cumhurbaşkanının Anayasanın öngördüğü tarafsızlık statüsüne uygun olarak hareket ettiğini söylemek çok zordur. Neredeyse her hafta Cumhurbaşkanından, Cumhurbaşkanının tarafsızlık statüsü açısından oldukça tartışmalı sözler işitiyor ve davranışlara şahit

73. Örnek benim dikkatime bir okuyucum ve Dr. Veysel Dinler tarafından sunulmuştur. Kendilerine teşekkür ederim.

74. *Hürriyet*, 5 Mart 2014, <http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-erdogandan-onemli-aciklamalar-25944219>; *Milliyet*, 5 Mart 2014, <http://www.milliyet.com.tr/-gucleri-yeti-yorsa-yiksınlar-/siyaset/detay/1847040/default.htm>. *Bbu konuda TBMM’de 17.4.29014* tarihinde bir de Aylin Nazlıkaya tarafından bir soru önergesi verilmiştir. Bkz.: <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/77-43095s.pdf> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2016).

75. Makalenin konusu açısından “Cumhurbaşkanının tarafsızlığı” sorununun tartışımının uygun olacağı konusunda dikkatimi çeken Prof. Dr. Mehmet Turhan ve Yard. Doç. Dr. Veysel Dinler’e teşekkür ederim.

oluyoruz. Örneğin 7 Haziran 2015 genel seçimlerinden önce Cumhurbaşkanı adeta bir parti lideriymiş gibi il il dolaşıp miting yaptı. Bu mitinglerde Cumhurbaşkanı'nın tarafsızlığı statüsüyle bağdaşmayacak sözler söyledi. Bunlardan en tipîği ve belki hafızalardan hiç kazanmayacak olanı, 7 Mart 2015 tarihinde Gaziantep'te yaptığı miting konuşmasında halktan “400 milletvekili” istemesi olmuştur⁷⁶. Muhtemelen bu sözün tarafsızlık açısından çok problemli olduğunu Cumhurbaşkanı da izleyen haftalarda fark etmiş olacak ki, bu konuşmadan bir ay kadar sonra yaptığı 19 Nisan 2015 günü bir açılış töreninde yaptığı konuşmada “*Ben A partisi, B partisi, C partisi demiyorum, 400 milletvekili diyorum*” demiştir⁷⁷. Hâliyle Cumhurbaşkanı'nın, hangi parti için olursa olsun, halktan milletvekili istemesinin onun tarafsızlık statüsüyle bağdaşır bir yanı yoktur. Kaldı ki, olayın yaşandığı bağlamda, Cumhurbaşkanı'nın, 400 milletvekilinin hangi parti için istediği gayet açıktır. Olayın üzerinden bir ay sonra, Cumhurbaşkanı'nın 400 milletvekilini belirli bir parti için istemediğini söylemesi inandırıcılıktan tamamıyla yoksundur.

Diğer yandan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçildikten sonra AKP ile ilişkisinin gerçekten kesilip kesilmediği hususu çok tartışmalıdır. Cumhurbaşkanı'nın AKP ile ilişkisinin devam ettiğini şüphesini doğuran yığınla olay yaşadık. Genel seçim dönemlerinde AKP milletvekili listelerine Cumhurbaşkanı'nın müdahale ettiği yolunda yığınla haber okuduk⁷⁸. AKP çevrelerinde Recep Tayyip Erdoğan'ın, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra da AKP'nin “doğal lideri” olarak görülmeye devam ettiği bir sır değil. Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçildikten sonra da “doğal liderliği”nin devam ettiği düşüncesi, AKP'nin en önemli isimleri tarafından pek çok defa ve çok samimi bir şekilde dile getirilmiştir. Örneğin uzun yıllardır bakanlık yapan AKP'nin önemli isimlerinden Binali Yıldırım, 1 Mayıs 2015 tarihinde “Cum-

76. Cumhurbaşkanlığı resmî internet sitesinde yayınlanan habere göre Cumhurbaşkanı, 7 Mart 2015 tarihinde Gaziantep'te mitingde halka hitaben “400 milletvekilini verin ve bu iş huzur içinde çözülsün” demiştir (<http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/29626/gazilik-unvanini-ziyadesiyle-hak-eden-antep-bugun-de-zor-durumdaki-kardeslerine-sahip-cikarak-ensar-unvanini-aliyor.html>, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016). Aynı yönde gazete haberleri için bkz.: *Vatan*, 8 Mart 2015, “400 Milletvekilini Verin ve Bu İş Huzur İçinde Çözülsün”, <http://www.gazetevatan.com/-400-vekil-verin-bu-is-huzur-icinde-cozulsun--747571-gundem/>. Bu sözleri Cumhurbaşkanı'nın kendi ağzından dinlemek için: <https://www.youtube.com/watch?v=V17fkKYwPTw> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016).

77. Cumhurbaşkanı bu sözü 19 Nisan 2015 tarihinde İstanbul'da Levent-Rumeli Hisarüstü Metro Hattının açılış töreninde söylemiştir. Kaynak için Cumhurbaşkanlığı resmî internet sitesine bakılabilir: <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/31874/turkiyenin-gelecegi-icin-ihhtiyac-duydugu-proje-koalisyon-degil-yeni-anayasa-ve-baskanlik-sistemidir.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016). Sözleri Cumhurbaşkanı'nın kendi ağzından aynı linkteki video kaydının 18'inci dakikasından dinleyebilirsiniz.

78. Birkaç örnek: *Cumhuriyet*, 8 Nisan 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/247451/Yeni_AKP_ye_eski_gomlek.html; *Cumhuriyet*, 18 Eylül 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/372475/Saray_da_gizli_gorusme.html.

hurbaşkani'nun sokakta olması partiye bir destektir, katkıdır. Doğal lider olarak görevini yapıyor” demiştir⁷⁹. AKP İstanbul Milletvekili ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı Başdanışmanı Burhan Kuzu, 5 Mayıs 2016 akşamı TGRT Haber ekranlarında yayınlanan “Neler Oluyor” programında “Recep Tayyip Erdoğan’ın hukuken olmasa da doğal liderliği tartışılmaz” demiştir⁸⁰.

Anayasamızın 101’inci maddesinin son fıkrası “Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir” diyor. Ama acaba Cumhurbaşkanının Recep Tayyip Erdoğan, AKP ile ilişkisinin gerçekten kesildiğine inanan biri var mı?

Saniyorum Anayasamızın 101’nci maddesinin son fıkrası hükmü, AKP’yi ve Cumhurbaşkanını da son derece rahatsız ediyor ki, zaman zaman açık bir şekilde “*partili Cumhurbaşkanı*” istemlerini dile getirmekten çekinmiyorlar. Örneğin Katar dönüşü 4 Aralık 2015 tarihinde gazetecilerin sorularını yanıtlayan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, “*başkanlık sistemi Türkiye’ye sıçramaya kazandırır. Ama olmazsa, partili cumhurbaşkanlığı da mevcut tikanıklığın aşılmasını sağlar*” demiştir⁸¹.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 6 Mayıs 2016 tarihinde Cumhurbaşkanlığı sarayında bazı milletvekillerine hitaben yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

“İlla başkanlık değil, ‘partili cumhurbaşkanı’ sistemi de olabilir. Ben partinin kurucu genel başkanım, ancak partiye üye olamıyorum, tüm ilişkim kesildi. Bu doğru değil”⁸².

Yukarıdaki paragraf üç cümle içeriyor. Üçü hakkında da gözlemde bulunmak isterim: (1) Yukarıdaki “*illa başkanlık değil, ‘partili cumhurbaşkanı’ sistemi de olabilir*” şeklindeki birinci cümle, muhtemelen Cumhurbaşkanının hükümet sistemi konusundaki gerçek niyetinin bir ifadesidir. Eğer böyleyse Cumhurbaşkanının asıl önem verdiği şey, yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkilerin nasıl olacağı değil, kendisiyle eski Partisi arasındaki ilişkilerin

79. *Hürriyet*, 1 Mayıs 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/ak-parti-milletvekili-yildirim-koalisyon-ihhtimali-gormuyorum-28891697>.

80. *TGRT Haber*, 5 Mayıs 2016, <http://www.tgrthaber.com.tr/politika/burhan-kuzu-yurutmede-iki-baslilik-olan-erde-sorun-olur--122244>; *Hürriyet*, 5 Mayıs 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/burhan-kuzudan-davutoglu-yorumu-dogal-lideri-mutlaka-dinlemek-lazim-40099523>.

81. *Haber Türk*, 4 Aralık 2015, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1162182-cumhurbaskani-erdogan-partili-cumhurbaskanligi-sistemi-tikanikligi-asar>; A Haber, 4 Aralık 2015, <http://www.ahaber.com.tr/gundem/2015/12/04/turkiye-bunu-konusuyor-partili-cumhurbaskani>. Aynı haber için bkz.: Cumhurbaşkanlığı Sitesi, 31 Aralık 2015, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/37462/baskanlik-sistemiyle-turkiye-daha-guclu-adimlar-atabilecek.html>

82. *Hürriyet*, 6 Mayıs 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-ak-partili-vekillere-anlatt-i-isin-uzamasi-zarar-verecekti-40099946>; *Takvim*, 6 Mayıs 2016, <http://www.takvim.com.tr/guncel/2016/05/06/kimse-birligimizi-bozamaz>.

devamıdır. Eğer böyleyse belirtmek isterim ki, “hükûmet sistemi” denen şey, bir devlette yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkilerin nasıl olacağı sorunuyla ilgilidir; yoksa cumhurbaşkanının eski partisiyle olan ilişkilerinin devam edip etmeyeceği sorunuyla ilgili değildir. (2) Yukarıdaki “*ben partinin kurucu genel başkanım, ancak partiye üye olamıyorum, tüm ilişkim kesildi*” şeklindeki ikinci cümledeki yakınma da pek ikna edici değildir. Zira Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanlığına aday olmadan önce Anayasamızda “*Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir*” şeklinde bir hüküm olduğunu herhalde biliyordu. Kurduğu partinin genel başkanlığını sürdürmeyi arzu ediyor idiyse, pekâlâ Cumhurbaşkanlığına aday olmayabilirdi. Hâliyle bir hukuk devletinde parti genel başkanları anayasaya uymak zorundadır, tersi değil! (3) Yukarıdaki “*bu doğru değil*” şeklindeki üçüncü cümleyle Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra Partisiyle ilişkisinin kesilmesinin doğru olmadığını iddia ediyor. Ne var ki Cumhurbaşkanının bu iddiası doğru değildir. Bir parlâmenter hükûmet sisteminde cumhurbaşkanı seçilen bir kişinin partisiyle ilişkisinin kesilmesinde herhangi bir yanlışlık yoktur. Partisiyle ilişkisini sürdüren bir cumhurbaşkanı nasıl olur da devletin tarafsız başı olabilir? Tersine, cumhurbaşkanının tarafsızlığı bütün parlâmenter hükûmet sistemlerinde kabul edilen bir prensiptir.

“Partili cumhurbaşkanı sistemi”ne ilişkin olarak özellikle belirtmek isterim ki, Türkiye’de parlâmenter hükûmet sisteminden başkanlık hükûmet sistemine geçilmeden “partili cumhurbaşkanı sistemi”ne geçilmesi akla gelebilecek en büyük felaketlerden biri olur. Bunun yerine Cumhurbaşkanının partili olmasını bu derece arzu edenlere başkanlık hükûmet sistemini kurlmalarını tavsiye ederim.

* * *

Şüphesiz bazı okuyucular yukarıdaki örneklerin hepsinin veya bazılarının tartışmalı olduğunu, bu örneklerdeki uygulamaların Anayasaya aykırı olduğu yolundaki iddiaların her birinin ayrıntılı olarak incelenmesi ve tartışılması gerektiğini ileri sürebilirler. Doğrudur. Yukarıda birinci örneği biraz ayrıntılı olarak incelemeye çalıştım. İkinci örneğe ilişkin de yukarıda pek çok veri vardır. Keza ikinci örneğe ilişkin, örneğin başında dipnotta göndermede bulunulan benim *Türk Anayasa Hukuku Dersleri* kitabımın ilgili sayfalarına ve bu konuda yazılmış iki makaleme de bakılabilir⁸³. Yedinci örneğe konu teşkil eden sulh ceza hâkimliklerinin, nasıl tabii hâkim ilkesine aykırı olduğunu da 2014 yılının Ağustos ayında yazdığım bir makalede ayrıntılarıyla açıklamıştım. Bu konuda oraya bakılabilir⁸⁴. Diğer örnekleri ise verip geçtim. Bunlarda anlatılan uygu-

83. Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, *op. cit.*, s.299-303; Gözler, “Hükümet Sistemimiz Değişecek mi?”, *op. cit.*, s.62-69; Gözler, “Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmaları Üzerine Bir Deneme”, *op. cit.*, s.17-21.

84. Gözler, “Sulh Ceza Hâkimlikleri ve Tabii Hâkim İlkesi” *op. cit.*, s.46-49.

lamaların nasıl ve neden Anayasamıza aykırı olduğunu ayrıntılarıyla ayrıca tartışmadım. Verdiğim örneklerdeki uygulamaların Anayasamıza aykırı olduğunu ispatlamak için ayrıca bir tartışma içine girmeyi gereksiz görüyorum. Kanımca bu örneklerdeki uygulamaların Anayasaya aykırılığı kendiliğinden bellidir. Bunları ispatlamak için ayrıca bir delile de gerek yoktur. Delil bu örneklerin kendisidir. Örneklerdeki iddiaların doğruluğunun takdirini “akl-ı selim”e havale ediyorum.

Şüphesiz yukarıdaki örnekler daha da çoğaltılabilir. Ancak makalenin temel problematiğini tartışmak için on iki adet örneğin yeterli olduğunu düşünüyorum.

Şunu da belirtmek isterim ki yukarıdaki örneklerden her biri, izole bir Anayasaya aykırılık örneği olarak kalmıyor, bir de *zincirleme etki* doğuruyor. Örneğin ifade hürriyetinin olmadığı yerde Anayasamızın (m.2) tanıdığı “demokratik devlet” ilkesinin de bir anlamı kalmaz. Basın hürriyetine yapılan her müdahale, kamuoyunun serbestçe oluşmasına ve seçim hürriyetine de bir müdahaledir. Basının susturulduğu, *Twitter*’a erişimin engellendiği bir ortamda, seçmenler nasıl olup da serbestçe siyasi kanaatlerini oluşturacaklar ve nasıl olup da serbestçe siyasî tercihte bulunacaklar? Sıradan bir kanun ihlâl edildiğinde hukuk devleti ilkesi de ihlâl edilmiş olur. Keza mahkeme kararlarına uyulmayan bir yerde “hukuk devleti” ilkesinden kim söz edebilir? Yargı bağımsızlığı yok ise hukuk devleti ilkesi sözde kalır. Tabii hâkim, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı ilkelerinin olmadığı yerde Anayasamızın “yargı yetkisi, Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır” diyen 9’uncu maddesinin ne anlamı olabilir? Bu ilkelerin ve bu maddenin çiğnendiği yerde “kuvvetler ayrılığı” ilkesinin de bir anlamı kalmaz. Kuvvetler ayrılığının olmadığı bir yerde, anayasanın devlet iktidarını sınırlandıran bir belge olduğunu artık kimse söyleyemez.

* * *

Şimdi “1982 Anayasası hâlâ yürürlükte midir” sorumuza geri dönelim:

Yukarıdaki örnekler bize neyi gösteriyor? Her bir örneğe tekrar dönelim:

Yukarıdaki **1 nolu örnekte** açıklanan uygulama, Anayasamızın 13, 15 ve 120’nci maddelerine bütünüyle aykırı bir uygulamadır. Bu uygulama karşısında Anayasamızın bu maddelerinin artık bir anlamı kalmamıştır. *Acaba Anayasamızın 13, 15 ve 120’nci maddeleri hâlâ yürürlükte midir?* Sadece Anayasamızın bu maddeleri hakkında değil, aynı soruyu Olağanüstü Hâl Kanunu ve Sıkıyönetim Kanunu hakkında da sormak gerekir.

Yukarıdaki **2 nolu örneğe** bakarak artık hükümet sistemimizin değiştiğini, Anayasamızın 109’uncu maddesine aykırı olarak bakanların Başbakan tarafından değil, Cumhurbaşkanı tarafından seçildiğini, Başbakanın Anayasamızın 99,

109, 110, 111 ve 112'nci maddelerine aykırı olarak Cumhurbaşkanına karşı sorumlu hâle geldiğini, “*hükümetin genel siyaseti*”nin artık Bakanlar Kurulu tarafından değil, Anayasamızın 112'nci maddesinin ilk fıkrasına aykırı olarak Cumhurbaşkanı tarafından belirlendiğini, yine bakanların artık Başbakanı karşı değil, Anayasamızın 112'nci maddesinin ikinci fıkrasına aykırı olarak Cumhurbaşkanına karşı sorumlu hâle geldiklerini söyleyebiliriz.

Şimdi şu soruyu soralım: Anayasamızın hükümet sistemine ilişkin 99, 104, 105, 109, 110, 111, 112'nci maddeleri hâlâ yürürlükte mi?

Yukarıdaki **3 nolu örneğe** bakarak artık düşünce ve ifade hürriyetine ilişkin Anayasamızın 26'ncı maddesine güvenerek kimsenin korkmadan düşüncelerini açıklayabileceğini sanmıyorum. 26'ncı madde ne derse desin, düşüncelerini açıklayan bir kişi hakkında, “cumhurbaşkanına hakaret”, “halkı kin ve düşmanlığa tahrik”, “halkı kanunlara uymamaya tahrik”, “Türklüğü, cumhuriyeti, devletin kurum ve organlarını aşağılama” ve “terör örgütü propagandası yapmak” gibi suçlardan dolayı savcılıklar tarafından soruşturma açılmayacağını ve hatta sulh ceza mahkemesi kararıyla tutuklanmayacaklarının ve sabah saat 06'da evlerinin polis tarafından aranmayacağını bir garantisi yoktur. Keza düşüncelerini açıklayan kişi, bir kamu görevlisi ise hakkında disiplin soruşturması açılmayacağını, bir özel hukuk tüzel kişisinde çalışıyorsa iş sözleşmesinin feshedilmeyeceğinin bir garantisi yine yoktur. Durum bu ise Anayasamızın 26'ncı maddesinin ne anlamının kaldığını sormak gerekir. *Acaba Anayasamızın 26'ncı maddesi hâlâ yürürlükte midir?*

Sadece Anayasamızın 26'ncı maddesinin değil, Türk Ceza Kanununun yukarıda zikredilen suçları düzenleyen maddelerinin ve keza Ceza Muhakemesi Kanununun tutuklanma, arama, gözaltına alma sebep ve şartlarını düzenleyen maddelerinin de bir anlamı kalmamıştır.

Yukarıdaki **4 nolu örneğe** bakarak Anayasamızın “basın hürdür” diyen 28'inci maddesinin bir anlamının kalmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Artık bilmem kaç yüz kanalı olan televizyonlarımızda izlenecek kanal bulamıyoruz. Bugün kaç muhalif kanal kaldı? Pek çok televizyon kanalı, pek çok gazete kapatıldı. Kapatılmadan ayakta kalanlarda ise muhalif ses çıkaran programlara son verildi; muhalif gazeteciler ve televizyoncular işten atıldı ve atılmaya da devam ediliyor. İnsaf sahibi bir kişiye sorayım: Beş yıl önce mi, bugün mü haber alma hakkımız daha iyi gerçekleşiyor? Beş yıl önce mi, bugün mü haber kaynaklarımız daha çeşitli? *Anayasamızın “basın hürdür” diyen 28'nci maddesi acaba hâlâ yürürlükte mi?*

Yukarıdaki **5 nolu örneğe** bakarak *Anayasamızın 30'uncu maddesinin hâlâ yürürlükte olduğunu söyleyebilecek biri var mı?* Kendisine kayyım atanmasından korkmayan bir gazete kaldı mı acaba?

Yukarıdaki **6 nolu örneğe** bakarak artık mülkiyet hakkımıza dokunulmıyacağından hangimiz emin olabiliriz? *Anayasamızın 35'nci maddesi hâlâ yürürlükte mi?*

Yukarıdaki **7 nolu örneğe** bakarak, artık, korkmadan sulh ceza hâkimi karşısına çıkacak biri var mı? Artık ülkemizde, “Anayasamız kanunî hâkim güvencesini tanımıştır; tutuklanma talebim hakkında karar verecek hâkim, tarafsız ve bağımsız bir hâkimdir; ona güveniyorum” diyecek biri kaldı mı? *Acaba Anayasamızın 37'nci maddesi hâlâ yürürlükte mi?*

Yukarıdaki **8 nolu örneğe ilişkin** şunu soralım: Türkiye’de bugün hâkimlerin kendileri dâhil, mahkemelerin bağımsız olduklarına inanan bir kişi kaldı mı? *Anayasamızın 138'inci maddesi acaba hâlâ yürürlükte mi?*

Yukarıdaki **9 nolu örneğe** ilişkin olarak şunu soralım: Bir sanığa gelecek duruşmada da kürsüye aynı hâkimin çıkacağını ve kendisini yargılayacak hâkimin kasten değiştirilmeyeceğini ve sırf kendisini mahkûm ettirmek amacıyla kasten bir hâkim atanmayacağını artık kim garanti edebilir? *Anayasamızın 140'ıncı maddesi hâlâ yürürlükte mi?*

Yukarıdaki **10 nolu örneğe** ilişkin olarak şunu soralım: Artık kim önündeki bireysel başvurularda Anayasa Mahkemesinin Cumhurbaşkanından çekinmeden karar verebileceğini söyleyebilir? *Anayasamızın 153'üncü maddesi hâlâ yürürlükte mi?*

Yukarıdaki **11 nolu örneğe** ilişkin olarak şunu soralım: Artık Türkiye’de yasama ve yürütme organlarının mahkeme kararlarına uymak zorunda olduğuna inanan bir kişi kaldı mı? *Anayasamızın 138'inci maddesi hâlâ yürürlükte mi?*

Yukarıdaki **12 nolu örneğe** ilişkin olarak şunu soralım: Türkiye’de bugün Cumhurbaşkanının tarafsız olduğuna inanan biri kaldı mı? *Anayasamızın 101'inci maddesinin son fıkrası, 103'üncü maddesi, 104'üncü maddesinin ilk fıkrası, 105'inci maddesi hâlâ yürürlükte mi?*

* * *

Yukarıda hep “*Anayasamızın falanca maddesi yürürlükte mi?*” diye sorduk. Şüphesiz ki bu maddeler yürürlüktedir. Çünkü bu maddeler Anayasamızın bir parçasıdır ve Anayasamız da bütün maddeleriyle birlikte yürürlüktedir. Zira Anayasamızın 177'nci maddesi “*bu Anayasa, halkoylaması sonucu kabul edilip Resmî Gazetede yayımlanması ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olur ve ... bütünüyle yürürlüğe girer*” demektedir. Bu Anayasa da 7 Kasım 1982 tarihli halkoylaması sonucu kabul edilmiş ve 9 Kasım 1982 tarih ve 17863 mükerrer sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla yukarıdaki maddeler dahil, Anayasamız bütün olarak hâlâ yürürlüktedir.

Zaten Anayasamızın bir bütün olarak yürürlükten kaldırılabilmesi için aslı kurucu iktidar tarafından ilga edilmesi gerekir. Türkiye’de 1980’den bu yana bir aslı kurucu iktidar ortaya çıkmamıştır ve dolayısıyla Anayasamız ilga edilmemiştir ve yürürlüktedir. Anayasanın bir bütün olarak ilgası dışında, tali kurucu iktidar tarafından Anayasanın belirli bir maddesinin değiştirilmesi veya yürürlükten kaldırılması her zaman mümkündür. Ne var ki Anayasamızın yukarıda örnek olarak incelenen maddelerini (m.13, 15, 26, 28, 30, 35, 37, 103, 104, 109, 110, 111, 112, 120, 122, 138, 140, 153) *yürürlükten kaldıran* bir Anayasa değişikliği olmamıştır. Dolayısıyla bütün bu maddeler günümüzde de yürürlüktedir.

Peki ama yürürlükte olmalarına rağmen acaba bu maddeler *bağlayıcı mıdır*?

Anayasamızın 11’inci maddesinde açıkça “*Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır*” denmektedir. Dolayısıyla yukarıda örnek olarak zikredilen bütün maddeler, Anayasamıza göre *hukuken* bağlayıcıdır. Ama bu maddeler *gerçekten* bağlayıcı mıdır? Bu maddeler *gerçekten* uygulanıyor mu?

Yukarıda örneklerde açıkladığımız gibi, hayır! Bunlar gerçekte bağlayıcı değil. Çünkü bunlar, muhatapları olan Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar Kurulu, bakanlar, valiler, rektörler, mahkemeler gibi devlet organları tarafından uygulanmıyorlar.

Şüphesiz ki bunlar bağlayıcıdır; ama uygulanmıyorlar. Uygulanmayan, muhataplarını bağlamayan bir hukuk kuralı, “hukuk kuralı” olabilir mi?

Bu soruya hukuk kurallarının geçerliliği teorisi açısından cevap vermek gerekir. Hans Kelsen tarafından savunulan hukuk normlarının geçerliliği teorisine göre bir normun “geçerliliği (*validité*)”, esas itibarıyla onun “biçimsel geçerliliği” ile, yani o normun belirli bir hukuk düzenine “aidiyeti” ile belirlenir⁸⁵. Anayasanın bir maddesi, bu anayasaya ait olduğu için, bu anayasanın bir parçası olduğu için geçerlidir⁸⁶. Ayrıca başkaca bir araştırma yapmaya gerek yoktur. Ne var ki Hans Kelsen’in teorisinde hukuk normlarının geçerliliğinin tespitinde “etkililik (*efficacité*)” kriterine de yer verilir. Hans Kelsen’e göre, bir normun geçerli olabilmesi için, bir yandan o normun ait olduğu hukuk düzeni

85. Hans Kelsen, *Théorie pure du droit*, (“Reine Rechtslehre”nin İkinci Baskısından Charles Eisenmann Tarafından Yapılan Fransızca Çeviri), Paris, Dalloz, 1962, s.13, 257, 161; Kemal Gözler, *Hukukun Genel Teorisi: Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorumu Sorunu*, Ankara, US-A Yayıncılık, 1998, s.73-76, 89 (<http://www.anayasa.gen.tr/hgt-1-s-1-148.pdf>).

86. Gözler, *Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu*, *op. cit.*, s.99-102 (<http://www.anayasa.gen.tr/kurucuiktidar.pdf>).

bütünü itibarıyla (*in glabo*) etkili olmalı, diğer yandan da o normun kendisi bir “minimum etkililiğe (*minimum d’efficacit *)” sahip olmalıdır⁸⁷.

Hukuk bilimi ancak geçerli olan hukuk normlarını inceler. Muhataplarının davranışları üzerinde bir etkiye sahip olmayan bir anayasa maddesi, geçerli bir hukuk normu değildir; dolayısıyla bu maddeler hukuk biliminin inceleme alanına giremezler. Çünkü bunlar muhataplarını bağlamamaktadır. Bunların doğurduğu bir hüküm ve sonuç yoktur. Hukuk biliminde bu maddelere ilişkin yapacağımız tek Şey, bu maddelerin etkililiğe sahip olmadıkları için geçerliliklerini yitirdiklerini gözlemekten ve tespit etmekten ibarettir.

Acaba bu gözlem ve tespit, yukarıdaki örneklerde verilen Anayasamızın maddeleri (m.13, 15, 26, 28, 30, 35, 37, 109, 110, 111, 112, 120, 122, 138, 140, 153) için yapılabilir mi? Bu örneklerde açıklandığı üzere bu maddelerin minimum etkililiğe sahip olup olmadıkları hususu tartişmalı hâle gelmiştir. Zira yukarıda açıklandığı gibi bu maddeler, pek çok olayda, artık uygulanmamaktadırlar. Bu maddelerin etkililiklerini tamamen yitirdikleri için artık geçersiz hâle geldiklerini söylemek için belki henüz daha erkendir. Ama bu durumu tartişmak, bu aşamada içinden geçtiğimiz süreci kavramsal bir çerçeveye oturtmak da gerekir.

II. TEORİK ÇERÇEVE: ANAYASASIZLAŞTIRMA

Türkiye’de olup bitenlere sadece örnek vermek yetmez; bu olguların teorik analizini ve hukukî tavsifini de yapmamız gerekir⁸⁸. Yani yukarıda örnek olaylarda g zlelediğimiz olgu veya olguların hangi kavram altında analiz edilebileceğini göstermemiz gerekiyor. Eğer bu olgu veya olgular bilinen bir kavramın altında açıklanabilecek nitelikte değil ise, bunları açıklayabilmek için yeni kavram veya kavramlar üretmemiz gerekiyor.

87. Kelsen, *Th orie pure du droit*, *op. cit.*, s.14-15, 287-288; Hans Kelsen, *Th orie g n rale des normes*, (Almancadan Fransızcaya eviren Olivier Beaud ve Fabrice Malkani), Paris, Presses universitaires de France, 1996, s.185; Gözler, *Hukukun Genel Teorisi*, *op. cit.*, s.85-87.

88. İçinden geçtiğimiz süreci ifade etmek için basın yayın organlarında “sivil darbe” terimi kullanılıyor. Bu kavramın bilimsel olarak tanımlanması çok zor. Dahası bu kavram, sadece iktidara karşı değil, iktidar tarafından muhalif gruplar için de kullanılan bir kavram. Örneğin AKP’nin “gezi olayları”nı sivil darbe olarak nitelendirdi hatırladadır. Sivil darbe konusunda bkz.: <http://www.amerikaninseesi.com/content/turkiyede-sivil-darbe-tartismasi/2561748.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016) (Bu makalede “sivil darbe” kavramına da değinmemin uygun olacağını hatırlatan Dr. Veysel Dinler’e teşekkür ederim).

.İçinde yaşadığımız sürecin analizinde “anayasal yabancılaşma” kavramından da yararlanılabilir. Bu konuda bkz.: İ. Uğur Esg n, “Siyaset ve Anayasal Yabancılaşma: Etik İlkelerin Türk Hukukuna Uyarlanması Problemi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Mart-Nisan 2013, Sayı 105, s.229-262 (<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-105-1261>).

A. MEVCUT KAVRAMLAR: “ANAYASAYA AYKIRILIK”,
 “ANAYASAYI İHLÂL”, “ANAYASAL METRUKİYET”,
 “ANAYASAYA KARŞI HİLE”, “SUİSTİMALCI ANAYASACILIK”

Yukarıdaki örneklerde dile getirilen olguları analiz etmek için anayasa hukuku literatüründe bilinen “anayasaya aykırılık”, “anayasayı ihlâl”, “anayasal metrukiyet”, “anayasaya karşı hile” ve “suistimalci anayasacılık” gibi kavramlardan yararlanılabilir. Şimdi kısaca bu kavramları görelim.

1. Anayasaya Aykırılık

Yukarıdaki örneklerden her birinde genel olarak “anayasaya aykırılık (*contrariété à la Constitution, inconstitutionnalité*)” dediğimiz durum vardır. Bilindiği gibi anayasa maddeleri ya belirli bir şeyin yapılmasını emreder, ya da belirli bir şeyin yapılmasını yasaklar. Bu nedenle anayasaya aykırılık genel olarak *iki değişik şekilde* ortaya çıkar:

a) Anayasanın bir maddesinin belirli bir şeyin yapılmasını emrettiği durumda anayasaya aykırılık, maddenin muhataplarının *emredilen şeyi yapmalarını şeklinde* gerçekleşir. Örneğin Anayasamızın 15’inci maddesi temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması için olağanüstü hâl veya sıkıyönetim ilân edilmesini emretmektedir. Oysa yukarıda 1 nolu örnekte gördüğümüz gibi Türkiye’de Bakanlar Kurulu 15’inci maddenin emrine uymamakta, olağanüstü hâl ilân etmemektedir. Ancak olağanüstü hâl ilân edilmemiş olmasına rağmen fiilen sokağa çıkma yasağı tedbiri uygulanmaktadır. Anayasayı uygulamakla görevli makamlar, sanki Anayasada bir 15’inci madde yokmuş gibi davranmaktadırlar.

b) Anayasanın bir maddesinin belirli bir şeyin yapılmasını yasakladığı durumda ise anayasaya aykırılık, *yasaklanan şeyin yapılması şeklinde* ortaya çıkar. Örneğin yukarıdaki 10 nolu örnekte gördüğümüz gibi Anayasamızın 153’üncü maddesinin son fıkrası “Anayasa Mahkemesi kararları..., yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar” diyor; gazetelerde ise Cumhurbaşkanı’nın “bu karara uymuyorum, saygı da duymuyorum” dediği şeklinde haberler çıkıyor⁸⁹.

Yukarıdaki örneklerin her birinde hiç tartışmasız bir “anayasaya aykırılık” vardır. Dolayısıyla “anayasaya aykırılık” kavramını bu örneklerle dile getirilen olguyu açıklamak için kullanabiliriz. Ancak bu örneklerde görülen olgu, “ana-

89. Bu haber, bu başlık altında Cumhurbaşkanlığı’nın resmi internet sitesinde yer almıştır: “Anayasa Mahkemesi’nin Kararına Uymuyorum, Saygı da Duymuyorum”, 28 Şubat 2016, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/39955/anayasa-mahkemesinin-kararina-uyumuyorum-saygi-da-duymuyorum.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016). Ayrıca bkz.: *Milliyet*, 29 Şubat 2016, <http://www.milliyet.com.tr/karara-uyumuyorum-saygi-duymuyorum/siyaset/detay/2201472/default.htm>.

yasaya aykırılık”tan çok daha ileri bir olgudur. Böylesine ağır bir olgu karşısında “anayasaya aykırılık” kavramı çok hafif kalır.

2. Anayasayı İhlâl

Yukarıda örneklerde dile getirilen anayasaya aykırılıklar için “anayasayı ihlâl” kavramını kullanabiliriz. Zira bu örneklerdeki anayasaya aykırılıklar, basit aykırılıklar değil, kasten yapılmış, ağır ve yoğun anayasaya aykırılıklardır. Burada belirtmek gerekir ki, “anayasayı ihlâl (*violation de la constitution, violation of the constitution*)” veya “anayasayı çiğneme” terimini teknik bir terim olarak tanımlamak zor. Belki “anayasaya aykırılık” ile “anayasayı ihlâl” kavramları arasında sadece bir *derece farkı* olduğu düşünülebilir. Bu açıdan “anayasayı ihlâl”in anayasaya ağır ve yoğun aykırılıklar olduğu söylenebilir. Keza anayasaya aykırılık ile anayasayı ihlâl kavramları arasında bu fiillerin *manevî unsuruna* ilişkin bir farkın olduğu da söylenebilir. “Anayasaya aykırılık”lar mazur görülebilecek yorum farklılıklarından kaynaklanır; buna karşılık, “anayasayı ihlâl” durumunda anayasaya aykırılıklar *kasten yapılmışlardır*.

Karşılaştırmalı hukuka baktığımızda, bazı anayasaların “anayasayı ihlal” kavramını bir pozitif hukuk kavramı olarak düzenlendiğini ve Anayasanın Cumhurbaşkanı tarafından ihlal edilmesini müeyyideye bağladığını görüyoruz⁹⁰. Örneğin 1949 Alman Anayasası Cumhurbaşkanının “Anayasayı veya diğer bir federal kanunu kasten ihlâl (*vorsätzlicher Verletzung des Grundgesetzes oder eines anderen Bundesgesetzes*)”den (m.61)⁹¹, 1920 Avusturya Anayasası Federal Başkanının “Federal Anayasayı ihlâl (*Verletzung der Bundesverfassung*)”den (m.142/2-a)⁹² ve 1975 Yunan Anayasası da Cumhurbaşkanının “Anayasayı kasten ihlâl (*intentional violation of the Constitution*)”den (m.49)⁹³ sorumlu olduğunu öngörmektedir⁹⁴. 1947 İtalyan Anayasası ise Cumhurbaşkanının Anayasayı ihlâlden değil, “Anayasaya karşı cürüm (*attentato alla*

90. Louis Favoreu *et al.*, *Droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, 1998, s.592; Elisabeth Zoller, *Droit constitutionnel*, Paris, PUF, 1999, s.453; Kemal Gözler, *Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku Çalışması*, Bursa, Ekin, 2001, s.91, 93

(<http://www.anayasa.gen.tr/devletbakanlari-intro.htm>).

91. <https://www.bundestag.de/bundestag/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz/gg/245216> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2016). İngilizce metin için bkz.: <https://www.bundestag.de/blob/284870/ce0d03414872b427e57fcb703634dcd/basic-law-data.pdf> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2016).

92.

<https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Dokumentnummer=NOR40112691> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2016). İngilizce ve Fransızca metin için bkz.: <https://www.vfgh.gov.at/cms/vfgh-site/english/downloads/englishverfassung.pdf> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2016).

93. <http://www.hri.org/docs/syntaxma/> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2016).

94. Çeşitli ülkelerde Cumhurbaşkanlarının sorumluluğu konusunda bkz.: Gözler, *Devlet Başkanları*, *op. cit.*, s.91-101.

Costituzione)”den sorumlu olduğunu hükme bağlamıştır (m.90)⁹⁵. İtalyan anayasa hukuku literatüründe “Anayasaya karşı cürüm”, Cumhurbaşkanının Anayasanın bir normunu kasten ihlâl etmesi olarak tanımlanmaktadır⁹⁶. Şimdiye kadar uygulaması olmamakla birlikte, bu ülkelerde, Cumhurbaşkanının anayasa ihlâlden suçlandırılıp yargılanması mümkündür⁹⁷.

Bizim Anayasamızda “anayasayı ihlâl” kavramı geçmemektedir. Bizim Anayasamız Cumhurbaşkanının “anayasayı ihlâl”den dolayı değil, sadece “vatanı ihanet”ten dolayı sorumlu olduğunu öngörmüştür (m.105).

Türk hukukuna ilişkin şunu da belirtelim ki, 5287 sayılı Türk Ceza Kanununun (TCK) 309’uncu maddesi “anayasayı ihlâl” kenar başlığını taşımaktadır. Yani bu başlığa bakarak adı geçen Kanunun 309’uncu maddesinde hükme bağlanan suçun adının “anayasayı ihlâl” olduğunu düşünebiliriz. Ne var ki TCK, m.309’da tanımlanan suçun, bizim yukarıda tartıştığımız anlamda “anayasayı ihlâl” kavramıyla bir ilgisi yoktur. Zira TCK, m.309’a göre “anayasayı ihlâl” suçunun oluşabilmesi için “*cebiri ve şiddet kullanarak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının öngördüğü düzeni ortadan kaldırmaya veya bu düzen yerine başka bir düzen getirmeye veya bu düzenin fiilen uygulanmasını önlemeye teşebbüs*” etmek gerekir⁹⁸. Dolayısıyla Anayasanın *bazı maddelerinin* ihlâl edilmesi, TCK, m.309’da tanımlanan “anayasayı ihlâl” suçunu oluşturmaz. Bu gösteriyor ki, TCK, m.309’un başlığında kullanılan “anayasayı ihlâl” ibaresi yanlış bir ibaredir. Maddede düzenlenen şey Anayasanın belirli bir maddesinin ihlâl edilmesi değil, “Anayasal düzeni cebiri ve şiddet kullanarak değiştirme suçu”dur⁹⁹.

Yukarıdaki on iki örnekte dile getirilen olguları ifade etmek için “anayasayı ihlâl” terimi kullanılabilir. Ancak sorun tek tek örneklerde gösterilen ihlâllerden ibaret değildir. Bu ihlâller bir bütünün parçalarıdır. O nedenle “anayasayı ihlâl” terimi olgunun bütünü anlatmak bakımından yetersiz kalıyor. Kaldı ki, yukarıda açıklandığı gibi, anayasayı ihlâl kavramı özü itibarıyla anayasaya aykırılık kavramından çok da farklı değildir ve Türkiye bağlamında bir anayasa hukuku kavramı olarak değil de, bir ceza hukuku kavramı olarak anlaşılma riski vardır. Bu nedenlerle yukarıdaki örneklerle dile getirdiğimiz olguyu ifade

95. <https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione.pdf> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2016).

96. Paolo Biscaretti di Ruffia, *Diritto costituzionale*, Napoli, Jovene Editore, Onbeşinci Baskı, 1989, s.488.

97. Bkz. Gözler, *Devlet Başkanları, op. cit.*, s.91-101.

98. TCK, m.309’da düzenlenmiş “anayasayı ihlâl” suçu hakkında bkz.: Faruk Turinay, “Anayasayı İhlal Suçu Üzerine Bir İnceleme”, *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl 2012 (Gerçek Basım Yılı: 2015), Cilt 1, Sayı 2, s.289-310 (<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/yuhfd/article/view/5000136743/5000125628>).

99. Bu konuda bkz.: Veysel Dinler, “Anayasal Suç Ne (Değil)dir?”, *Çorum Barosu Dergisi*, Sayı 19, Mart 2015, s.7-13 (<http://veyseldinler.com/YuklenenDosyalar/Yayinlar/anayasalsuc.pdf>, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).

etmek için “anayasayı ihlâl” kavramının kullanılmasının çok da isabetli olmadığını düşünüyorum. Bu olguyu ifade etmek için kavram araştırmasına devam edelim.

3. Anayasal Metrukiyet

Hukukun genel teorisinde bir normun, hukuk normu olarak geçerli olması için, hiç olmazsa, minimum bir etkililiğe sahip olması gerektiği kabul edilmektedir¹⁰⁰. Sürekli bir şekilde etkililikten yoksun kalan bir norm, geçerli bir norm olarak kabul edilemez¹⁰¹. Kendisine hiçbir zaman uyulmayan veya hiçbir zaman uygulanmayan bir normun geçerliliğini yitirdiği söylenir. İşte bir normun etkililiğini kaybetmek suretiyle geçersizleşmesine, hukuk dilinde “metrukiyet (*désuétude*)” denir¹⁰². Yani metrukiyet, hukuk normunun, devamlı bir şekilde uyulmaması ve uygulanmamış olarak kalmasından dolayı geçerliliğini fiilen kaybetmesidir¹⁰³. Örneğin Türkiye’de hukuka giriş derslerinde 28 Haziran 1938 tarih ve 3517 sayılı Yazılı ve Basılı Kağıtların Kese Kağıdı Olarak Kullanılmamasına Dair Kanunun metrukiyete düştüğü örneği verilir¹⁰⁴.

Yukarıdaki on iki örnekte verilen Anayasa maddelerinin “metrukiyet”e düştükleri düşüncesi akla gelebilir. Zira bu örneklerde açıklanmaya çalışıldığı gibi, artık bu maddelere, bunların muhatapları tarafından uyulmuyor ve bunlara uymayan muhataplar da bir müeyyideyle karşılaşmıyorlar. O hâlde Anayasamızın kendisine uyulmayan söz konusu maddelerinin etkililiklerini yitirdikleri ve dolayısıyla metrukiyete düştükleri düşünülebilir. Bu düşünce doğru ise, yukarıda gözlemlediğimiz olguya “anayasal metrukiyet (*désuétude constitutionnelle*)” ve keza bugün Türkiye’nin içinde bulunduğu duruma da genel olarak “anayasal metrukiyet durumu” ismi verilebilir.

Ne var ki, bu durumu ifade etmek için “anayasal metrukiyet” teriminin isabeti tartışmaya açıktır. Metrukiyet, normun minimum bir etkililiğe dahi sahip olmaması demektir. Metrukiyet durumunda norm, etkililikten sürekli bir şekilde yoksun kalır. Norma hiç uyulmaz; norm hiçbir zaman uygulanmaz. Yukarıdaki örneklerde söz konusu Anayasa normlarına uyulmadığı açıktır; ancak bu uymamanın metrukiyet seviyesine gelip gelmediği tartışmalıdır. Bu örneklerde Anayasanın ilgili normlarına birkaç yıldır uyulmamaktadır; bu durumun süreklilik kazandığını, daimi hâlde geldiğini söylemek henüz erken olabilir.

100. Metrukiyet kavramı hakkında bkz.: Kelsen, *Théorie pure du droit, op. cit.*, s.288; Kelsen, *Théorie générale des normes, op. cit.*, s.185; Gözler, *Hukukun Genel Teorisi, op. cit.*, s.86.

101. Kelsen, *Théorie pure du droit, op. cit.*, s.15.

102. *Ibid.*, s.288.

103. Kelsen, *Théorie pure du droit, op. cit.*, s.288; Kelsen, *Théorie générale des normes, op.cit.*, s.185.

104. Kemal Gözler, *Hukuka Giriş*, Bursa, Ekin, Onikinci Baskı, 2015, s.61.

Diğer yandan bazı Anayasaya aykırılıklar, “seçmece (*selective*)” bir şekilde uygulanıyor. Anayasanın ilgili maddesine genelde saygı gösterilirken, belirli bir grup söz konusu olduğunda, bu madde yokmuş gibi davranılıyor. Örneğin günümüzde Anayasamızın mülkiyet hakkını güvence altına alan 35’inci maddesine hiç uyulmadığını söylemek çok zor. Genelde bu maddeye uyulurken, belirli bir grup söz konusu olduğunda, onların mülkiyet hakkına el atmakta tereddüt edilmiyor. Şüphesiz Anayasaya aykırılıkların selektif bir şekilde uygulanması, sorunun vahametini ortadan kaldırmıyor. Bugün mülkiyet hakkına saygı gösterilen gruplar, esasen potansiyel mağdur konumundadırlar; yarın onların da hedef haline gelmesi mümkündür.

4. Anayasaya Karşı Hile

Anayasa hukuku doktrininde bazı yazarlara göre, anayasanın temelinde bulunan siyasî ve felsefî prensipler, “anayasanın özü (*esprit de la constitution*)”nü oluştururlar¹⁰⁵. Bu yazarlara göre, anayasa bu özün değiştirilemeyeceğini açıkça öngörmemiş olsa bile, anayasayı değiştirme iktidarı, anayasanın özünü oluşturan temel ilkelere dokunamaz. Zira böyle ilkelerde değişiklik yapılması, yani anayasanın özünün değiştirilmesi, anayasal sistemin bütünüyle çökmesi ve bir başka anayasal sistem ile değiştirilmesi anlamına gelir. Bu görüşte olan yazarlara göre, anayasanın özünü değiştiren anayasa değişiklikleri, ne kadar usûlüne uygun olarak yapılmış olurlarsa olsunlar, “anayasaya karşı hile (*fraude à la constitution*)” oluşturur¹⁰⁶.

“Anayasaya karşı hile (*fraude à la constitution*)” kavramı anayasa hukuku literatüründe ilk defa 1943 yılında Georges Liet-Veaux tarafından *Revue du droit public*’te yayınlanan “La ‘fraude à la constitution’” başlıklı makalesinde ortaya atılmıştır¹⁰⁷. Georges Liet-Veaux, söz konusu makalede önce İtalya’da

105. Bu tartışmalar için bkz.: Kemal Gözler, “Sur la validité des limites de la révision constitutionnelle déduites de l’esprit de la constitution”, *Annales de la Faculté de droit d’İstanbul*, Cilt 31, Sayı 47, Mayıs 1997, s.109-121 (<http://www.anayasa.gen.tr/esprit.htm>).

106. Georges Liet-Veaux, “La ‘fraude à la constitution’: essai d’une analyse juridique des révolutions communautaires récentes - Italie, Allemagne, France”, *Revue du droit public*, Cilt 59, 1943, s.116-150. Bu kavram hakkında Türkçede bkz.: Kemal Gözler, *Kurucu İktidar*, Bursa, Ekin, 1998, s.152-153 (<http://www.anayasa.gen.tr/kurucuiktidar.pdf>); Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, *op. cit.*, c.I, s.188.

107. Liet-Veaux, “La ‘fraude à la constitution’: essai d’une analyse juridique des révolutions communautaires récentes”, *op. cit.*, s.114-150. Fransa’da Vichy Rejimi zamanında yazılmış ve 1943’te yayınlanmış bu makalede yazarın bazı gözlem ve yorumları, özellikle Vichy Rejimine ilişkin olanları tartışmaya açıktır (Bkz.: Claude Klein, “Le contrôle des lois constitutionnelles: Introduction à une problématique moderne”, *Cahiers du Conseil constitutionnel*, No 27, Ocak 2010, <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/nouveaux-cahiers-du-conseil/cahier-n-27/le-controle-des-lois-constitutionnelles-introduction-a-une-problematique-moderne.51382.html>, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2016). Ancak makalede önerilen temel kavram olan “anayasaya karşı hile” kavramı-

1920'den itibaren Faşist, Almanya'da 1933'ten itibaren Nasyonal Sosyalist, Fransa'da 1940'ta Vichy Rejiminin kurulması ve gelişmesini inceler. Yazar, bu rejimlerin hükûmet darbesi yoluyla kurulmadıklarını, tersine şeklen anayasaya uygun olan, pek çok sayıdaki anayasa değişiklikleriyle adım adım kuruldukları ve yerleştiklerini gözlemler¹⁰⁸.

Yazara göre bu rejimlerin yerleşmesini sağlayan anayasa değişikliklerinin her biri bu ülkelerin anayasalarına şeklen uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Hukukun devamlığında bir kesinti olmamıştır; *şeklî açıdan* bakıldığında bu ülkelerde bir devrim yoktur¹⁰⁹. Ancak *maddî açıdan* bakıldığında bu ülkelerdeki öncekiyle taban tabana zıt yeni rejimler kurulduğu görülür¹¹⁰. Örneğin Faşist rejimden önce İtalyan anayasal sistemi, parlamenter ve liberaldir. Faşist rejimle sistem anti-parlamenter ve anti-liberal hâle dönüşmüştür¹¹¹. Almanya'da 1919 Weimar Anayasasının kurduğu anayasal sistem, 1933 öncesi parlamenter demokrasi, federal devlet ve ulusal egemenlik prensipleri üzerine kuruludur. Nazi rejiminin yerleşmesinden sonra ise bu prensiplere son verilmiş, merkeziyetçi, totaliter ve ırkçı bir rejim kurulmuştur¹¹². Bu ülkelerde *şeklî açıdan* bakıldığında devrim yoktur; ama *maddî açıdan*, yani içeriksel açıdan bakıldığında bir devrim olduğu görülür¹¹³.

Bu gözlemlerden sonra Georges Liet-Veaux, bu ülkelerde olup biteni açıklamak için “anayasaya karşı hile (*fraude à la constitution*)” kavramını geliştirir. Öncelikle özel hukukta mevcut bulunan “kanuna karşı hile (*fraude à la loi*)” kavramından yola çıkar. Bilindiği gibi özel hukukta “kanuna karşı hile”, kanunun amacına aykırı olarak kanunun saptırılması olarak tanımlanır. Kanuna karşı hile durumunda kanunun sözüne uyulur (*salvis verbis legis*); ama kanunun ruhu çiğnenir (*sententiam ejus circumvenit*)¹¹⁴.

Georges Liet-Veaux, özel hukuktaki kanuna karşı hile kavramının anayasa hukukuna uygulayarak “anayasaya karşı hile” kavramını şu şekilde tanımlıyor: Metne saygı gösterilerek bir anayasal kurumun ruhunun yok edilmesi durumunda anayasaya karşı hile vardır. Diğer bir ifadeyle “özle savaşmak için şekle saygı gösterilmesi ‘anayasaya karşı hile’dir (*respect de la forme pour combattre le fond, c'est la fraude à la constitution*)”¹¹⁵.

nın fevkalade değerli bir kavram olduğunu ve Türkiye’de olup bitenlerin analizinde bu kavramdan yararlanılabileceğini düşünüyorum.

108. Liet-Veaux, “La ‘fraude à la constitution’”, *op. cit.*, s.118-127.

109. *Ibid.*, s.122.

110. *Ibid.*

111. *Ibid.*, s.122-123.

112. *Ibid.*, s.127-128.

113. *Ibid.*, s.124.

114. *Ibid.*, s.141-142.

115. *Ibid.*, s.145.

“Anayasaya karşı hile” kavramı, konumuz açısından çok önemli bir kavramdır. Türkiye’de olup biteni anlamak için bu kavrama başvurmakta yarar olabilir. Ne var ki, bu kavramdan sadece anayasa değişikliği yolunun kullanılması durumunda yararlanılabilir. Yukarıda verdiğimiz on iki örnekte anayasaya aykırılıklar anayasa değişikliği yoluyla değil, kanun yoluyla, idarenin eylem ve işlemleriyle veya yargı kararlarıyla gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla bu örneklerde dile getirilen olguyu açıklamak için “anayasaya karşı hile” kavramı elverişsiz bir kavramdır.

Türkiye’den Bir “Anayasaya Karşı Hile” Örneği: Yasama Dokunulmazlığının Askıya Alınmasına İlişkin 20 Mayıs 2016 Tarih ve 6718 Sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu.- Ne var ki, Türkiye’de “anayasaya karşı hile” kavramının kullanılabileceği örnek olaylar da vardır. Örneğin yasama dokunulmazlığının askıya alınmasına ilişkin 20 Mayıs 2016 tarih ve 6718 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu “anayasaya karşı hile” kavramı kullanılarak analiz edilebilir.

Söz konusu Anayasa Değişikliği Kanunu, yasama dokunulmazlığını pek çok milletvekili için kişisel prensibine aykırı olarak toptan, geçmişe etkili olarak askıya almaktadır. Yasama dokunulmazlığının bu şekilde askıya alınması yasama dokunulmazlığıyla ilgili medenî dünyada bilenen bütün ilkelere aykırıdır. Bu Anayasa Değişikliği Kanunu, kapsamındaki milletvekilleri için, sadece Anayasamızın 83’üncü maddesinin öngördüğü koruma sistemini değil, 85’inci maddesinin öngördüğü yargısal denetim sistemini de ortadan kaldırmaktadır.

6718 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu, başta ceza sorumluluğunun kişiselliği, savunma hakkı, kanunların geçmişe yürümezliği, masumluk karinesi olmak üzere hukukun genel ilkesi niteliğinde olan ve bizim Anayasamız tarafından da kabul edilmiş olan ilkelerle çelişki halindedir. Bu ilkeler, aynı zamanda “hukuk devleti ilkesi”nin birer unsurudur. Bilindiği gibi “hukuk devleti” ilkesi, Anayasamızın değiştirilemez bir maddesi olan 2’nci maddesinde yer alan temel bir ilkedir. Dolayısıyla bu değişiklik teklifi Anayasamızın değiştirilemez nitelikte olan 2’nci maddesine de aykırıdır. Bu açıdan burada eski adalet bakanlarından Prof. Dr. Hikmet Sami Türk’ün şu cümlelerinin zikredilmeye değer:

“Anayasa’ya eklenmek istenen Geçici Madde 20, Anayasa’nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin nitelikleri arasında belirtilen “insan haklarına saygılı, ... demokratik, ... hukuk devleti” ilkelerine aykırıdır. Anayasa’nın 4. maddesi gereğince bu nitelikler değiştirilemeyeceği ve değiştirilmesi teklif edilemeyeceği gibi; onları zedeleyecek Anayasa değişikliği de yapılamaz”¹¹⁶.

116. Söz konusu Anayasa değişikliği teklifinin değerlendirilmesi için bkz.: Hikmet Sami Türk, “Dokunulmazlıkları Kaldıran Anayasa Değişikliği”, *Milliyet*, 18 Nisan 2016,

“Anayasaya karşı hile” kavramı açısından bakarsak, görünüşte Anayasaya uygun bir usûlle, Anayasamızın özüyle bağdaşmayan bir anayasa değişikliği yapıldığını söyleyebiliriz. Bu değişikliğin bir “anayasaya karşı hile” örneği olduğu söylenebilir. Bu değişiklik, hükûmet darbesi yoluyla değil, *şeklen* anayasamıza uygun bir usûlle yapılmıştır¹¹⁷. Ancak *içerik olarak* Anayasamızın özünü oluşturan hukuk devleti ilkesi, ceza sorumluluğunun şahsîliği, savunma hakkı, kanunların geçmişe yürümezliği, masumluk karinesi, kuvvetler ayrılığı ilkesi gibi pek çok ilkeyle çelişki halindedir.

Şimdilik “anayasaya karşı hile” kavramının kullanılabileceği bir örnek verdik. Ancak ülkemiz gelecekte bu kavramın kullanılabilmesi anayasa değişikliklerine gebedir. Keza gelecekte başkanlık sistemine geçilmesini öngören anayasa değişikliği yapılması durumunda da “anayasaya karşı hile” kavramının kullanılabilmesi durumlar pek muhtemelen çıkacaktır.

5. Suistimalci Anayasacılık veya Suistimalci Anayasa Değişikliği

Türkiye’de içinden geçtiğimiz süreci “suistimalci anayasacılık (*abusive constitutionalism*)” kavramı açısından değerlendirmekte yarar vardır¹¹⁸. Bu kavram, Florida State Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi David Landau’nun *University of California Davis Law Review*’ın 2013 Kasım sayısında yayınlanan “suistimalci anayasacılık (*abusive constitutionalism*)” başlıklı makalesinde ortaya atılmış ve geliştirilmiştir¹¹⁹.

David Landau, “suistimalci anayasacılık”¹²⁰ kavramını şu şekilde tanımlıyor:

<http://www.milliyet.com.tr/dokunulmazliklari-kaldiran-anayasa/gundem/ydetay/2228876/default.htm>; Aynı yazının ikinci kısmı devamı: *Milliyet*, 19.04.2016, <http://www.milliyet.com.tr/dokunulmazliklari-kaldiran-gundem/ydetay/2229505/default.htm>.

117. Gerçi söz konusu anayasa değişikliği kanunun kabul edilmesinde Anayasamızın 175’nci maddesi tarafından öngörülmüş olan “gizli oy” ilkesinin ihlâl edildiğine ilişkin çok ciddi iddialar vardır. Bu iddiaları destekler nitelikteki görüntüler kamu oyuna yansımıştır. Keza bu iddiaları destekler nitelikte veriler TBMM Tutanaklarında da vardır. Örneğin TBMM Genel Kurul Tutanağı, 26. Dönem, 1. Yasama Yılı, 91. Birleşim, 20 Mayıs 2016, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=22643&P5=H&PAGE1=1&PAGE2=34 (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2016).
118. Makalemin 17 Nisan 2016 tarihinde *anayasa.gen.tr*’de hazırlık versiyonunun yayınlanmasından sonra, makalede tartıştığım olgunun “suistimalci anayasacılık (*abusive constitutionalism*)” kavramı açısından da tartışılması gerektiği konusunda benim dikkatimi çeken Prof. Dr. Mehmet Turhan, Prof. Dr. Mustafa Tören Yücel ve Dr. Ali Acar’a teşekkür ederim.
119. David Landau, “Abusive Constitutionalism”, *University of California Davis Law Review*, Cilt 47, Sayı 1, 2013, s.189-260 (http://lawreview.law.ucdavis.edu/issues/47/1/Articles/47-1_Landau.pdf).
120. “*Abusive constitutionalism*” terimi, Türkçeye “suistimalci anayasacılık” olarak çevrilebilir. *The American Heritage Dictionary*, “*abusive*” sıfatını “*characterized by improper or*

“Bu makale, suistimalci anayasacılık olarak isimlendirdiğim gittikçe önemi artan bir fenomeni tanımlar. Suistimalci anayasacılık, anayasal değişim mekanizmalarının –anayasada değişiklik yapılması ve anayasanın yeni bir anayasa ile değiştirilmesi– demokrasiyi tahrip etmek amacıyla kullanılmasını içerir. Onlarca yıldan beri, askerî darbe gibi demokrasiyi devirmenin klasik metotları gözden düştüğü için, otoriter ve yarı-otoriter rejim kurmak için anayasal araçların kullanılması giderek yaygınlık kazanmıştır. İktidardaki güçlü başkanlar ve partiler, anayasal değişmeyi, onları görevlerinden almayı çok güçleştirecek ve onların iktidarlarını kullanılmasını denetlemeye yönelik mahkemeler gibi kurumları etkisiz hâle getirecek şekilde inşa etmektedirler. Bu şekilde biçimlendirilen anayasalar uzaktan hâlâ demokratikmiş gibi görünürler ve bu anayasalar, liberal demokratik anayasalarda bulunanlardan farksız pek çok unsur barındırırlar. Ama yakından bakıldığında, onlar, esasen demokratik düzeni yok etmek için tasarlanmışlardır”¹²¹.

David Landau’nun dediği şey kısaca şu: Artık askerî darbe yoluyla demokratik rejimleri devirmenin modası geçti. Onun yerine artık demokratik rejimler

wrongful use”; “abuse” fiilini “to use wrongly or improperly” ve “abuse” ismini ise “an unjust or wrongfull practice” şeklinde tanımlamaktadır (*The American Heritage Dictionary of the English Language*, Boston ve New York, Houghton Mifflin Company, Dördüncü Baskı, 2000, s.8). Ben “abusive constitutionalism” terimini Türkçeye “suistimalci anayasacılık” olarak çevrilmesini ilk defa Dr. Ali Acar’ın bana gönderdiği bir e-postada gördüm. İnternette yaptığım araştırmada “suistimalci anayasacılık” teriminin Prof. Dr. Bertil Emrah Oder tarafından 12 Mayıs 2015 tarihinde Danıştay’da düzenlenen “İdari Yargı Günü Sempozyumu”nda tartışma kısmında kullanıldığı görülmektedir (Bertil Emrah Oder’in Sözleri, *in Danıştay ve İdari Yargı Günü - 147. Yıl Sempozyumu*, Ankara, Danıştay Yayınları, 2015, s.319, http://www.danistay.gov.tr/upload/yayinlar/02_11_2015_023358.pdf, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2016). Yine internette yaptığım araştırmada Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesinde “Turan Güneş Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku Konferansı”nda David Landau’nun 7 Mayıs 2015 günü “Abusive Constitutionalism in Latin America” başlıklı bir bildiri sunduğunu ve bu bildiri başlığının adı geçen konferansın duyuru afişinde “Latin Amerika’da Suistimalci Anayasal Değişim” şeklinde Türkçeye çevrildiğini gördüm (David Landau, “Abusive Constitutionalism in Latin America,” *Turan Gunes Conference on Comparative Constitutional Law, Koc University Law School, Istanbul, Turkey, May 7, 2015*, http://www.law.fsu.edu/docs/default-source/faculty_documents/landau_vita.pdf?sfvrsn=9; <http://leylek.ku.edu.tr/file/554207901e2f4/TuranGunesPosterTR.pdf>, Erişim Tarihi: 26 mayıs 2016).

121. David Landau, “Abusive Constitutionalism”, *op. cit.*, s.191: “This Article defines and grapples with an increasingly important phenomenon that I call abusive constitutionalism. Abusive constitutionalism involves the use of the mechanisms of constitutional change — constitutional amendment and constitutional replacement — to undermine democracy. While traditional methods of democratic overthrow such as the military coup have been on the decline for decades, the use of constitutional tools to create authoritarian and semi-authoritarian regimes is increasingly prevalent. Powerful incumbent presidents and parties can engineer constitutional change so as to make themselves very difficult to dislodge and so as to defuse institutions such as courts that are intended to check their exercises as power. The resulting constitutions still look democratic from a distance and contain many elements that are no different from those found in liberal democratic constitutions. But from close up they have been substantially reworked to undermine the democratic order”.

anayasa değişikliği yoluyla ortadan kaldırılıyor. İktidardaki güçlü başkanlar, ustaca plânlanmış anayasa değişiklikleri yoluyla kendilerinin görevde kalmasını sağlayacak bir anayasal sistem kurarlar. Özellikle anayasa değişikliği yoluyla kendilerini denetleyecek mahkemeler gibi organları etkisiz hâle getirirler. Bu şekilde yeniden biçimlendirilen anayasa, tam anlamıyla otoriter değildir; seçimler yapılmaya devam edilir. Uzaktan bakıldığında anayasa hâlâ demokratikmiş gibi görünür. Ama yakından bakıldığında, anayasanın, gerçekte demokratik düzeni yok etmek için anayasa değişiklikleri yoluyla yeniden tasarlandığı görülür.

David Landau, bu şekilde tasvir ettiği olguya “suistimalci anayasacılık (*abusive constitutionalism*)” ismini vermektedir. Kanımca bu ismin isabeti tartışmalıdır. Gerek bizde, gerek batıda “anayasacılık (*constitutionalism*)” kavramıyla ifade edilen düşünce, normlar hiyerarşisinin en üst seviyesinde yer alan kendisine “anayasa” denen bir kanun yaparak devlet iktidarının sınırlandırılması ve devlet karşısında vatandaşların temel hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınması düşüncesidir. Bu düşünce olmadan sırf devletin temel organlarının kuruluş ve işleyişini düzenlemek için anayasa yapılması veya tersine bir düşünceyle devlet iktidarını sınırlandırmak için değil, genişletmek veya vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini korumak için değil, ortadan kaldırmak için bir anayasa değişikliği yapılması zaten “anayasacılık (*constitutionalism*)” fikri ile bağdaşmaz. Açıkçası demokratik rejimi ortadan kaldırmak için yapılan anayasa değişikliklerini ifade etmek için zaten “anayasacılık (*constitutionalism*)” kavramı kullanılamaz. Bu hususu vurgulamak için “anayasacılık (*constitutionalism*)” kavramının başına “suistimalci (*abusive*)” sıfatının eklenmesi durumunda da değişen bir şey olmaz. Sifat nitelendirdiği şeyin varlığını değil, niteliğini veya niceliğini değiştirir. “Suistimalci anayasacılık (*abusive constitutionalism*)” terimiyle ifade edilen olguda suistimalci olsun veya olmasın ortada bir “anayasacılık” yoktur.

David Landau’nun söz konusu olgu hakkında yaptığı gözlem ve analizler çok değerlidir. Ancak bu olguya “suistimalci anayasacılık (*abusive constitutionalism*)” isminin verilmesi isabetsizdir. Bu olguda suistimal edilen, kötüye kullanılan şey, “anayasacılık” değil, makalede belirtildiği gibi “anayasa değişikliği mekanizmaları (*mechanisms of constitutional change*)”dır. “Suistimalci (*abusive*)” sıfatı kullanılacaksa bu sıfat “anayasacılık (*constitutionalism*)” kavramı için değil, “anayasa değişikliği (*constitutional change*)” kavramı için kullanılmalıdır. Yani Landau’nun bu önemli makalesinde tasvir ve analiz edilen olguya “suistimalci anayasacılık (*abusive constitutionalism*)” ismi değil, “suistimalci anayasa değişikliği” ismi verilmelidir.

David Landau’nun geliştirdiği “suistimalci anayasacılık” veya benim tercih ettiğim şekliyle “suistimalci anayasa değişikliği” kavramı fevkalade değerli bir kavramdır; ancak bu kavram, bu makalede on iki adet örnek üzerinden tas-

vir ettiğimiz olguyu ifade etmek için uygun bir kavram değildir; çünkü bu makalede verilen örnek olaylarda anayasa değişikliği usûlü kullanılmamıştır. Anayasa değişikliği usûlünün kullanılmadığı durumlarda hâliyle “suistimalci anayasa değişikliği” veya “suistimalci anayasacılık” kavramı da kullanılamaz.

* * *

Türkiye’de “Suistimalci Anayasacılık” veya “Suistimalci Anayasa Değişikliği” Örnekleri.- Yukarıda da belirtildiği gibi bu makalede verdiğimiz on iki örnekte ifade edilen olguyu analiz etmek için “suistimalci anayasacılık” veya “suistimalci anayasa değişikliği” kavramı kullanılamaz. Ancak Türkiye’de “suistimalci anayasacılık” veya benim tercih ettiğim şekliyle “suistimalci anayasa değişikliği” kavramının kullanılabilceği örnekler de vardır:

a) Bir kere yukarıda “anayasaya karşı hile” kavramına örnek olarak verdiğimiz yasama dokunulmazlığının askıya alınmasına ilişkin 20 Mayıs 2016 tarih ve 6718 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu aynı zamanda “suistimalci anayasacılık” veya benim tercih ettiğim ifadeyle “suistimalci anayasa değişikliği” kavramı için de mükemmel bir örnek teşkil eder. Bu anayasa değişikliği, oylanın gizliliği konusundaki şüpheler bir yana bırakılırsa, *şeklen* anayasa uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Ama *özünde* daha az demokratik bir rejim kurmayı amaçlamaktadır. Bu değişiklikten sonra, muhalefet milletvekilleri tutuklanır ve bu nedenle meclis çalışmalarına katılamazlarsa, bundan Türk demokrasisi zarar göreceği açıktır¹²².

Maalesef bu “suistimalci anayasa değişikliği”ne, anamuhalefet partisi CHP engel olabilecek iken engel olmamış, tam tersine bunu desteklemiştir. Bu da yapılan anayasa değişikliğinin, David Landau’nun deyimiyle ne kadar “ustaca (*subtle*)” olduğunun bir göstergesidir.

b) David Landau’nun geliştirdiği “suistimalci anayasacılık” veya benim tercih ettiğim şekliyle “suistimalci anayasa değişikliği” kavramı, Türkiye’de 2010 Anayasa değişiklikleri için de kullanılabilir. 12 Eylül 2010 Anayasa değişiklikleriyle Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun ve Anayasa Mahkemesinin yapısı ve üye seçim usûlü değiştirilmiştir. Bu değişiklikler tamamıyla “suistimalci anayasacılık” veya “suistimalci anayasa değişikliği” niteliğindeki değişikliklerdir. Bunların amacı demokratik hukuk devletinin ve kuvvetler ayrı-

122. Ayrıca not etmek isterim ki, iyi niyetli bir iktidar partisinin böyle bir anayasa değişikliğine aslında ihtiyacı da yoktur. Çünkü iktidar partisi, Anayasamızın 83’üncü maddesine uygun olarak TBMM’de istediği her milletvekilinin dokunulmazlığını kaldırmaya fazlasıyla yetecek parlamento çoğunluğuna zaten sahiptir. İktidar partisi bu imkana sahip iken, bunun yerine milletvekillerinin yasama dokunulmazlığını toptan askıya alma yolunu tercih etmesinin iki sebebi olabilir: (1) Dokunulmazlığı askıya alınan milletvekillerini, Anayasamızın 85’inci maddesinde öngörülen Anayasa Mahkemesine başvurma hakkından mahrum bırakmak. (2) Bir muhalefet partisinin milletvekillerinin önemli bir kısmının yargılanmalarını birden sağlayarak, bu partiyi bütünüyle ve birden bire susturmak. Her iki sebep de iyi niyetten uzak sebeplerdir.

lığı ilkesinin ayrılmaz bir parçası olan yargı bağımsızlığını zayıflatmak veya ortadan kaldırmaktır. Bununla ulaşılmak istenen nihaî hedef ise iktidardakilerin denetim dışı kalmalarını sağlamaktır.

Uzaktan bakınca bu değişiklikler sonucu oluşturulan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) veya Anayasa Mahkemesinin liberal demokrasilerdeki hakimler yüksek kurulları ve anayasa mahkemelerine benzediğini sanabiliriz. Batıda anayasa mahkemesi üyelerinin ve bizdeki HSYK benzeri kurulların üyelerinin sadece hâkimler tarafından seçilmediği, kısmen veya tamamen yasama organı veya yürütme organı tarafından seçildiği malûmdur¹²³. 2010 Anayasa değişikliğiyle Türkiye Büyük Millet Meclisine Anayasa Mahkemesine üç üye seçme, Cumhurbaşkanına HSYK'ye dört üye seçme yetkisinin verilmesinde esasen eleştirilecek bir şey yoktur. Batı demokrasilerinde neredeyse tamamında anayasa mahkemesi ve hakimler yüksek kurulu üyelerinin Türkiye'de olduğundan çok daha fazlası yasama organı ve/veya yürütme organı tarafından seçilmektedir. Bu açıdan 2010 değişikliğiyle yeniden biçimlendirilen Türk Anayasa Mahkemesi ve Türk HSYK'si esasen liberal demokrasilerdeki anayasa mahkemelerine ve hakimler yüksek kurullarına benzer.

Ne var ki *yakından bakıldığında*, özellikle bu organlara kimlerin üye olarak seçildiğine ve bu organların tartışmalı konularda verdikleri kararlara bakıldığında, Türk Anayasa Mahkemesi ile liberal demokrasilerdeki anayasa mahkemeleri arasında; Türk HSYK'si ile liberal demokrasilerdeki hakimler yüksek kurulları arasında çok büyük bir fark olduğu hemen görülür. Liberal demokrasilerdeki bu kurumlar, yargı bağımsızlığını, hukuk devletini, kuvvetler ayrılığı ilkesini ve nihayetinde liberal demokrasinin temel ilkelerini korurken, Türkiye'de 2010'dan sonra bu kurumların bu fonksiyonu ifa edebildiklerini söylemek çok zordur.

Bu açıdan David Landau'nun şu sözleri Türkiye'deki 2010 anayasa değişikliklerine ne kadar da çok uyuyor:

“Bu şekilde biçimlendirilen anayasalar uzaktan hâlâ demokratikmiş gibi görünürler ve bu anayasalar, liberal demokratik anayasalarda bulunanlardan farklı pek çok unsur barındırlar. Ama yakından bakıldığında, onlar, esasen demokratik düzeni yok etmek için tasarlanmışlardır”¹²⁴.

2010 yılında Türkiye'de yaşananı, David Landau'nun ifadelerini Türkiye'ye uyarlayarak şu şekilde ifade edebiliriz: “Ustaca yapılmış değişiklikler ile anayasal düzen yeniden biçimlendirilmiştir (...*rework the constitutional order with subtle changes...*). Neticede ortaya çıkan yeni rejim, eskisine nazaran da-

123. Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, *op. cit.*, c.II, s.459-462.

124. David Landau, “Abusive Constitutionalism”, *op. cit.*, s.191: “The resulting constitutions still look democratic from a distance and contain many elements that are no different from those found in liberal democratic constitutions. But from close up they have been substantially reworked to undermine the democratic order”.

ha az demokratiktir (...are significantly less democratic than they were previously)”¹²⁵.

c) “Suistimalci anayasacılık” veya “suistimalci anayasa değişikliği” yöntemi Türkiye’de henüz uygulanmaya yeni başlanmıştır. Ancak yakın gelecekte yaygın olarak uygulanacağından endişe duyulabilir. Cumhurbaşkanı ve AKP, Türkiye’de başkanlık sistemi kurulması için anayasa değişikliği yapılmasına çalışmaktadır. Bu anayasa değişikliği gerçekleşirse, muhtemelen “suistimalci anayasacılık” veya “suistimalci anayasa değişikliği” kavramına mükemmel bir örnek teşkil edecektir.

d) Türkiye’de AKP iktidarın nihaî projesi, 1982 Anayasasının yeni bir anayasa ile değiştirmektir. Eğer AKP bu amacına ulaşabilirse, muhtemelen Türkiye, David Landau’nun geliştirdiği “suistimalci anayasacılık” veya “suistimalci anayasa değişikliği” teorisinin prototipi hâline gelecektir.

* * *

Yukarıdaki on iki örnekte gözlemlediğimiz olguyu tam doğru bir şekilde kavramlaştırmak oldukça zor. Bu olguyu açıklamak için “anayasaya aykırılık”, “anayasayı ihlâl”, “anayasal metrukiyet”, “anayasaya karşı hile”, “suistimalci anayasacılık” veya “suistimalci anayasa değişikliği” gibi değişik kavramlardan yararlanılabilir. Bu kavramlar, bu olgunun değişik yönlerini aydınlatan yararlı kavramlardır. Ama tam doğru kavramlar değildirler. Şöyle:

Anayasaya aykırılık kavramı bütün örneklerde dile getirilen olguyu ifade etmek için kullanılabilir; doğru bir kavramdır; ama bu olguyu ifade etmek için eksik ve yetersizdir; Türkiye’de son yıllarda yaşadığımız şey, bir “anayasaya aykırılık” durumundan çok daha ileri bir şeydir. *Anayasayı ihlâl* kavramı, bu örneklerdeki anayasaya aykırılıkların basit aykırılıklar olmadığı, kasten yapılmış ağır anayasaya aykırılıklar olduğunu anlatması bakımından isabetlidir. Ancak bu kavramın teknik olarak anayasaya aykırılıktan pek bir farkı yoktur. Ayrıca Türkiye’de bu terim, anayasa hukuku literatürünün yanında ceza hukukunda da kullanıldığı için karıştırılmaya müsaittir. *Anayasal metrukiyet* kavramının ise söz konusu olguyu açıklamak için kullanılabileceği hususu tartışmaya açıktır. Çünkü metrukiyet normun hiç uygulanmamasını ve uygulamamanın daimî olduğunu varsayar. *Anayasaya karşı hile*, *suistimalci anayasacılık* veya *suistimalci anayasa değişikliği* kavramları ise sadece anayasa değişikliği yolunun işletilmesi durumunda kullanılacak kavramlardır. Bizim on iki örneğimizde ise anayasa değişikliği usûlünün uygulanması yoktur.

İşte yukarıdaki kavramlar, yukarıdaki on iki örnek üzerinden tasvir ettiğimiz olguyu açıklamak için yetersiz kaldığından veya bu örneklere uygun olma-

125. David Landau, “Abusive Constitutionalism”, *op. cit.*, s.189.

diğından yeni bir kavrama ihtiyacımız vardır. Bu yeni kavram “anayasasızlaştırma” kavramıdır.

B. “ANAYASASIZLAŞTIRMA” KAVRAMI

Öncelikle belirtelim ki, aşağıda ayrıca açıklanacağı gibi, “anayasasızlaştırma” kendiliğinden olan bir süreç olmadığına göre, bu sürece “anayasasızlaştırma” değil, “anayasasızlaştırma” isminin verilmesi daha doğru olur.

Anayasasızlaştırma kavramını anlama olarak açıklamadan önce “anayasasızlaştırma” terimi hakkında bilgi vermekte yarar vardır.

Fransa’da “Déconstitutionnalisation (Anayasasızlaştırma)” Terimi. “Anayasasızlaştırma” terimi esasen Fransız anayasa hukuku literatüründe eskiden beri kullanılan “*déconstitutionnalisation*” teriminin Türkçe karşılığıdır. Fransız anayasa hukuku literatüründe bu terim 1800’lerin sonlarından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Marcel de la Bigne de Villeneuve’un 1892 tarihli¹²⁶, Adhémar Esmein’in 1896 tarihli¹²⁷, Théophile Ducrocq’un 1897 tarihli¹²⁸ kitaplarında “*déconstitutionnalisation*” terimi geçmektedir.

Fransız anayasa hukuku literatüründe “*déconstitutionnalisation* (anayasasızlaştırma)”’un esasen devrimlerin etkisiyle olduğu kabul edilmiş ve çoğunlukla da bu kavram tek başına “*déconstitutionnalisation* (anayasasızlaştırma)” şeklinde değil, “devrimlerin etkisiyle anayasasızlaştırma (*déconstitutionnalisation par l’effet des révolutions*)” şeklinde kullanılmıştır¹²⁹. Bununla birlikte Fransız literatüründe devrim olmadan da “*déconstitutionnalisation* (anayasasızlaştırma)”dan bahseden yazarlar vardır¹³⁰. Fransız literatüründe, ister devrimle, isterse devrimsiz olsun “*déconstitutionnalisation* (anayasasızlaştırma)” kavramı, anayasada bulunan bir hükmün anayasa hükmü olmaktan çıkarılıp, kanun hük-

126. Marcel de la Bigne de Villeneuve, *Éléments de droit constitutionnel français*, Paris, Mar-
chal et Billard, 1892, s.348.

127. Adhémar Esmein, *Éléments de droit constitutionnel*, Paris, L. Larose, 1896, s.680.

128. Théophile Ducrocq, *Cours de droit administratif et de législation française des finances :
Introduction de droit constitutionnel. Organisation administrative*, Paris, A. Fontemoing, 7.
Baskı, 1897, c.I, s.36.

129. Joseph Barthélemy ve Paul Duez, *Traité de droit constitutionnel*, Paris, Librairie Dalloz,
Nouvelle Edition Entièrement Refondue, 1933, s.227; Julien Laferrière, *Manuel de droit
constitutionnel*, Paris, Editions Domat Montchrestien, 1947, s.302.

130. Örneğin Georges Liet-Veaux, *La continuité du droit interne: Essai d’une théorie juridique
des révolutions*, Paris, Sirey, 1943, s.161. Odatv.com’a verdikleri röportajda bu hususa dik-
katimi çeken ve kendilerinden rica etmem üzerine üzerine Liet-Veaux’nun adı geçen kitabını
bana gönderen Dr. Barkın Asal ve Dr. Cemil Ozansü’ye teşekkür ederim. Bkz.: “‘Anaya-
sasızlaştırma’ Süreci Başladı (Hukukçu akademisyenler Dr. Barkın Asal ve Dr. Cemil
Ozansü, yeni anayasa ile ilgili tartışmaları Odatv’ye değerlendirdi),
<http://odatv.com/anayasasizlastirma-sureci-basladi-1505161200.html> (Haber Giriş Tarihi:
15 Mayıs 2016; Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2017).

mü haline getirilmesi olarak tanımlanmaktadır¹³¹. Yani Fransız anayasa hukukundaki anlamıyla anayasasızlaştırma durumunda, bir hüküm, normlar hiyerarşisinde tenzil-i rütbeye uğrar; anayasal değerden, kanun değerine düşer. Ne var ki, anayasasızlaştırılan hüküm, anayasal değerini kaybetmiş olsa da geçerliliğini ve bağlayıcılığını yitirmez; bir kanun hükmü olarak geçerli ve bağlayıcı olmaya devam eder.

Bu nedenle Türkiye’de yukarıda on iki örnekle gösterilen olguyu ifade etmek için kullanılacak olan “anayasasızlaştırma” terimi, kelime olarak Fransızca “*déconstitutionnalisation*” teriminin karşılığı olsa da anlam olarak ondan farklıdır. Çünkü yukarıdaki on iki örnekte gösterildiği gibi, Türkiye’de ihlâl edilen anayasa hükümlerinin, kanun hâline geldikleri, anayasal değerden düşmüş olsalar bile kanun olarak varlıklarını sürdürdüklerini söyleyemeyiz. Yukarıdaki örneklerde ihlâl edilen anayasa hükmü, kanun hükmü haline dönüşmemekte, bütünüyle bağlayıcılığını yitirmektedir. O nedenle Türkiye’de bu olguya isim olarak “anayasasızlaştırma” ismi verilirse, bu “anayasasızlaştırma”nın Fransız literatüründe tanımlandığı şekilde bir “*déconstitutionnalisation* (anayasasızlaştırma)” olmadığını önemle belirtmek gerekir.

Türkiye Bağlamında “Anayasasızlaştırma” Terimi.- Ben, Fransız anayasa hukuku literatüründe kullanılan “*déconstitutionnalisation* (anayasasızlaştırma)” kavramına gönderme yapmaksızın, yukarıda on iki örnekle açıklamaya çalıştığım Türkiye’de son yıllarda yaşadığımız olguyu isimlendirmek için “anayasasızlaştırma” teriminin kullanılabileceğini düşünüyorum. Bu makalede bundan sonra bu olguyu ifade etmek için “anayasasızlaştırma” terimini kullanacağım.

Öncelikle Türkiye’de bu terimin ortaya çıkışını görelim: Türkiye’de görebildiğim kadarıyla, “anayasasızlaştırma” terimi, ilk kez 1986’da ilk baskısı yapılan *Anayasa Hukuku* isimli eserinde Prof. Dr. Erdoğan Teziç tarafından kullanılmıştır¹³². Kitapta terim, tek başına değil, Fransa’da olduğu gibi “ihtilallerin etkisiyle anayasasızlaştırma” şeklinde geçmektedir¹³³. Bu terimi 1990 yılında savunduğum *Kurucu İktidar* isimli yüksek lisans tezimde ben de kullandım¹³⁴.

131. Fransa’da “*déconstitutionnalisation* (anayasasızlaştırma)” kavramı hakkında bkz.: Adhémar Esmein, *Éléments de droit constitutionnel française et comparé*, Paris, Sirey, Henri Nézard Tarafından Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, 1927, c.I, s.620-621; Joseph Barthélemy ve Paul Duez, *Traité de droit constitutionnel*, Paris, Libraire Dalloz, Nouvelle Edition Entièrement Refondue, 1933, s.227; Julien Laferrière, *Manuel de droit constitutionnel*, Paris, Editions Domat Montchrestien, 1947, s.303-305.

132. Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Beta, 1986, s.150.

133. *Ibid.*

134. Kemal Gözler, *Kurucu İktidar*, (Danışman: Prof. Dr. Yahya K. Zabunoğlu), Ankara Üniversitesi SBE Kamu Hukuku ABD, 1990 (Daktilo Metin, s.83). Tezin kitaplaştırılmış hali: Kemal Gözler, *Kurucu İktidar*, Bursa, Ekin, 1998, s.70.

Keza sonraki tarihli pek çok çalışmamda da bu terimi kullandım¹³⁵. Dolayısıyla Türkiye’de “anayasasızlaştırma” terimi 1986 yılına kadar eskiye giden bir terimdir. Ne var ki Profesör Teziç ve benim önceki çalışmalarımda kullandığım “anayasasızlaştırma” terimi, tamamıyla Fransız literatüründe tanımlandığı anlamda, yani bir hükmün anayasal değerini yitirerek kanun hükmü olarak varlığını sürdürmesi anlamında kullanılmıştır. Bu makalede on iki örnek üzerinden incelenen olguyu isimlendirmek için kullanılan “anayasasızlaştırma” kavramı ise bu anlamda, yani anayasa hükümlerinin kanun hükmü haline dönüşmesi anlamında değil, aşağıda ayrıntılarıyla açıklanacağı üzere, anayasa hükümlerinin bağlayıcılıklarını yitirmesi ve anayasanın devletin temel organlarını sınırlandırılan bir norm olmaktan çıkması anlamında kullanılmaktadır.

Türkiye’de “anayasasızlaştırma” teriminin bu sonuncu anlamda kullanılması ise yenidir. Sadece birkaç yıllık bir geçmişe sahiptir¹³⁶.

Türkiye Bağlamında “Anayasasızlaştırma” Kavramının Açıklanması.-

Anayasasızlaştırma terimi hakkında bu şekilde bilgi verdikten sonra şimdi bu kavramı içerik olarak açıklamaya çalışalım.

Türkiye’de bugünlerde bir “anayasasızlaştırma” sürecinin yaşandığını söyleyebiliriz. Yukarıdaki örnekler bunu göstermektedir. Yürürlükte bir “Anayasa” var; ama bu “Anayasa” gerçek anlamda devletin temel organlarını bağlamıyor. Devletin temel organlarından bazıları, işlerine gelmediğinde bu Anayasanın şu ya da bu maddesiyle kendilerini bağlı hissetmiyorlar; maddelerin *emrettiği şeyleri yapmıyorlar* veya maddelerin *yasakladığı şeyleri yapıyorlar*. Yani devletin bazı temel organları, Anayasaya kasten aykırı davranıyor, yani Anayasayı ihlâl ediyor ve bu organların bu tür davranışları da bir müeyyideyle karşılaşmıyor.

135. Örneğin Kemal Gözler, *Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu*, Bursa, Ekin, 1999, s.104; Kemal Gözler, *Anayasa Hukukuna Giriş*, Bursa, Ekin, 1. Baskı, 2001, s.30; Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Bursa, Etkin, 2011, c.I, s.321.

136. “Anayasasızlaştırma” kavramını bu bağlamda geçmişte şu yazarlarca kullanıldığı görülmektedir. Örneğin bkz.: İbrahim Ö. Kaboğlu, “Sunuş Yazısı: Anayasa Fetişizmi ve Anayasasızlaştırma İkilemi”, *Anayasa Hukuku Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, Yıl 2013, s.7-8; Dinçer Demirkent, “Liberallerin Dinmeyen Özlemi: Anti-Ceberrut, Anti-Derin, Anti-Paralel Devlet ya da Sadece Devlet”, *Ayrıntı Dergisi*, <http://ayrintidergi.com.tr/liberalilerin-dinmeyen-ozlemi-anti-ceberrut-anti-derin-anti-paralel-devlet-ya-da-sadece-devlet/> (Yayın Tarihi: 12 Mayıs 2014; Erişim Tarihi: 25 Nisan 2016). Murat Sevinç, “İnsan ve Toplum, Kendi Eder Kendi Bulur...”, *Diken*, <http://www.diken.com.tr/insan-ve-toplum-kendi-eder-kendi-bulur/> (Yayın Tarihi: 7 Nisan 2015; Erişim Tarihi: 26 Nisan 2016). İlker Kılıç, “Başkanlık Sistemi Röportaj Dizisi-4/ İlker Kılıç: Bunu Anayasasızlaştırma Süreci Olarak Görmek Lazım” (Ali Ufuk Arıkan’ın Röportajı), *haber.sol.org.tr*, 21 Ocak 2016 (<http://haber.sol.org.tr/turkiye/baskanlik-sistemi-roportaj-dizisi-4-ilker-kilic-bunu-anayasasizlastirma-sureci-olarak-gormek> (Haber Giriş Tarihi: 21 Ocak 2016). Bu siteye ulaşılmıyor. Arşiv kopyası için bkz.: <https://web.archive.org/web/20160122155018/http://haber.sol.org.tr/turkiye/baskanlik-sistemi-roportaj-dizisi-4-ilker-kilic-bunu-anayasasizlastirma-sureci-olarak-gormek>. (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2016).

Bu şekilde de Anayasanın ilgili maddesi etkililiğini yitiriyor. Yukarıda açıklandığı gibi Anayasanın bir maddesinin etkililiğini yitirmesi o maddenin geçerliliğini de yitirmesine yol açabiliyor ve böylece Anayasa gerçek anlamda bağlayıcı olmayan ve uygulanmayan kurallardan ibaret bir metin hâline geliyor. Neticede “Anayasa” denen metin, anayasal değerini yitiriyor; gerçekte “anayasa” olmaktan çıkıyor; yani devletin temel organlarını bağlamayan, vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini devlet karşısında koruyamayan bir metin hâline geliyor. Diğer bir ifadeyle devlet, resmen olmasa bile gerçekte “anayasasız” bir devlet hâline geliyor; “anayasasızlaşıyor”. Keza vatandaşlar da, anayasanın resmen tanıdığı temel hak ve hürriyetlerden gerçekte yararlanamaz hâle geliyor; anayasanın kendilerine sağladığı güvenceleri kaybediyorlar.

Bu şekilde, maddî içeriği itibarıyla anayasasızlaştırmanın *iki veçhesinin* olduğunu söyleyebiliriz: Anayasasızlaştırma sürecinde *bir yandan* devletin temel organlarının kuruluş ve işleyişini düzenleyen ve sınırlandıran anayasa metni, resmen yürürlükte olmasına rağmen, devletin temel organlarını gerçekte sınırlandıramayan bir metin hâline geliyor. *Diğer yandan* ise devlet karşısında vatandaşlara temel hak ve hürriyetler tanıyan ve resmen yürürlükte olan anayasa metni, vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini devlet karşısında koruyamayan bir metin hâline geliyor.

Anayasasızlaştırmanın bu iki veçhesi dikkate alındığında, bu olgunun “anayasacılık” kavramı açısından da tartışmak gerekir.

“Anayasacılık” Kavramı Açısından Tartışma.- Bilindiği gibi “anayasacılık (*constitutionalism*)” düşüncesi, normlar hiyerarşisinde kanunların üstünde yer alan kendisine “anayasa” denen bir kanunla *devlet iktidarının sınırlandırılması* ve *devlet karşısında vatandaşların temel hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınması* düşüncesidir¹³⁷. Yukarıda on iki örnek üzerinden resmedilen ve kendisine “anayasasızlaştırma” ismini verdiğimiz süreçte ise “anayasacılık” düşüncesinin tam tersi bir düşünce vardır: Anayasayı resmen yürürlükten kaldırmamakla birlikte, anayasayı fiilen *devlet iktidarının sınırlandırmayan ve devlet karşısında vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini koruyamayan* bir metin hâline getirme.

Yani “anayasasızlaştırma” hareketi, “anayasacılık” hareketlerinin tam tersi yönde bir harektir. “Anayasacılık” hareketi, normlar hiyerarşisinin en üst basamağında bulunan kendisine “anayasa” denen bir temel kanun yaparak, *devlet iktidarının sınırlandırılması ve vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini korunması hareketleri* iken, anayasasızlaştırma hareketleri, anayasanın bağlayıcılığını fiilen ortadan kaldırarak, *devlet iktidarını sınırsız hâle getirme ve vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini güvencesiz hâle getirme hareketidir*.

137. Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, op. cit., s.132.

Görüldüğü gibi “anayasasızlaştırma” hareketi, “anayasacılık” hareketinin tam tersi bir harekettir. Bu nedenle bu makalede tasvir edilen ve ülkemizin son bir iki yıldır içinden geçmekte olduğu sürece “anayasasızlaştırma” ismini vermek yerine, belki “anayasacılık” teriminin zıddını üretip onu isim olarak vermek daha doğru olur.

Nitekim bu makalenin 17 Nisan 2016 tarihinde *anayasa.gen.tr*'de yayınlanan hazırlık versiyonuna gönderme yaparak Dr. Ali Acar, *I-CONnect: Blog of the International Journal of Constitutional Law*'da 19 Mayıs 2016 tarihinde yayınladığı bir yazıya başlık olarak “‘De-constitutionalism’ in Turkey?” başlığını koymuş ve yazıda şu soruyu sormuştur: “Can ‘de-’ be a modifier to describe the constitutionalism in a country? (‘de-’ değiştirme öneki bir ülkedeki anayasacılığı tasvir etmek için kullanılabilir mi?)”¹³⁸.

İngilizcede “constitutionalism” teriminin başına “de-” yokluk öneki eklenerek “deconstitutionalism” terimi elde edilebilir. Bu terim “constitutionalism”in tam zıddı bir anlama gelir. Aynı şey Fransızca için de söylenebilir. Fransızca “constitutionnalisme” teriminin başına “dé-” yokluk öneki eklenerek “déconstitutionnalisme” terimi türetilebilir. Benim bu makalede tasvir ettiğim olguya “deconstitutionalism” veya Fransızca olarak “déconstitutionnalisme” ismi mükemmel olarak verilebilir.

Ancak Türkçede “anayasacılık” teriminin önüne getirebileceğimiz İngilizcede “de-” veya Fransızcadaki “dé-” benzeri yokluk öneki bulunmamaktadır. Bu nedenle Türkçede “anayasacılık” teriminin zıddını üretmek çok zordur. Bilindiği gibi Türkçede isimlerin zıddı normal olarak “-sız” son eki ile üretilir. Buna göre “anayasacılık” teriminin zıddı olarak “anayasacılıksızlık” terimi üretilir. Bu terimde “anayasacılık” teriminin sonuna “-sız” son eki eklenerek ilk terimin yokluğu ifade edilmiş olur; sonra da “-lık” son eki eklenerek bu sözcük isim hâline dönüştürülür. Ne var ki “anayasacılıksızlık” terimi, hem karışık, hem de söylenmesi çok zor bir terimdir. İkinci bir ihtimal olarak “-sız” sonekini “anayasa” kelimesinden hemen sonra kullanıp “anayasasızcılık” terimini de elde edebiliriz. Bu terimin söylenmesi “anayasacılıksızlık” terimine göre daha kolaydır. Ama bu terim de diğeri kadar olmasa da karışıktır ve anlam olarak “anayasacılık” teriminin tam zıddı da değildir.

İngilizcedeki “de-” veya Fransızcadaki “dé-” yokluk önekinin Arapça karşılığı “adem” önekidir. Bilindiği gibi Osmanlı döneminde Fransızca “dé-” öneki pek çok sözcük Türkçeye “adem-” öneki kullanılarak başarılı bir şekilde çevrilmiştir. Örneğin Fransızca “décentralisation” kelimesi, “adem-i merkeziyet”; “déconcentration” kelimesi de “adem-i temerküz” olarak Türkçeye çev-

138. Ali Acar, “‘De-constitutionalism’ in Turkey?”, *I-CONnect: Blog of the International Journal of Constitutional Law*, 19 Mayıs 2016,

<http://www.iconnectblog.com/2016/05/deconstitutionalism-in-turkey/> (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2016).

rilmiştir. “*Déconstitutionnalisme*” kelimesini de “adem-i anayasacılık” olarak Türkçeye çevirmek akla gelebilir. Ama öz Türkçe sözcüklerin önüne Arapça “adem” önekinin getirilerek yeni kelime türetilmesi Türkçede alışılmış bir şey değildir ve gerek göze, gerekse kulağa hiç hoş gelmemektedir.

Akla “anti-anayasacılık”, “karşı-anayasacılık”, “ters-anayasacılık” gibi terimler kullanmak da gelebilir¹³⁹. Bu terimler söylenmesi kolay ve akılda kılıcıdır. Ancak bunlar fevkalade yapay ve yukarıda tasvir edilen olguyu tam ve doğru olarak yansıtmayan terimlerdir.

Bu makalede tasvir edilen olguyu ifade etmek için İngilizce “*deconstitutionalism*” terimi kullanılabilir. Ancak bu terimin uygun bir Türkçe karşılığı olmadığı için, bu makalede “anayasasızlaştırma” terimini kullanmaktan başka bir çare kalmıyor¹⁴⁰. Sonuç olarak, bu makalede tasvir edilen olguya “anayasasızlaştırma” isminin verilebileceğini düşünüyorum.

Anayasasızlaştırmanın Tanımı.- Anayasasızlaştırma kavramını tanımlamak için şunları söyleyebiliriz: Anayasasızlaştırma, anayasal organların yürürlükteki anayasa ile kendilerini bağlı hissetmemeleri, istediklerinde bu anayasanın bazı maddelerine aykırı davranışları ve bu davranışlarının bir müeyyideyle karşılaşmamasıdır. Anayasasızlaştırma sürecinden yapılan anayasaya aykırılıklar, yoğun, sistemli ve kötü niyetlidir. Bunun sonucunda da anayasa kısmen veya tamamen bağlayıcılığını yitirmekte ve devlet iktidarını sınırlandırma ve devlet karşısında vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini koruma fonksiyonunu yerine getirememektedir. Daha basit bir şekilde, anayasasızlaştırma kavramını,

139. Bu arada belirtmek isterim ki, “anayasacılık (*constitutionalism*)” kavramı üzerine geniş bir literatür vardır. Bu konuda Mark Tushnet, *International Journal of Constitutional Law*’ın Ocak 2016 sayısında “*Varieties of Constitutionalism* (anayasacılık çeşitleri)” başlıklı editöryal yazı yayınladı. Bu yazıda anayasacılığın pek çok çeşidi sayılmaktadır. Örneğin “liberal anayasacılık (*liberal constitutionalism*)”, “Latin Amerikan anayasacılığı (*Latin American constitutionalism*)”, “Doğu Asya anayasacılığı (*East Asian constitutionalism*)”, “siyasî anayasacılık (*political constitutionalism*)”, “yargısal anayasacılık (*judicial constitutionalism*)”, “hukukî anayasacılık (*legal constitutionalism*)”, “suistimalci anayasacılık (*abusive constitutionalism*)”, “sosyal demokratik anayasacılık (*social-democratic constitutionalism*)”, “liberal olmayan anayasacılık (*non-liberal constitutionalism*)”, “otoriter anayasacılık (*authoritarian constitutionalism*)”, “İslamî anayasacılık (*Islamic constitutionalism*)”, “liberal olmayan anayasacılık (*illiberal constitutionalism*)” gibi. Bkz. Mark Tushnet, “*Varieties of Constitutionalism*”, *International Journal of Constitutional Law*, Cilt 14, Sayı 1, Ocak 2016, s.1-5 (<http://icon.oxfordjournals.org/content/14/1/1.full>).

140. Ayrıca “anayasasızlaştırma” teriminin “anayasacılıksızlık” teriminden sadece söyleniş bakımından değil, anlam olarak da daha doğru olduğu söylenebilir. Zira “anayasacılık” devlet iktidarının sınırlandırılması ve vatandaşların temel hak ve hürriyetlerinin devlet karşısında korunması gerektiğini savunan bir düşünce akımıdır. Bunun tersi olan “anayasacılıksızlık”ın bir düşünce akımı olduğunu söylemek çok zor. Zaten yukarıdaki örneklerde gösterildiği gibi bu süreçte anayasa resmen yürürlükten kaldırılmıyor, anayasanın bağlayıcılığı fiilen ortadan kaldırılıyor. Bu sürecin altında en azından açıkça ifade edilmiş bir doktrinin yattığını söylemek çok zor.

yürürlükteki anayasanın devletin temel organları tarafından yoğun, sistemli ve kötü niyetle ihlâl edilmesi suretiyle bağlayıcılığını kısmen veya tamamen yitirmesi olarak tanımlayabiliriz.

Anayasasızlaştırma Kimin Tarafından Yapılıyor?- “Anayasasızlaştırma” kendiliğinden veya kazara meydana gelen bir süreç değildir. O nedenle bu makalede “anayasasızlaşma” değil, bilinçli olarak “anayasasızlaştırma” terimi kullanılmaktadır. Anayasasızlaştırma sürecine vatandaşların da katkısı olabilir; ama böyle bir süreci vatandaşların tek başlarına gerçekleştirmesi mümkün değildir. Anayasasızlaştırma devletin temel organları, açıkçası bu organlarda görev yapan kişiler tarafından gerçekleştirilen bir süreçtir. Bu kişilerin anayasasızlaştırma sürecini nasıl gerçekleştirdiklerini, hangi teknikleri kullandıklarını biraz aşağıda inceleyeceğiz.

Anayasasızlaştırma Kavramının Benzer Kavramlarla Karşılaştırılması.- Anayasasızlaştırmanın tam olarak ne olduğunu anlayabilmek için onu kendisine benzer kavramlar olan anayasaya aykırılık, anayasayı ihlâl, anayasal metrukiyet ve anayasaya karşı hile kavramlarıyla karşılaştırmamız gerekir.

Her anayasasızlaştırma durumunda bir *anayasaya aykırılık* vardır. Ancak anayasasızlaştırma anayasaya aykırılıktan çok daha ileri ve ağır bir durumdur. Bazı anayasaya aykırılıklar, dürüst yorum farklılığından kaynaklanan iyi niyetli aykırılıklardır. Buna karşılık anayasasızlaştırma durumunda daima ortada bir kötü niyet bulunur.

Her anayasasızlaştırma durumunda bir *anayasayı ihlâl* hâli vardır. Ancak anayasasızlaştırma anayasayı ihlâlden çok daha yoğun bir durumdur. Anayasasızlaştırma durumunda sadece anayasanın belirli bir maddesi ihlâl edilmekle kalmaz, anayasa sistemli ve yoğun olarak etkisiz hâle getirilmeye çalışılır. Anayasasızlaştırma sürecinde anayasanın bir bütün olarak bağlayıcılığı ve etkililiği tartışmalı hâle gelir.

Anayasasızlaştırma, *anayasal metrukiyete* benzer. Ancak anayasal metrukiyet durumunda anayasa veya anayasanın ilgili maddeleri etkililiklerini tamamıyla ve daimi olarak yitirirler ve dolayısıyla geçerliliklerini de kaybederler. Anayasal metrukiyet durumunda anayasasızlaştırma durumuna çok benzer bir durum vardır. Ancak anayasasızlaştırma durumunda ihlâl edilen maddelerin etkililiğini tamamen ve daimi olarak yitirdiklerini söylemek için zaman daha erkendir veya en azından durumun böyle olduğu tartışmalıdır. Anayasasızlaştırma durumunda anayasanın maddelerinin metrukiyete düşüp düşmedikleri tartışmalı olmakla birlikte, yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi bu maddelerin artık bağlayıcılıklarını tamamen ve çok büyük ölçüde yitirdikleri tartışmasızdır. Bu şekilde anayasanın devletin temel organlarını sınırlandıran bir belge olarak görevini yerine getiremediği hususu da yine tartışmasızdır. Özetle anayasasızlaştırma anayasal metrukiyete çok benzer; ama anayasasızlaştırma durumunda

henüz anayasal metrukiyet derecesine ulaşılmamıştır. Anayasasızlaştırma sürecinde, bağlayıcılığı tartışmalı hale gelen maddelere uyulmaya başlanırsa, bu süreçten çıkılabilir.

Anayasasızlaştırma, *anayasaya karşı hile* kavramına çok benzer. Ama anayasaya karşı hile kavramı, sadece anayasa değişikliği yoluyla yapılan anayasasızlaştırma durumunda kullanılabilir.

Anayasasızlaştırma, *suistimalci anayasacılık* veya *suistimalci anayasa değişikliği* kavramlarına çok benzer. Ama suistimalci anayasacılık veya suistimalci anayasa değişikliği kavramları sadece anayasa değişikliği yolunun kullanılması durumunda kendisinden yararlanılabilecek kavramlardır.

Anayasasızlaştırma ile hükûmet darbesi arasında bir karşılaştırma aşağıda “J” başlığı altında yapılmıştır. Bu konuda oraya bakılabilir.

* * *

“Anayasasızlaştırma” anayasanın tamamen ölümü, yok olması, ortadan kalkması demek değildir. En azından ortada yürürlükte olan bir formel anayasa vardır. Ancak bu anayasanın pek çok maddesine muhatapları tarafından uyulmamaktadır. Uyulmadığı için de bu maddelerin etkililiğini büyük ölçüde yitirdiği gözlemlenmekte, bu durum da bu maddelerin geçerliliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır.

Anayasasızlaştırma esasen kendisinden daha büyük bir sürecin parçası. Türkiye bugün sadece “anayasasızlaştırma” sürecinin içinden değil, topyekun bir “hukuksuzlaştırma” sürecinin içinden geçiyor. Devletin temel organları sadece Anayasayla değil, kanunlarla, tüzüklerle, yönetmeliklerle de kendilerini bağlı hissetmiyorlar. Bağlayıcılığı yitiren tek şey, Anayasa değil, hukukun бүтünü.

Anayasasızlaştırma kavramını teknik bir terim olarak hatasız bir şekilde tanımlamak çok zor. Bununla birlikte, içinden geçtiğimiz ve yukarıda verilen on iki örnek üzerinde tasvir ettiğimiz süreci ifade etmek için, anayasaya aykırılık, anayasayı ihlâl, anayasal metrukiyet, anayasaya karşı hile, suistimalci anayasacılık, suistimalci anayasa değişikliği gibi kavramlara nazaran anayasasızlaştırma kavramının daha isabetli bir kavram olduğunu ve kullanılabileceğini düşünüyorum.

C. ANAYASASIZLAŞTIRMANIN YOLLARI

Yukarıda “anayasasızlaştırma”nın kendiliğinden meydana gelen bir süreç olmadığını, anayasasızlaştırmanın devletin temel organları tarafından gerçekleştirilen bir süreç olduğunu yazdık. Peki ama anayasayı uygulamakla görevli anayasal organlar nasıl olup da bu anayasasızlaştırmayı gerçekleştirebiliyorlar?

Anayasasızlaştırmanın pek çok yolu var. Anayasasızlaştırmaya yukarıda on iki adet somut örnek verdik. Her bir örnekte nasıl bir yol izlendiği örneğe bakılarak görülebilir. Bununla birlikte başlıca anayasasızlaştırma yollarını şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Anayasasızlaştırmanın Birinci Yolu: Anayasa Maddelerinin “Fiilen” Değiştirilmesi

Anayasasızlaştırmanın birinci ve en kolay yolu, *anayasa maddelerinin “fiilen” değiştirilmesidir*. Daha doğrusu, Anayasaya aykırı fiil ve uygulamaların istikrarlı bir şekilde tekrarıdır¹⁴¹. Bu yolla yapılan anayasaya aykırılıklar, basit bir anayasaya aykırılık değildir. Bunlar bilinçli ve sürekli anayasaya aykırılıklardır. Anayasanın ilgili maddesi veya maddeleri o kadar yoğun ve istikrarlı bir şekilde çiğnenir ki, bu maddeler adeta yürürlükte yokmuş veya bu maddeler değiştirilmiş gibi bir durum ortaya çıkar. Gerçek durum, anayasa metninde yazan durumdan çok açık bir şekilde farklı hâle gelir. O nedenle ben bu yola Anayasa maddelerinin “fiilen” değiştirilmesi isminin verilebileceğini düşünüyorum.

Ancak bu yol, yargısal denetimin olmadığı alanlarda işleyebilir. Yargısal denetimin olmadığı konularda anayasaya aykırı, anayasanın dışında bir uygulama benimsenebilir ve bu uygulama için bir yargısal denetim mekanizması olmadığı için de, söz konusu uygulama, anayasaya aykırı olsa bile geçerli olmaya ve uygulanmaya devam eder. Böyle bir durumda anayasanın ilgili maddesi etkililiğini yitirdiği için geçerliliğini de yitirir; yani anayasasızlaşır. Adeta anayasa, o maddesi itibarıyla fiilen değiştirilmiş olur. Yukarıdaki 2 nolu hükümet sistemi örneğinde anayasasızlaştırma böyle olmuştur.

AKP'nin Anayasamızın öngördüğü parlâmenter hükümet sistemini beğenmediği, başkanlık hükümet sistemine geçmek istediği bir sır değil. Bir siyasal parti olarak bunu istemeye hakkı da vardır. Ancak bunu gerçekleştirmenin yolu, Anayasamızın parlâmenter hükümet sistemini öngören pek çok maddesini (örneğin 104, 105, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 124), Anayasamızın 175'inci maddesinde öngörülen usûle uygun olarak değiştirmekten geçer. Ancak bunun için AKP iktidarının TBMM'nin beşte üç çoğunluğuna sahip olması ve halk oylaması gitmesi gerekir. Ne var ki AKP iktidarının bunu yapacak gücü yoktur. AKP iktidarı, bunu *hukuken* yapamayınca *fiilen* yapıyor. Diğer bir ifadeyle, anayasayı *hukuken* değiştiremeyince aynı sonuca *fiilen* ulaşıyor.

Örneğin yukarıda açıkladığımız gibi Anayasamızın 112'nci maddesi, “hükümetin genel siyaseti”nin yürütülmesini gözetme yetkisini Cumhurbaşkanına değil, Başbakanı veriyor. Uygulamada bu yetkinin Cumhurbaşkanı tarafından

141. Anayasanın fiilen değiştirilmesi ifadesi yerine, “Anayasaya aykırı fiillerin ve uygulamaların mütemadiyen tekrarı” ibaresinin kullanılmasının daha doğru olabileceği konusunda dikkatimi çeken Dr. Veysel Dinler'e teşekkür ederim.

kullanılması durumunda bu madde *fiilen* değiştirilmiş olur. Nitekim yukarıda 2 nolu örnek altında açıkladığımız gibi Cumhurbaşkanı da 14 Ağustos 2015 tarihinde Türkiye'nin yönetim sisteminin *fiilen değiştiğini* açıkça söylemiş; hukukî çerçevenin de değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir¹⁴². Ne var ki Cumhurbaşkanı'nun bu beyanından bu yana sekiz ay geçmesine rağmen, bu hukukî çerçeve değişikliği hâlâ gerçekleştirilememiştir. Demek ki sekiz aydır Türkiye bir "hukukî çerçeve" içinde değil, bir "fiilî çerçeve" içinde idare ediliyor. Yani Anayasa, hükümet sistemine ilişkin maddeleri itibarıyla *fiilen* değiştirilmiş durumda.

Hükümetin genel siyasetinin kimin tarafından gerçekten belirlendiği, bu siyasetin yürütülmesini kimin gözettiği, bakanların gerçekte kime karşı sorumlu olduğu gibi konular, üzerinde yargısal denetim yapılabilecek konular değil. Bu konulardaki Anayasa hükümleri tamamıyla ilgili anayasal organların iyi niyetine kalmıştır. Ancak bu hükümlerin yargısal denetimlerinin olmaması, bu hükümlerin bağlayıcı Anayasa hükmü olmadıkları anlamına gelmez; bu hükümler de birer Anayasa hükmü olarak anayasal organları bağlar. Zira Anayasamızın 11'inci maddesinde "*Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır*" denmektedir. Ancak bu yükümlülüklerine rağmen Anayasamızın 112'nci maddesi, bu maddenin muhatabı olan Başbakan ve bakanlar tarafından uygulanmıyor; bu maddeye aykırı davranışlar Cumhurbaşkanı tarafından da sergileniyorsa, bu madde artık etkililiğini yitirir; etkililiğini yitirdiği için geçerliliğini de yitirir ve metrukiyete düşer ve böylece anayasasızlaşmış olur.

2. Anayasasızlaştırmanın İkinci Yolu: Anayasaya Aykırı Kanunlar Çıkarmak

Anayasasızlaştırmanın ikinci yolu, *anayasaya aykırı kanunlar yapmaktan geçer*. Bu yolda siyasî iktidar, bilerek ve isteyerek anayasaya aykırı kanunlar yapar. Bu kanunlar yürürlükte kaldıkça, gerçekte anayasaya aykırı olsalar bile, anayasa değil, bu kanunlar uygulanır. Dolayısıyla gerçekte ilgili alanda anayasa hükümleri değil, anayasaya aykırı olan bu kanunların dediği olur ve böylece söz konusu anayasa hükümleri, etkililiklerini yitirerek metrukiyete düşerler.

Ancak anayasaya aykırı kanunlar çıkararak anayasasızlaştırma yolunun işleyebilmesinin bir *ön koşulu* vardır: Anayasa Mahkemesi üyelerinin çoğunluğunun siyasî iktidarla aynı çizgide olması veya Anayasa Mahkemesinin siyasî iktidar karşısında bağımsız davranmaması. Bu ön koşul gerçekleşmez ise

142. *Milliyet*, 14 Ağustos 2015, <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-turkiye-nin-yonetim/siyaset/detay/2102172/default.htm>; *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/345623/Turkiye_nin_yonetim_sistemi_fiilen_degisti. *BBC*, 15 Ağustos 2015, html; http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150814_erdogan_sistem.

Anayasaya aykırı kanunlar Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilir ve ilgili Anayasa maddesi geçersiz hâle getirilememiş olur.

Bu ön koşul, Türkiye’de 2010 Anayasa değişikliğiyle gerçekleştirilmiştir. Bilindiği gibi 2010 Anayasa değişiklikleriyle Anayasa Mahkemesinin üye kompozisyonu değiştirilmiştir. 2010 sonrası Anayasa Mahkemesinin, bireysel başvurularda verdiği birkaç karar istisna tutulursa, siyasî iktidar karşısında bağımsız davranabildiğini söylemek çok güçtür. Anayasa Mahkemesi siyasî iktidar karşısında bağımsız davranıp, önüne gelen Anayasaya aykırı kanunları iptal etseydi, şu an karşılaştığımız anayasasızlaştırma olgusu çok daha zayıf bir olgu olarak kalacaktı. Örneğin bugün kendisinden çok şikayet edilen sulh ceza hâkimliklerinin varlığını sürdürebilmesi, Anayasa Mahkemesi sayesinde olmuştur. Sulh ceza hâkimliklerini kuran 18 Haziran 2014 tarih ve 6545 sayılı Kanunun 48’inci ve bu hâkimliklerin görev ve yetkilerini belirleyen 74’üncü maddelerini, Anayasa Mahkemesi, Anayasaya aykırı görüp iptal edebilirdi; ama iptal etmemiştir¹⁴³. Bugün sulh ceza hâkimlikleri aracılığıyla yaşadığımız anayasasızlıkların sorumlusu sadece siyasî iktidar değil; aynı zamanda Anayasa Mahkemesidir.

Özetle anayasasızlaştırmanın ikinci yolu, siyasî iktidarın Anayasa Mahkemesinin iptal etmediği Anayasaya aykırı kanunlar çıkarmasından geçer. Hâliyle bu tür anayasasızlaştırmanın sorumluları, kanunun arkasındaki yasama çoğunluğu ve bu kanunu iptal etmeyen Anayasa Mahkemesidir.

3. Anayasasızlaştırmanın Üçüncü Yolu: Anayasaya ve Kanuna Aykırı İdarî Eylem ve İşlemler

Anayasasızlaştırmanın üçüncü yolu, *idarenin eylem ve işlemleriyle gerçekleşiyor*. İdare, kişiler hakkında anayasaya aykırı pek çok eylem ve işlem yapıyor. Örneğin yukarıda 1 nolu örnekte görüldüğü gibi bir vali, Anayasamızın 13, 15, 120, 121’inci maddelerine aykırı olarak sokağa çıkma yasağı ilân ediyor veya daha basitinden üniversite rektörlükleri sırf düşüncesini açıkladı diye, bir öğretim üyesine veya bir öğrenciye Anayasamızın 26’ncı maddesine aykırı olarak disiplin cezası veriyor. Böylece ilk örnekte Anayasamızın 13, 15, 120 ve 122’nci maddeleri, ikinci örnekte Anayasamızın 26’ncı maddesi etkililiğini yitiriyor ve metrukiyete düşüyor.

Hâliyle bu üçüncü tür bir anayasasızlaştırmanın gerçekleşebilmesinin bir *ön koşulu* var: Dava açıldığında bu işlemlerin yargı organları tarafından iptal edilmemesi gerekir. Aksi takdirde anayasaya aykırı olan işlemler geçerliliklerini yitirecek ve anayasanın ihlâl edilen maddeleri bu şekilde müeyyidelen-dirilmiş olacaktır. Bu işlemlerin iptal edilmemesi için ise hâkimlerin yürütme

143. Anayasa Mahkemesi, 14 Ocak 2015 Tarih ve E.2014/164, K.2015/12 Sayılı Karar, *Resmî Gazete*, 22 Mayıs 2015, Sayı 29263 (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/05/20150522-18.pdf>).

organı karşısında bağımsız davranamaması gerekir. Bu *ön koşula* aşağıdaki anayasasızlaştırmanın dördüncü yolunu gördükten sonra tekrar döneceğiz.

Bireysel başvurunun olduğu bir sistemde anayasasızlaştırmanın bu üçüncü yolu Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlarıyla kısmen engellenebilir veya tersine desteklenebilir. Anayasa Mahkemesinin *Can Dündar ve Erdem Gül* hakkında verdiği 25 Şubat 2016 tarihli kararı¹⁴⁴ anayasasızlaştırmaya kısmen engel olan bir karardır. Ancak Anayasa Mahkemesinin anayasasızlaştırmayı destekleyen pek çok kararı da vardır. Örneğin yukarıda 1 nolu örnekte Anayasaya nasıl aykırı olduğunu açıkladığımız sokağa çıkma yasakları konusunda yapılan pek çok bireysel başvuruda Anayasa Mahkemesi tedbir kararı verilmesi taleplerini reddetmiştir¹⁴⁵.

4. Anayasasızlaştırmanın Dördüncü Yolu: Anayasaya Aykırı Yargı Kararları

Anayasasızlaştırmanın dördüncü yolu, *doğrudan doğruya yargı kararlarıyla gerçekleşiyor*. Suç teşkil etmeyen bir fiil, örneğin Anayasamızın 26'ncı maddesinin koruması altında olan bir fikir açıklaması hakkında, bir savcı soruşturma açıyor ve tutuklama talep ediyor. Tutuklama talebinin reddedileceğini bekliyoruz. Ama ne görelim ki tutuklama kararı çıkıyor. Bu konuda örnek olarak yukarıda 3 nolu örneğe bakılabilir. “Barış İçin Akademisyenler Bildirisi”ni imzalayan akademisyenlerden bazıları tutuklandı. Yine örnek olarak yukarıdaki 4, 5 ve 6 nolu örneklere bakılabilir. Savcıların gazetelere, televizyonlara ve holdinglere kayyım atama isteklerinin reddedileceği tahmin edilirdi; ama ne görelim ki yargı kararıyla bu istekler kabul edildi ve kayyımlar atandı.

Hâliyle anayasasızlaştırmanın bu yolunun ve keza yukarıdaki üçüncü yolunun işleyebilmesinin bir *ön koşulu* vardır: Bu ön koşul, ülkede yargı bağımsızlığının olmamasıdır. Aksi takdirde Anayasaya aykırı uygulamalar hayat bulamaz. Zira yargı bağımsız olursa, Anayasaya aykırı idarî işlemler mahkemeler

144. Anayasa Mahkemesi, 25 Şubat 2016 tarih ve 2015/18567 Başvuru Numaralı *Erdem Gül ve Can Dündar Kararı*,

<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/131a2423-8a42-4f99-8ff2-b5e6a979280c?wordsOnly=False> (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2016).

145. Örneğin Anayasa Mahkemesi, Birinci Bölüm, 11 Eylül 2015 tarih ve 2015/15266 Başvuru Numaralı *Mehmet Girasun ve Ömer Elçi Kararı* (Tedbir),

<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/cc3b7777-aaaf-49a0-9197-3e1ba1fa6a29?wordsOnly=False> (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2016); Anayasa Mahkemesi,

İkinci Bölüm, 22 Aralık 2015 Tarih ve 2015/19545 Başvuru Numaralı *Meral Danış Beştaş Kararı* (Tedbir), <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/d98560dd-db10-4548-ada8-f5dafa68bcab?wordsOnly=False> (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2016); Anayasa Mahkemesi,

İkinci Bölüm, 31 Aralık 2015 Tarih ve 2015/20218 Başvuru Numaralı *Nuriye Acar Kararı* (Tedbir),

<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/5ac7e944-7448-41c6-9b97-e80da680ec14?wordsOnly=False> (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2016).

tarafından iptal edilecek, tutuklama istemi gibi Anayasaya aykırı talepler yargı organı tarafından reddedilecektir.

Türkiye’de yüzlerce mahkeme on binden fazla hâkim ve savcı var. Bağımsızlık konusunda, binlerce hâkim ve savcı hakkında genel bir şey söylemenin hâliyle imkânı yoktur. Ama pek çok olayda, hayretle görüyoruz ki idare mahkemelerinden iptal kararı çıkacağına ret kararı, ceza mahkemelerinden tahliye kararı çıkacağına tutuklama, beraat kararı çıkacağına mahkûmiyet kararı çıkabiliyor.

Anayasasızlaştırmanın üçüncü ve dördüncü yolu, tabii hâkim ilkesinin çiğnenmesi, mahkemelerin bağımsızlığı ilkesine riayet edilmemesi, hâkimlik teminatının ihlâl edilmesi gibi mekanizmalar sayesinde işletilebiliyor. Yukarıda örneklerde açıkladığımız gibi bugün Türkiye’de tabii hâkim, mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik teminatı gibi ilkelere riayet edildiğini söylemek çok zor.

Türkiye’de bu ilkelere saygıyı sağlamakla görevli nihaî organ Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruludur. Nasıl anayasasızlaştırmanın ikinci yolunun ön koşulu siyasî iktidar karşısında bağımsız davranamayan bir Anayasa Mahkemesinin varlığı ise, anayasasızlaştırmanın *üçüncü ve dördüncü yollarının ön koşulu* da siyasî iktidar karşısında yeterince bağımsız davranamayan, yargı bağımsızlığını yeterince koruyamayan bir Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun varlığıdır. Türkiye’de bugün HSYK’nın yargı bağımsızlığını siyasî iktidar karşısında hakıyla koruyamadığı iddia edilmektedir. 2010 öncesi HSYK Türkiye’de şiddetle eleştirilmiştir. Neticede 12 Eylül 2010 Anayasa değişiklikleriyle, HSYK’nın gerek yapısı, gerekse üye seçim usûlü baştan sona değiştirilmiştir. 12 Eylül 2010 değişikliği olmasaydı, bugün çok farklı bir HSYK’mızın olacağı, yargı ile siyasî iktidar arasındaki ilişkilerin çok daha farklı bir boyutta olacağı açıktır. Bugün yaşadıklarımızda gerek Anayasa Mahkemesinin, gerekse HSYK’nın yeni yapısı ve seçim usûlünün etkisi olmadığını kim söyleyebilir? Gerek Anayasa Mahkemesinin, gerekse HSYK’nın yeni yapısı ve yeni üye seçim usûlü, rastlantı sonucu oluşmuş bir şey değil; tam tersine plânlanmış ve tasarlanmış bir şeydir.

1982 Anayasası şimdiye kadar 18 defa değiştirilmiştir. Bu değişikliklerden birisi, 12 Eylül 2010 tarihli halkoylamasıyla onaylanan 2010 Anayasa değişikliği, diğerlerinden çok farklı, çok önemli bir Anayasa değişikliğidir. 2010 Anayasa değişikliğinin siyasî iktidarın yargıyı ele geçirmesi amacıyla planlanmış ve gerçekleştirilmiş bir anayasa değişikliği olduğu yaygın olarak iddia edilmektedir. Bu açıdan Prof. Dr. Fazıl Sağlam’ın 12 Eylül 2010 tarihli halkoylamasıyla gerçekleştirilen bu anayasa değişikliklerini “*İkinci 12 Eylül*” diye nitelendirmedi oldukça çarpıcıdır. Fazıl Sağlam’a göre,

“bugün Türkiye’de yargı düzeni için iki ayrı 12 Eylül’den söz etmek mümkün. Birinci 12 Eylül, getirdiği anayasa ile yargı düzenini siyasal iktidarın et-

kisine açtı. *İkinci 12 Eylül ise, 2010 anayasa değişikliğinin halkoylamasında kabulünden sonra yargıyı siyasal iktidara bağlamanın temelini attı*¹⁴⁶.

Fazıl Sağlam şöyle devam ediyor:

“Halkoylaması için 12 Eylül’den daha uygun ve anlamlı bir gün bulunamazdı. Çünkü iktidar çevrelerince halka ‘12 Eylül’le hesaplaşmak’ diye sunulan bu paket, özünde 12 Eylül anlayışının daha da koyultulmuş olarak AKP’ye uyarlanmasından başka bir şey değildir. Özünde derken, Anayasa Mahkemesi (AYM) ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) ile ilgili maddeleri kastediyorum. Bunlar anayasa değişikliğinin asıl amacı ve kalbidir. Gerisi bunu örtmeye yönelik zevksiz bir makyajdır”¹⁴⁷.

Özetle anayasasızlaştırmanın ön koşulu veya alt yapısı, “İkinci 12 Eylül” ile, yani 12 Eylül 2010 halkoylamasıyla onaylanan Anayasa değişiklikleriyle hazırlanmıştır.

Türkiye’deki Anayasa Mahkemesi ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun kuruluşuna ilişkin yapılan 2010 Anayasa değişiklikleri aynı zamanda David Landau tarafından önerilen “suistimalci anayasacılık” kavramına da örnek teşkil ederler. 2010 Anayasa değişiklikleri bu açıdan yukarıda “Suistimalci Anayasacılık” (II, A, 5) başlığı altında incelenmiştir. Bu konuda oraya bakılabilir.

AKP iktidarının sadece yasama ve yürütmeyi değil, yargıyı da ele geçirdiği iddiası, sadece muhalif kesimler tarafından dile getirilen bir iddia değildir. Bu yönde düşünceler, zaman zaman AKP’nin ileri gelenleri tarafından samimî bir şekilde ve dahi övünülerek dile getirilmiştir. Örneğin dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, Danıştay Başkanı ve Yargıtay Başkanı seçimlerinden sonra memnuniyetini ifade etmek için 9 Haziran 2011 günü “*kurban olduğum Allah, verdikçe veriyor*” demiştir¹⁴⁸. Belirtmek isterim ki “*Allah, durup dururken değil, 2010 Anayasa değişikliklerinden sonra verdikçe vermeye*” başlamıştır.

5 Nisan 2016 tarihinde Erkan Tan’ın sunduğu “Arka Plan” isimli televizyon programına katılan AKP Diyarbakır Milletvekili Galip Ensarioğlu, “*yasama bizde, yürütme bizde, yargı bizde*” demiştir. Aynı programa katılan Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan’ın başdanışmanlarından ve TBMM’de 22, 23 ve 24. dönemlerde Anayasa Komisyonu Başkanlığı yapan Prof. Dr. Burhan Kuzu

146. Fazıl Sağlam, “İki ‘12 Eylül’ ve Yargı”, *Cumhuriyet*, 7 Mart 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/228301/iki_12_Eylul_ve_Yargi.html. İtalikler bana ait.

147. *Ibid.*

148. NTV, 9 Haziran 2011, http://www.ntv.com.tr/turkiye/arinc-allah-verdikce-veriyor,U6GpmBRUBEmOsTG_WD8I3A?_ref=infinite.

ise gülümseyerek “*oğlan bizim kız bizim*” cevabını vermiştir¹⁴⁹. Ensarioğlu ve Kuzu’nun sözlerine biraz aşağıda tekrar değineceğim.

D. ANAYASASIZLAŞTIRMANIN SONUCU VE TAMAMLAYICISI OLARAK KORKU ATMOSFERİ VE DİĞER UNSURLAR

Anayasasızlaştırma süreci toplumda yaygın bir korku ortamının egemen olmasıyla da destekleniyor. Esasen bu korku, bizatihi bu anayasasızlaştırmanın bir sonucu. Zira Anayasanın yürürlükte olduğu ve uygulandığı bir yerde korku atmosferi olamaz. Ancak anayasasızlaştırmadan doğan bu korku atmosferi, bir süre sonra, anayasasızlaştırma sürecini destekleyen ve onu pekiştiren bir unsur haline geliyor. Toplumda kimse iktidarı açıkça ve dürüstçe, kendini gizlemeden eleştirmeyi göze alamıyor.

Bürokratların siyasî iktidara karşı çıkma gibi bir gelenekleri zaten yok. Hâkimlerin durumunu ise zaten yukarıda yargı bağımsızlığı kısmında açıkladık. Normalde hiç korkmamaları gereken üniversite öğretim üyeleri bile konuşmaya cesaret edemiyorlar. Şüphesiz bu korku sebepsiz bir korku değil. Konuşanların başına neler geldiğini her gün görüyorlar. Bin öğretim üyesi bulunan bir üniversitede sadece üç öğretim üyesi gözaltına alınıyor¹⁵⁰. Ama bu üç öğretim üyesinin gözaltına alınması bin öğretim üyesini de korkutuyor ve neticede korku yayılıyor.

Şüphesiz ki insanların korkması ve susuyor olması, onların, iktidarı destekledikleri anlamına gelmez. Keza pek çok kişi, güvendikleri ortamlarda, arkadaş çevrelerinde kendi fikirlerini söylüyorlar, iktidarı bolca eleştiriyorlar. Ancak bu eleştirileri açıkça yapmaktan korkuyorlar; kendilerini gizliyorlar. İnsanların korktukları ve kendilerini gizledikleri bir yerde medenî bir tartışma yapılamayacağı ve doğrunun da bulunamayacağı açıktır.

Ekleme isterim ki anayasasızlaştırma sadece korkuyla değil, plüralist toplum yapısının ortadan kaldırılmasıyla da destekleniyor. Artık siyasî partiler dışında, siyasî iktidarı eleştiren sendika, vakıf, dernek, meslek kuruluşu neredey-

149. *Cumhuriyet*, 5 Nisan 2016,

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/510316/AKP_li_milletvekillerinden_canli_yayinda_skandal_diyaloglar_Oglan_bizim_kiz_bizim.html. Gerek Ensarioğlu, gerekse Kuzu’nun beyanlarını kendi ağızlarından izleyen video linkinden dinleyebilirsiniz: https://www.youtube.com/watch?v=LdJ5Dm_xlNY (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2016).

150. Bu bir hayalî örnek değil. Maalesef 15 Ocak 2016 Cuma günü Türkiye’nin değişik şehirlerinde “Barış İçin Akademisyenler Bildirisi”ni imzalayan pek çok akademisyen gözaltına alındı. Bu arada benim mensubu olduğum Uludağ Üniversitesinde de üç imzacı akademisyen üniversitedeki odalarında polis tarafından gözaltına alındı (*Bursaport*, 15 Ocak 2016, <http://www.bursaport.com/haber/guncel/uc-gozalti-da-uludag-universitesinde-71525.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016) ; *Hürriyet*, 15 Ocak 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/kocaeli-ve-bursada-imzaci-24-akademisyen-hakkinda-gozalti-karari-40040684>).

se kalmadı. Muhalefet partilerinin dahi etkili bir muhalefet yaptıklarını söylemek çok zor. Bir muhalefet partisi tamamıyla kendi iç sorunlarıyla boğuşuyor. Diğer muhalefet partisinin ise, yasama dokunulmazlıklarının askıya alınmasını öngören Anayasa değişikliği teklifi kabul edilirse, kolayca susturulacağı tahmin edilebilir.

Gazete ve televizyonların nasıl susturulduğuna ise yukarıda değinmişim. Sadece üniversite mensubu aydınlar değil, yazarlar, çizerler, sanatçılar, televizyoncular, gazeteciler de susmuş durumda. Susmayanların zaten gazete ve televizyonları kapatıldı veya bunlar çalıştıkları gazete ve televizyonlardan kovuldular.

Esasen anayasasızlaştırma, sadece korku ile veya çoğulcu toplum yapısının yok edilmesiyle değil, aynı zamanda, kendisinden eleştiri beklenen kişi ve gruplara çeşitli menfaatler sağlanması, iktidarı destekleyenlerin ödüllendirilmesi yoluyla da destekleniyor. Ben bürokrasi ve yargıya ilişkin bir şey diyecek değilim. Ama üniversitenin içinde bunun çok büyük ölçüde böyle olduğunu görüyorum. İktidarı destekleyen akademisyenlerin üniversitelerde nasıl hızlıca önemli yönetim görevlerine geldiğini her gün görüyoruz. Dahası iktidarı destekleyen akademisyenler, çeşitli kurum, kuruluş ve kurullara üye seçilerek hem onursal, hem de maddî olarak tatmin ediliyorlar.

E. “ANAYASAL KÖTÜ NİYET”

Anayasasızlaştırma süreci hata sonucu içine düşülen bir süreç olamaz. Bu süreç istenmiş, plânlanmış bir süreçtir. Anayasasızlaştırma sehven, dikkatsizlik ve ihmal yoluyla gerçekleşen bir şey değildir. Yukarıda gördüğümüz anayasasızlaştırma yollarının hepsi, ancak bilinçli bir irade tarafından kullanılabilir yollardır. Bu yollardan her biri istenmiş, tasarlanmış ve niyet edilmiştir.

Zaten her insan eyleminin bir amacı vardır; her beşerî fiilin altında bir “niyet” yatar. Hukukta “iyi niyet (*bono fides*)” asıldır¹⁵¹. Medenî hukukta 2500 yıldır herkesin “iyi niyetli” olduğu yolunda karine vardır. Çünkü böyle bir karine olmaksızın liberal bir hukuk sistemini inşa etmek mümkün değildir. Ancak medenî hukuk, kişilere iyi niyetle ve dürüstçe davranma ödevini de yükler¹⁵².

Aynı iyi niyet karinesi ve iyi niyetle ve dürüstçe davranma ödevi, anayasal organlar için de geçerlidir. Anayasal organların iyi niyetli oldukları varsayılır. Ancak bu organlar aynı zamanda iyi niyetle ve dürüstçe davranma ödevi altında

151. Örneğin 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun 3’üncü maddesine göre “kanunun iyiniyete hukukî bir sonuç bağladığı durumlarda, asıl olan iyiniyetin varlığıdır”.

152. Örneğin 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun 2’nci maddesine göre “herkes, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır. Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz”. Keza 3’üncü maddesine göre “durumun gereklerine göre kendisinden beklenen özeni göstermeyen kimse iyiniyet iddiasında bulunamaz”.

da bulunurlar. Aksi takdirde bırakın bir anayasal sistemin, herhangi bir sistemin işlemeşi mümkün olmaz.

Diğer bir ifadeyle Türk Medenî Kanununun 2'nci maddesinde yer alan “herkes, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır” şeklindeki hükmün bir benzerine Anayasa hukukunda da ihtiyacımız var: “*Her anayasal organ, yetkilerini kullanırken ve görevlerini yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır*”. Keza Türk Medenî Kanununun 2'nci maddesinde yer alan “bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz” şeklindeki hükmün bir benzerine anayasa hukukunda da ihtiyacımız vardır: “*Bir anayasal yetkinin açıkça kötüye kullanılmasını Anayasa korumaz*”. Aynı şekilde Türk Medenî Kanununun 3'üncü maddesinde yer alan “durumun gereklerine göre kendisinden beklenen özeni göstermeyen kimse iyiniyet iddiasında bulunamaz” şeklindeki hükmün bir benzerine anayasa hukukunda da ihtiyacımız vardır: “*Durumun gereklerine göre kendisinden beklenen özeni göstermeyen anayasal organ, iyi niyet iddiasında bulunamaz*”.

Şüphesiz Anayasamızda böyle hükümler olsaydı bile, bu hükümler şu an içine düştüğümüz anayasasızlaştırma sürecini engelleyemezlerdi veya bizi bu süreçten çıkaramazlardı. Zira bu makalenin bütününde tartışılan sorun, zaten devletin temel organlarının anayasa hükümlerini uymaması sorunudur. Anayasada iyi niyetin korunmasına ilişkin yukarıdaki şekilde hükümler olsa bile değişen bir şey olmaz; devletin temel organları bu sefer bu hükümlere uymayacaklardır¹⁵³. Normu uygulayacak makamlarda iyi niyet olmadıktan sonra normun kendisinin iyi niyete göndermede bulunmasının ne anlamı olabilir?

Diğer yandan yukarıdaki önermelerimize bazı okuyucular, “niyet” kavramının sübjektif bir kavram olduğunu, bu kavramın hukuken bilinmeyeceğini ileri sürerek itiraz edebileceklerdir. Doğrudur; niyet kavramı sübjektif ve psikik bir kavramdır. Ama bu kavram, böyle olmasına rağmen, medenî hukukta vardır ve kullanılmaktadır. Özel hukukta bir özel hukuk ilişkisinin taraflarından hangisinin iyi niyetli, hangisinin kötü niyetli olduğu teşhis edilebilmektedir. Aynı şey anayasa hukukunda neden olmasın?

Hatta anayasa hukukunda “kötü niyet”i teşhis etmek, özel hukuktaki “kötü niyet”i teşhis etmekten daha kolay bile olabilir. Yukarıda açıklanan anayasasızlaştırma örneklerinin pek çoğunda, bu kötü niyet gizlenmemiş, açıkça dile getirilmiştir. Örnekler:

1. Yukarıda 2 nolu örnek altında da verdiğimiz Cumhurbaşkanı'nın 14 Ağustos 2015 tarihinde yaptığı konuşmada söylediği şu sözler neyin ifadesidir?

153. Makalenin 17 Nisan 2016'da *anayasa.gen.tr*'de yayınlanan ilk versiyonundan sonra anayasada iyi niyetin korunmasına ilişkin hükümlerin de yaptırımdan yoksun olacakları konusundaki eleştirilerini bana bildiren Prof. Dr. Mustafa Tören Yücel ve Dr. Ali Acar'a teşekkür ederim.

“İster kabul edilsin ister edilmesin, Türkiye’nin yönetim sistemi bu anlamda değişmiştir. Şimdi yapılması gereken bu fiilî durumun hukukî çerçevesinin yeni bir Anayasa ile netleştirilmesi, kesinleştirilmesidir”¹⁵⁴.

2. Yine yukarıda verdiğimiz, dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç’ın, Danıştay Başkanı ve Yargıtay Başkanı seçimlerinden sonra memnuniyetini ifade etmek için 9 Haziran 2011 günü söylediği “*kurban olduğum Allah, verdikçe veriyor*”¹⁵⁵ şeklindeki söz neyin ifadesidir?

3. Yine yukarıda da verdiğimiz gibi 5 Nisan 2016 tarihinde bir televizyon programında AKP Diyarbakır Milletvekili Galip Ensarioğlu’nun sarf ettiği “*ya-sama bizde, yürütme bizde, yargı bizde*”¹⁵⁶ sözü neyin ifadesidir? Yine aynı programa katılan Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan’ın başdanışmanlarından ve TBMM’de 22, 23 ve 24. dönemlerde Anayasa Komisyonu Başkanlığı yapan Prof. Dr. Burhan Kuzu’nun gülererek söylediği “*oğlan bizim kız bizim*”¹⁵⁷ sözü neyin ifadesidir? Tereddüdünüz var ise söz konusu programın video kaydını youtube’tan¹⁵⁸ izlemenizi ve Ensarioğlu’nun “*yasama bizde, yürütme bizde, yargı bizde*” derken yüzünün büründüğü hâle dikkatlice bakmanızı tavsiye ederim.

4. 3 Mart 2015 günü gazetelerde¹⁵⁹ İçişleri Bakanı Efkân Ala’nın “Anayasa’yı tanımıyorum” dediği yolunda haberler okuduk¹⁶⁰. *TBMM Tutanak Dergi-*

-
154. Su sözler aynen Cumhurbaşkanlığı resmi internet sitesinde yayınlanan haberde de yer almaktadır: 14 Ağustos 2015, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/34099/yurt-disina-kacan-eski-savcilar-icin-kirmizi-bulten-cikarilacak-simdi-almanyayi-da-gorecegiz.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016). Ayrıca bkz.: *Milliyet*, 14 Ağustos 2015, <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-turkiye-nin-yonetim/siyaset/detay/2102172/default.htm>; *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/345623/Turkiye_nin_yonetim_sistemi_filen_degisti_.html; *BBC*, 15 Ağustos 2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150814_erdogan_sistem. Sözleri Cumhurbaşkanının kendi ağzından dinlemek için bkz.: <https://www.youtube.com/watch?v=YaECGxHgY0I> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016).
155. *NTV*, 9 Haziran 2011, http://www.ntv.com.tr/turkiye/arinc-allah-verdikce-veriyor,U6GpmBRUBEmOsTG_WD813A?_ref=infinite.
156. *Cumhuriyet*, 5 Nisan 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/510316/AKP_li_milletvekillerinden_canli_yay_inda_skandal_diyaloglar_Oglan_bizim_kiz_bizim.html. Video kaydı: https://www.youtube.com/watch?v=LdJ5Dm_xlNY (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2016).
157. *Cumhuriyet*, 5 Nisan 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/510316/AKP_li_milletvekillerinden_canli_yay_inda_skandal_diyaloglar_Oglan_bizim_kiz_bizim.html. Video kaydı: https://www.youtube.com/watch?v=LdJ5Dm_xlNY (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2016).
158. https://www.youtube.com/watch?v=LdJ5Dm_xlNY (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2016).
159. Örneğin bkz.: *Hürriyet*, 3 Mart 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/icisleri-bakani-efkan-ala-anayasayi-tanimiyorum-28344069>; *Milliyet*, 3 Mart 2015, “Bu Anayasayı Tanımıyorum”, <http://www.milliyet.com.tr/bu-anayasayi-tanimiyorum/siyaset/detay/2022009/default.htm>.

sinde, Efkân Ala'nın 2 Mart 2015 tarihinde TBMM Genel Kurulunda konuşmacı kürsünde yaptığı konuşmada “Anayasayı tanımıyorum” değil, “tanımıyorum” dediği kayıtlıdır. Efkân Ala'nın “tanımıyorum” sözünü ne için kullandığı tartışmaya açık olmakla birlikte¹⁶¹, söz konusu konuşma, anayasal iyi niyet açısından sadece “tanımıyorum” kelimesi itibarıyla değil, başka cümleleri itibarıyla da fevkalade problemlidir. Söz konusu konuşmanın *TBMM Tutanak Dergisi*-ne yansıyan şekli şöyledir:

“İÇİŞLERİ BAKANI EFKAN ALA (Devamla) - Yine, bana arkadaşlarımız diyor ki: “Anayasa.” Anayasa’ya, evet, yemin ediyoruz, uyuyoruz... ama bu Anayasa’nın kötü bir anayasa olduğunu söylememize engel bir durum yok, olsa da *tanımıyoruz*.”

İÇİŞLERİ BAKANI EFKAN ALA (Devamla) - Bu Anayasa, darbe anayasasıdır, kötü bir anayasadır, doğru dürüst bir anayasa değildir. Onun için, Türkiye Büyük Millet Meclisini...

İÇİŞLERİ BAKANI EFKAN ALA (Devamla) - Bakın, son bir şey söyleyeceğim: Anayasa’da diyor ki: Milletindir egemenlik. Millet bu egemenliğini devletin anayasal kurumları eliyle kullanılır.

İÇİŞLERİ BAKANI EFKAN ALA (Devamla) - Katılıyor musunuz buna Allah aşkına? Millet bu egemenliğini milletvekilleri eliyle kullanır ve referandum yoluyla kullanır. Hiçbir anayasal kurum millet egemenliği kullanma yetkisine sahip değildir, *tanımıyorum*. (AK PARTİ sıralarından alkışlar, CHP ve MHP sıralarından gürültüler) Bunda ne var? *Bu Anayasa, onun için, behemahâl ve derhâl değişmelidir. Milletin iradesini gasbetmiş, satır aralarına gizlemiştir, söküp çıkarıp millete teslim etmek bizim görevimizdir*¹⁶².

Yukarıdaki cümlelerde sadece “tanımıyoruz”, “tanımıyorum” kelimelerinin değil, “*Bu Anayasa, onun için, behemahâl ve derhâl değişmelidir*” cümlesinin de altı çizilmelidir. “Behemahâl” (doğrusu behemehâl), *TDK Türkçe Sözlük*’e göre ise “*her hâlde, ne olursa olsun, ne yapıp yapıp, mutlaka*” demektir¹⁶³. Ferit Devellioğlu’nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügatine* göre ise

160. Bu sözlerle bu bağlamda dikkatimi çeken Dr. Artuk Ardıçoğlu’na ve Dr. Veysel Dinler’e teşekkür ediyorum.

161. İzleyen günlerde Efkân Ala, sözlerine açıklık getirmeye çalışmıştır. Bkz.: *Haber Türk*, 5 Mart 2015, “İçişleri Bakanı Ala, ‘Anayasayı Tanımıyorum’ Sözlerine Açıklık Getirdi”, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1050162-icisleri-bakani-ala-anayasayi-tanimiyorum-aciklamasına-aciklik-getirdi>.

162. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 24. Dönem, 5. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 2 Mart 2015 Pazartesi, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem24/yil5/ham/b06701h.htm> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2016). Vurgu bana ait. İzleyen linkten bu sözleri Efkân Ala’nın kendi ağzından dinleyebilirsiniz: *Hürriyet*, 3 Mart 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/icisleri-bakani-efkan-ala-anayasayi-tanimiyorum-28344069>.

163. *TDK Türkçe Sözlük*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=behemehâl&uid=5759&guid=TDK.GTS.5717abf095f419.89819499 (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016).

“behemehâl”, “her halde, elbette, nasıl olursa olsun, mutlaka” demektir¹⁶⁴. Önemle belirtmek isterim ki, Anayasa, “ne olursa olsun”, “ne yapıp yapıp”, “nasıl olursa olsun” değiştirilebilen bir şey değildir. Anayasa, ancak Anayasanın kendisininin 175’inci maddesinde öngörülen usûle uygun olarak değiştirilebilir.

Durum bu ise İçişleri Bakanı Efkan Ala’nın yukarıdaki sözleri neyin ifadesidir?

5. Yukarıda, anayasal kötü niyete iktidar partisi mensuplarının sözlerinden örnekler verilmiştir. İlginçtir ki bu anayasal kötü niyete bu makalenin yazıldığı günlerde Anamuhalefet Partisi Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu da sözleriyle örnek teşkil etmiştir. Anayasamızın 83’üncü maddesinin de öngörülen yasama dokunulmazlığı kurumunu geçmişe etkili olarak ve şahsiliik prensibine ve hukuk devleti ilkesine aykırı olarak askıya alınmasını öngören bir Anayasa değişikliği teklifine¹⁶⁵ CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu 13 Nisan 2016 tarihinde CNN Türk’te “Tarafsız Bölge” programında “Anayasaya aykırı olmasına rağmen” “evet” diyeceklerini söylemiştir¹⁶⁶. Nitekim 20 Mayıs 2016 tarihinde söz konusu Anayasa değişikliği teklifi TBMM Genel Kurulunda AKP’nin toplam milletvekili sayısından çok fazla sayıda bir oyla kabul edilmiştir¹⁶⁷. Bu oyların arasında CHP’li milletvekillerinin de oylarının bulunduğu ve hatta CHP Genel Başkanının Kemal Kılıçdaroğlu’nun 20 CHP’li vekilden evet oyu vermesini özel olarak istediği iddia edilmiştir¹⁶⁸.

Kemal Kılıçdaroğlu’nun “Anayasaya aykırı olmasına rağmen” “evet” diyeceklerini söylemesi neyin ifadesidir?

Kılıçdaroğlu’nun yukarıdaki sözleri anayasal kötü niyetin sadece iktidar partisi mensuplarında değil, Anamuhalefet Partisi mensuplarında da olabileceğini göstermesi bakımından oldukça ilginçtir¹⁶⁹.

164. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, Aydın Kitabevi, 1984, s.98.

165. 12 Nisan 2016 tarih ve 2/1028 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi, <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/2/2-1028.pdf> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2016).

166. *Milliyet*, 14 Nisan 2016, <http://www.milliyet.com.tr/anayasaya-aykiri-ama-eyet/siyaset/detay/2226787/default.htm>; Bu sözleri kendi ağzından dinlemek için bkz.: <https://www.youtube.com/watch?v=2n-pL3bJ9HY> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016).

167. Değişiklik teklifi TBMM Genel Kurulu tarafından 20 Mayıs 2016 günü 376 kabul, 140 ret, 5 çekimser, 7 boş, 3 geçersiz oy ile kabul edilmiştir (*TBMM Genel Kurul Tutanağı*, 26. Dönem, 1. Yasama Yılı, 91. Birleşim, 20 Mayıs 2016, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=22643&P5=H&PAGE1=1&PAGE2=34 (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2016).

168. *Hürriyet*, 21 Mayıs 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/4-maddede-chpnin-tavri-nasil-degistirildi-40106943>.

169. Bu konuda dikkatim bir okuyucum tarafından çekilmiştir. Kendisine teşekkür ederim.

6. Yukarıda anayasal kötü niyete çeşitli örnekler verilmiştir. Sadece anayasa aykırılık konusunda değil, kanun, tüzük ve yönetmeliklere, kısaca mevzuata aykırılık konusunda da kötü niyet olabilir. Bu tür kötü niyete, Cumhurbaşkanlığı Recep Tayyip Erdoğan'ın 26 Ocak 2016 günü Cumhurbaşkanlığı Sarayında düzenlenen “Kaymakamlar Toplantısı”nda kaymakamlara hitaben söylediği şu sözler örnek olarak gösterilebilir¹⁷⁰:

“Mevzuat şöyledir, böyledir, yeri geldiği zaman koyun mevzuatı bir kenara, kendi zihinsel inkılabımızı devreye sokun”¹⁷¹.

Bu “zihinsel inkılap” ne demektir?

Bu sözlerin bir sohbet sırasında veya bir televizyon programında veya bir mitingde söylenmiş sözler olmadığını, bu sözlerin Cumhurbaşkanlığı Sarayında, Cumhurbaşkanı tarafından ilçe idarelerinin baş yöneticileri olan ve mevzuatı uygulamakla görevli olan yüzlerce kaymakama hitaben söylenmiş sözler olduğunu hatırlatalım. Ve yine hatırlatalım ki, 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 31'inci maddesine göre “*kaymakam, kanun, tüzük yönetmelik ve hükümet kararlarının neşir ve ilanını, uygulanmasını sağlar ve bunların verdiği yetkileri kullanır ve ödevleri yerine getirir*”. Kaymakamların “mevzuatı bir kenara koyması” ve “kendi zihinsel inkılaplarını devreye sokması” 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 31'inci maddesine aykırıdır.

* * *

Ben Türkiye’de bugün anayasal organlarda bulunan kişilerin önemli bir kısmının iyi niyetli olduklarından ciddi olarak şüphe duyuyorum. O nedenle Türkiye’de anayasasızlaştırma sürecinin altında bir “anayasal kötü niyet” bulunduğunu düşünüyorum. Türkiye’de anayasasızlaştırma sürecini analiz ederken “*anayasal kötü niyet*” kavramını kullanabiliriz.

“Anayasal kötü niyet” kavramının mucidi ben değilim. Columbia Hukuk Fakültesi öğretim üyesi David E. Pozen, *Harvard Law Review*'in 2016 yılı Şubat sayısında “*Constitutional Bad Faith (Anayasal Kötü Niyet)*” başlıklı 71 sayfa uzunluğunda bir makale yayınladı¹⁷². Kavram onun kavramı.

170. Örnek konusunda dikkatimi çeken Dr. Artuk Ardıçoğlu ve Dr. Veysel Dinler’e teşekkür ederim.

171. *Hürriyet*, 26 Ocak 2016, “Cumhurbaşkanı Erdoğan Kaymakamlara Seslendi”, <http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-kaymakamlara-seslendi-40045474>. Aynı ibareler Cumhurbaşkanlığı resmi internet sitesinde yayınlanan haberde de vardır: 26 Ocak 2016, <http://www.tcgb.gov.tr/haberler/410/38624/kamu-gorevli-icin-mukfat-vatandaslarimizin-ettigi-hayir-duadir.html> (Erişim Tarihi, 24 Nisan 2016). Bu sözleri Cumhurbaşkanının kendi ağzından dinlemek için: <https://www.youtube.com/watch?v=xLDrFUQBNUQ> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016).

172. David E. Pozen, “Constitutional Bad Faith”, *Harvard Law Review*, Cilt 129, Sayı 4, Şubat 2016, s.884-955 (<http://cdn.harvardlawreview.org/wp-content/uploads/2016/02/885-955-Online.pdf>).

David E. Pozen, “anayasal kötü niyet”in nasıl teşhis edileceğini de tartışıyor. Öncelikle “anayasa hukuku (*constitutional law*)” ile “siyasal ahlak (*political morality*)” arasındaki yakın ilişkiye işaret ediyor¹⁷³. Sonra “anayasal kötü niyet, bütün kötü niyetler gibi, düzenbazlık¹⁷⁴ ve samimiyetsizlik ile bağlantılıdır”¹⁷⁵ diye yazıp şöyle devam ediyor:

“Belki de anayasal kötü niyetin en açık tipi,... *görünüşte tarafsız olan fakat gerçekte gayrimeşru saik ve amaçlara dayanan hükûmet eylem ve işlemlerini içerir*. Bu eylem ve işlemler, onların gerçek niteliğini maskeler şekilde sunulur ve ilave riyakarlıkların¹⁷⁶ devam etme eğilimi vardır”¹⁷⁷.

David E. Pozen’ın yukarıdaki şekilde açıkladığı anayasal kötü niyetin bu birinci tipine muhtemelen en çarpıcı örnekler, AKP iktidarı dönemi Türkiye’inden verilebilir.

David E. Pozen’a göre,

“anayasal kötü niyetin devlet organlarının içinde daha çok görülen ikinci paradigmatic tipi, *kasten anayasal kısıtlamaları çiğneyerek veya anayasal ödevleri hiçe sayarak bir anayasal aktörün başka bir aktörün anayasal yetkilerini gasp etmesi şeklinde* ortaya çıkar. Nasıl özel hukukta bir taraf, sözleşmede diğer tarafı istismar etmek veya kasten komşusunun mülkiyetine el atmak suretiyle kötü niyet içinde olursa, aynı şekilde bir devlet organı da, bir başka organı istismar etmek veya diğerinin yetki sahasına kasten el atmak suretiyle kötü niyet içinde olabilir. Her iki durumda da ‘ taraflar arasında zorlama gücü ve bilgi sahibi olma bakımından mevcut olan asimetri’, ‘ taraflardan birisi tarafından kendi çıkarına ve diğerinin zararına yol açacak şekilde istismar edilir’”¹⁷⁸.

173. *Ibid.*, s.919.

174. Yazar burada “*dishonesty*” kelimesini kullanıyor (*Ibid.*). “*Dishonesty*”, “*honesty*”nin yani dürüstlüğü tersidir. Türkçede “dürüstsüzlük” diye bir kelime olmadığı “*dishonesty*” yerine “düzenbazlık” kelimesini kullandık.

175. “*Constitutional bad faith, like all bad faith, is strongly linked to dishonesty and insincerity*” (*Ibid.*, s.920).

176. Orijinal metinde “*dissimulation*” terimi kullanılıyor (*Ibid.*, s.920). Bu terimi “takiyye” olarak çevirmem için “riyakarlık” kelimesini kullandım.

177. “Perhaps the most straightforward type of constitutional bad faith, ... involves *facially neutral government actions that are in fact based on illegitimate motives or purposes*. The framing of these actions masks their true character; additional dissimulation tends to follow” (*Ibid.*, s.920). (İtalikler Pozen’in kendisine ait).

178. “A second paradigmatic type of constitutional bad faith, more internal to government, involves (2) *usurpation of another actor’s constitutional prerogatives by deliberately violating constitutional constraints or disregarding constitutional duties*. Just as private parties may be in bad faith for taking advantage of a contractual partner or intentionally trespassing on a neighbor’s property,¹⁷⁸ so too may government institutions be in bad faith for taking advantage of one another or intentionally trespassing on each other’s turf. In each case, “an asymmetry of information or coercive power between the parties” may be “exploited by one to its advantage and to the detriment of the other(s).” (*Ibid.*, s.922) (İtalikler Pozen’in kendisine ait).

David E. Pozen, bu ikinci tip anayasal kötü niyete “fırsatçı, sınır çiğneyen kötü niyet (*opportunistic, boundary-breaching bad faith*)” ismini veriyor¹⁷⁹.

David E. Pozen’ın bu cümleleri benim yukarıda verdiğim 2 nolu örneğe ne kadar da uyuyor! Türkiye’de Anayasamızın 112’nci maddesi hükûmetin genel siyasetinin Bakanlar Kurulu tarafından belirleneceğini ve Başbakan tarafından gözetileceğini söylüyor. Yukarıda gösterdik ki 2014 yılının Ağustos ayından bu yana bu doğru değil. Anayasamızın 112’nci maddesi, Bakanların Başbakana karşı sorumlu olduğunu söylüyor. 2014 yılının Ağustos ayından bu yana hepimiz biliyoruz ki Türkiye’de Bakanlar, gerçekte Başbakana karşı değil, Cumhurbaşkanına karşı sorumlu. Cumhurbaşkanının Başbakan ve Bakanlar Kurulunun yetki sahasına el attığını ve bunun David E. Pozen’ın tasnifinde ikinci tip anayasal kötü niyete örnek oluşturduğunu söyleyebiliriz.

David E. Pozen’a atfen açıkladığım “anayasal kötü niyet (*constitutional bad faith*)” kavramı hakkında şunu not etmek gerekir¹⁸⁰: Bu kavramı David E. Pozen söz konusu makalede kendi problematiği açısından farklı bağlamlarda ve amaçlarla kullanıyor. Ben ise bu makalede Pozen’ın geliştirdiği “anayasal kötü niyet” kavramını bir “teşhis aracı” olarak kullanıyorum. Anayasasızlaştırma pratiklerini bu aracı kullanarak teşhis ediyorum. Anayasasızlaştırma niteliğindeki anayasaya aykırılıkları, basit anayasaya aykırılıklardan bu kavramı kullanarak ayırıyorum. Her anayasaya aykırılık, bir anayasasızlaştırma değildir. Bir anayasaya aykırılığın altında ancak kötü niyet bulunursa bu anayasaya aykırılık, bir anayasasızlaştırma örneği hâline gelir.

Bilindiği gibi her anayasaya aykırılığın altında her zaman “kötü niyet” bulunmaz. Bazen, en ileri demokratik hukuk devletlerinde de, anayasal organlar, anayasanın ilgili maddesini iyi niyetle yanlış yorumlayarak anayasaya aykırı

179. *Ibid.*, s.922. Bu arada belirtelim ki David E. Pozen’ın makalesinde kullanılan pek çok terimi biz bugün Türkiye’de Cumhurbaşkanı ve hükûmet hakkında kullanmaktan çekiniyoruz.

David E. Pozen’ın makalesinde bol bol “düzenbazlık (*dishonesty*)” (s.919) “samimiyetsizlik (*insincerity*)” (s.919), “gasp (*usurpation*)” (s.922), “anayasal kısıtlamaları kasten ihlâl (*deliberately violating constitutional constraints*)” (s.922), “fırsatçı (*opportunistic*)” (s.922); “korkak (*faint-hearted*)” (s.925); “iki yüzlülük (*hypocrisy*)” (s.925); “sadakatsizlik (*disloyalty*)” (s.926), “ihanet (*treason*)” (s.926); “yağcılık (*insinuation*)” (s.927), “düşüncenin kötücül hâli (*malicious state of mind*)” (s.933); “hasta irade (*ill will*)” (s.934) gibi terimler kullanılmaktadır. Hâliyle bunlardan bazıları yazarın kendi terimleri değil, başka yazarlara atfen aktardığı terimlerdir. Yazarın şu cümlesine ne demeli? “Başkan, kendisinin Kongre’nin yetkisini gasp ettiğinin farkındadır ve bu konuda ısrarcıdır. Bu bakış açısından, onun hukukçularının çetrefilli argümanları, bunların icrasının hatalı olmasından ziyade, anayasaya uygunluk konusunda özen gösterdikleri iddiasından dolayı hilelidir (*The President knows he has usurped congressional power and is undeterred. His lawyers’ intricate arguments, on this view, are not so much faulty in their execution as they are fraudulent in their pretense to care about constitutional compliance*)” (*Ibid.*, s.924). Makalede “*President*” ile kastedilen kişi görevdeki ABD Başkanı Barack Obama’dır.

180. Böyle nota ihtiyaç olduğu konusunda beni uyarın Prof. Dr. Mustafa Tören Yücel ve Dr. Ali Acar’a teşekkür ederim.

davranmış olabilirler. Hukukta “dürüst yorum farklılıkları”¹⁸¹ her zaman mümkündür ve olağan karşılanır. Zaten böyle bir durumda ortaya ciddi bir problem de çıkmaz. Çünkü hukuk devletinin cari olduğu bir sistemde bu tür anayasaya aykırılıklar yargı organı tarafından geçersiz kılınır. Benim bu makalede eleştirdiğim şey, böyle iyi niyetli anayasaya aykırılıklar değildir. Yukarıda verdiğim on iki örneğin hepsindeki anayasaya aykırılıklar, iyi niyetle, yorum farklılığı nedeniyle ortaya çıkmış anayasaya aykırılıklar değildir. Tersine bunlar bilerek ve istenerek, kasten ve hatta uyarılara rağmen ısrarla yapılmış anayasaya aykırılıklardır.

“Anayasal kötü niyet” terimi hakkında şunu da belirtmek isterim ki Türkçede bulunan “art niyet” terimi de bu anlamda kullanılabilir. “Anayasal art niyet”, bazı durumlar için “anayasal kötü niyet” terimine göre daha isabetli bile olabilir.

Söz, “anayasal kötü niyet”ten açılmış iken, şunu belirtmek isterim ki, subjektif bir unsur olan “niyet” kavramı, sadece “anayasasızlaştırma” kavramının değil, aynı zamanda yukarıda gördüğümüz “anayasaya karşı hile”, “suistimalci anayasacılık” veya “suistimalci anayasa değişikliği” kavramlarının da temel unsurudur. Niyet unsuruna başvurmadan, bu kavramları tanımlamak mümkün değildir. Anayasal aktörlerin niyetine bakmaksızın anayasasızlaştırma niteliğindeki bir anayasaya aykırılığı basit bir anayasaya aykırılıktan; anayasaya karşı hile niteliğindeki bir anayasa değişikliğini normal bir anayasa değişikliğinden veya bir suistimalci anayasa değişikliğini normal anayasa değişikliğinden ayıramayız. Anayasasızlaştırma kötü niyetle yapılmış anayasaya aykırılıklardır. Anayasaya karşı hile, anayasanın kötü niyetle değiştirilmesidir. Suistimalci anayasa değişikliği, kötü niyetle yapılmış anayasa değişikliğidir.

Dolayısıyla Georges Liet-Veaux’un “anayasaya karşı hile”, David Landau’nun “suistimalci anayasacılık” veya “suistimalci anayasa değişikliği” kavramlarının ve keza benim bu makalede kendisiyle boğuştuğum “anayasasızlaştırma” kavramının ortak unsuru “anayasal kötü niyet”tir. Bu kavramlarla isimlendirilen yöntemleri kullanan güçler “kötü niyetli” güçlerdir.

F. ANAYASAMIZIN BİR GÜNAHI VAR MI?

Acaba anayasasızlaştırma süreci içine düşmemizde Anayasamızın bir günahı var mı? Acaba Anayasamızda Anayasal organların kötü niyetle kullanılabileceği bazı eksiklikler mi var? Yoksa Anayasamız anayasal organların kötü niyetine prim veren bir Anayasa mı?

Sanmıyorum.

181. Ergun Özbudun, “Cumhurbaşkanı Seçimi ve Anayasa”, *Zaman*, 17 Ocak 2007.

Örneğin David E. Pozen, yukarıdaki makalesinde ABD Anayasasının Başkanın yemininde geçen görevini “sadakatle yerine getirme (*faithful execution*)”¹⁸² ibaresine¹⁸³ ve keza Anayasada hükme bağlanan Başkanın “kanunların sadakatle uygulanması (*faithful execution of the laws*)”nı¹⁸⁴ gözetme görevine özel bir vurgu yapmaktadır¹⁸⁵.

Bizim Anayasamızda da “Anayasaya sadakat”e vurgu yapan pek çok hüküm vardır. Örnekler:

1. Anayasamızın 81’inci maddesi, yasama organı üyelerinin, yani milletvekillerinin “*hukukun üstünlüğüne... bağlı kalacağı(na), ... Anayasaya sadakatten ayrılmayacağı(na)*”, namus ve şerefleri üzerine yemin etmesini öngörmektedir.

2. Anayasamızın 103’üncü maddesi Cumhurbaşkanının “*Anayasaya, hukukun üstünlüğüne*” bağlı kalacağına ve “*aldığı görevi tarafsızlıkla*” yerine getireceğine “namusu ve şerefi üzerine” and içmesini öngörmektedir.

3. Anayasamızın Başlangıç kısmının üçüncü paragrafında “millet iradesinin mutlak üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu ve bunu millet adına kullanmaya yetkili kılınan *hiçbir kişi ve kuruluşun*, bu Anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş *hukuk düzeni dışına çıkamayacağı*” belirtilmektedir.

4. Yukarıda zaten Anayasamızın 11’inci maddesinin açıkça “*Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır*” dediğini not etmişim.

5. Anayasamızın 6’ncı maddesinin son cümlesi “*hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz*” demektedir¹⁸⁶.

6. Anayasamızın 14’üncü maddesinin ikinci fıkrası çok açıkça “Anayasa hükümlerinden hiçbiri, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde

182. ABD Anayasası, Madde II, Bölüm 1.- “...*I will faithfully execute the Office of President of the United States*” (http://www.archives.gov/exhibits/charters/constitution_transcript.html) (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).

183. Pozen, *op. cit.*, s.907.

184. ABD Anayasası, Madde II, Bölüm 3.- “... *he shall take Care that the Laws be faithfully executed*” ” (http://www.archives.gov/exhibits/charters/constitution_transcript.html) (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).

185. Pozen, *op. cit.*, s.889, 916.

186. Bu maddenin bu bağlamda örnek olarak zikredilebileceği konusunda dikkatimi çeken Dr. Artuk Ardıçoğlu’na teşekkür ederim.

sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz” diyor¹⁸⁷.

Bir anayasadan daha ne beklenebilir? Anayasamız, “ben bağlayıcıyım” ve “bana saygı gösterin” diyor. Dahası devletin temel organlarında görev yapan kişilere “hukukun üstünlüğüne bağlı kalacakları” ve “Anayasaya sadakatten ayrılmayacakları” konusunda yemin ettiriyor. Anayasa daha ne yapсын?

Yukarıdaki hükümler göstermektedir ki, bizim Anayasamızın bir kusuru yoktur. Anayasamız, Anayasanın bağlayıcılığını ve hukukun üstünlüğünü, anayasal organların hukukun dışına çıkamayacaklarını, kimsenin kaynağını Anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamayacağını en açık bir şekilde ifade etmiştir. Anayasa, daha ne desin?

Anayasasızlaştırma durumuna düşmemizde Anayasamızın bir kusuru yoktur. Anayasasızlaştırmanın sorumlusu yukarıda açıkladığımız gibi anayasal organların kendisidir.

Bu arada belirtmek isterim ki, anayasasızlaştırma süreci içine girmemizde 1982 Anayasasının bir günahı yoktur. Ancak anayasasızlaştırmanın kolayca gerçekleşebilmesinde, ülkemizde 1982 Anayasasına karşı duyulan köklü ve yaygın sevgisizlik ve hatta nefret ortamının katkısı olmuştur. 2001 yılında yayınladığım “*Anayasa Değişikliği Gerekli mi? 1982 Anayasası İçin bir Savunma*” başlıklı kitabımda 1982 Anayasasının kabul edildiği tarihten itibaren kötüleme ve karalama propagandasına maruz kaldığını, 1982 Anayasasına karşı adeta “haçlı seferi” düzenlendiğini, bu Anayasanın savunucusunun baştan beri olmadığını belirtip, her şeye rağmen 1982 Anayasasını savunmak gerektiğini yazmışım¹⁸⁸. Maalesef Türkiye’de 1982 Anayasasını savunanların sayısı her zaman sifra yakın olmuştur.

Oysa bir anayasal devlette vatandaşların anayasayı sevmeleri gerekir. ABD’de Anayasaya inanç, ABD’nin “sivil dini (*civil religion*)” olarak kabul edilir¹⁸⁹. Ancak böyle bir kültürde anayasanın bağlayıcılık gücünün sosyolojik ve psikolojik temelleri olabilir. Ancak böyle bir kültürde yöneticiler anayasayı ihlâl etmekten çekinirler.

1982 Anayasası, 7 Kasım 1982 tarihinde yapılan halkoylamasında geçerli oyların % 91’i ile kabul edilmiş ise de gerçekte kabul edildiği günden bugüne seveni ve savunucusu olmayan bir anayasa olmuştur. Türkiye’de sağcısından

187. Bu maddenin bu bağlamda örnek olarak zikredilebileceği konusunda dikkatimi çeken Dr. Artuk Ardıçoğlu’na teşekkür ederim.

188. Kemal Gözler, *Anayasa Değişikliği Gerekli mi? 1982 Anayasası İçin Bir Savunma*, Bursa, Ekin, 2001, s.3-4 (<http://www.anayasa.gen.tr/adgm.pdf>).

189. Pozen, *op. cit.*, s.888. Pozen, Sanford Levinson’un, *Constitutional Faith* (Princeton, NJ, Princeton University Press, İkinci Baskı, 2011, s.9-53) isimli kitabına göndermede bulunuyor.

solcusuna kadar herkes 1982 Anayasasından nefret etmiştir. Böyle bir ortamda Anayasaya aykırı davranmak pek de tepki çeken, korkulan bir davranış olmaz. Art niyetli siyasî iktidar, anayasasızlaştırma sürecinde 1982 Anayasası karşı duyulan nefreti başarıyla kötüye kullanmıştır. Bu açıdan 2010 Anayasa değişikliklerinin halkoylamasına sunulması döneminde kullanılan “yetmez ama evet!” sloganı hatırlanabilir.

G. ANAYASASIZLAŞTIRMAYA KARŞI UYGULANABİLECEK BİR MÜEYYİDE VAR MI?

Bir hukuk devletinde anayasaya aykırı olan işlemlerin karşılaşıacağı müeyyide, yargı organları tarafından iptal edilmeleridir. Türkiye’de böyle bir müeyyidenin işlenmesi mümkün değil. Zaten mümkün olsaydı, bu makale yazılmazdı. Diğer bir ifadeyle bu müeyyide uygulanmadığı için Türkiye’de anayasasızlaştırma süreci içine düşülmüştür. Dolayısıyla Türkiye’de anayasasızlaştırma sürecine çare olarak yargısal müeyyide düşünmek, totolojik bir düşüncedir.

1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.- Geriye ihtimal olarak bir tek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yapacağı denetim kalıyor. Hâliyle Türkiye’de anayasasızlaştırma sürecinde mağdur olan ve bu süreçte Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin koruduğu bir hakkı ihlâl edilen kişiler Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel başvuru yoluyla başvurabilirler. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bu başvurularda Türkiye’nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini ihlâl ettiğine karar verebilir ve mağdurlara tazminat ödenmesine hükmedebilir. Bu şekilde anayasasızlaştırmanın bireyler üzerindeki zararları kısmen giderilebilir.

Ancak bu konuda şu çekinceler ileri sürülebilir: (1) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin karar süreci oldukça uzundur ve içinden geçtiğimiz sürece makul bir süre içinde cevap üretme ihtimali düşüktür. (2) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin iç hukuk işlemlerini iptal etme yetkisi yoktur; tek yetkisi tazminata hükmetmektir. (3) Kaldı ki, gelecekte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının Türk hükümeti tarafından uygulanmayacağından da endişe duyulabilir. Türkiye’de siyasî iktidarın son zamanlarda uluslararası hukuka ve uluslararası topluma meydan okumasına şahit oluyoruz. (4) Nihayet, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine her durumda değil, sadece bir kamu gücü tarafından bireylerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından korunan bir temel hak veya hürriyetinin ihlâl edilmesi durumunda gidilebilmektedir. Anayasal organların kuruluş ve işleyişine ilişkin Anayasaya aykırılıklar durumunda hâliyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine gidilemez. Anayasasızlaştırma sürecinin önemli bir kısmı ise anayasal organların kuruluş ve işleyişine ilişkin konularda ortaya çıkmaktadır. Örneğin hükümet sistemine ilişkin anayasasızlaştırma örneklerinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurma imkânı yoktur.

2. Vatana İhanet.- Acaba Anayasamızın 105’inci maddesinde öngörülen Cumhurbaşkanının “vatana ihanet”ten dolayı sorumluluğu kurumu bir müeyyide olarak işletilebilir mi? Sanmıyorum. Çünkü bir kere Cumhurbaşkanının vatana ihanetle suçlandırılabilmesi için TBMM üye tamsayısının dörtte üç çoğunluğu gerekir ki, bu çoğunluğa TBMM’de ulaşma imkânı yoktur. Bu çoğunluğa ulaşılsa bile ortada teknik bir problem var: Hukukumuzda “vatana ihanet” suçu tanımlanmamıştır. “Vatana ihanet” suçunu Türk Ceza Kanununda düzenlenmediği Cumhurbaşkanının vatana ihanetten yargılanması mümkün olmaz¹⁹⁰. Dolayısıyla Cumhurbaşkanının anayasasızlaştırma niteliğindeki fiillerinin vatana ihanet suçu oluşturacağını söylemek çok zordur. Bu nedenle Cumhurbaşkanının sadece iktidarda iken vatana ihanetle suçlandırılması mümkün olmadığı gibi, iktidardan düştükten sonra da Cumhurbaşkanının bu suçtan yargılanması mümkün değildir.

3. “Anayasayı Kasten İhlâl.- Yukarıda (II, A, 2) gördüğümüz gibi 1949 Alman Anayasası (m.62), 1920 Avusturya Anayasası (m.142/2-a), 1947 İtalyan Anayasası (m.80) ve 1975 Yunan Anayasası (m.49) cumhurbaşkanının “anayasayı kasten ihlâl”den sorumlu olduğunu öngörmüş ve cumhurbaşkanının bu suçtan dolayı suçlandırılması ve yargılanması usûlünü düzenlemiştir. Bizim Anayasamızda da benzer hükümler olsaydı, yani Anayasamız Cumhurbaşkanının “anayasayı kasten ihlâl”den sorumlu olduğunu öngörmüş olsaydı ve bunun için bir suçlandırma ve yargılama usûlü öngörmüş olsaydı, acaba daha mı iyi olurdu? Belki. Öncelikle belirtmek lazım ki, iktidardaki Cumhurbaşkanı için bu usûl, bu makalede açıklanan sebeplerle yine işletilemezdi. Ama Anayasada “anayasayı kasten ihlâl” suçu olsaydı, hiç olmazsa Cumhurbaşkanı iktidardan düştükten sonra bu suçtan dolayı yargılanabilirdi.

Görünen o ki, şu an Cumhurbaşkanının eylem ve işlemleri vatana ihanet teşkil etmedikçe, Anayasaya ne kadar aykırı olurlarsa olsunlar, Cumhurbaşkanının sorumluluğu sadece *filen* değil, *hukuken* de işletilemez. Anayasayı kasten ihlâl durumu Anayasa tarafından düzenlenmiş olsaydı, hiç olmazsa, iktidardan düştükten sonra, hukuken, Cumhurbaşkanına karşı işletebilecek bir müeyyide vardır diyebilirdik.

H. “ANAYASASIZLAŞTIRMA” SÜRECİNDEN NASIL ÇIKABİLİRİZ?

Hulus ve saffet içinde Anayasamıza uymak dışında içinde bulunduğumuz anayasasızlaştırma sürecinden çıkmanın başka bir yolu yoktur. Anayasal organlarda bulunan herkesi iyi niyetle ve dürüstçe Anayasamıza uymaya çağırıyoruz.

190. Bu konudaki teknik problemler için bkz. Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa, Ekin, 2000, s.538-550 (<http://www.anayasa.gen.tr/tah.pdf>).

Yukarıda açıklandığı gibi “anayasasızlaşma” sürecinde Anayasanın pek çok maddesinin bağlayıcılığı çok tartışmalı hâlâ gelmiştir. Ancak bu süreç içinden çıkabiliriz. Zira Anayasamızın pek çok maddesi bağlayıcılığını yitirmiş olsa da, Anayasamız bir bütün olarak veya Anayasamızın sadece bu maddeleri resmen yürürlükten kaldırılmamıştır. Pek çok maddesi, bugün bağlayıcılık gücünü yitirmiş olsa da Anayasamız hâlâ yürürlüktedir. Anayasamızın pek çok maddesi, geçerlilik koşullarından minimum etkililik koşulunu şu an sağlamıyorsa da, hâlâ geçerliliğin birinci koşulu olan “maddî varlık (*existence matérielle*)” şartını¹⁹¹ yerine getirmektedir. Anayasamızın beyaz üzerinde siyah harflerle Resmî Gazetede yayınlanmış metni hâlâ mevcuttur. Bu metne uyulmaya başlanırsa, Anayasamızın bağlayıcılığı tartışmalı hâlâ gelen maddeleri tekrar canlanır, yani etkililiğini kazanır ve geçerli hâlâ gelir.

Türkiye’de anayasasızlaştırma, yukarıda açıklandığı gibi, sistem dışı güçlerin değil, sistem içindeki güçlerin etkisiyle gerçekleşmiştir. Bu anayasasızlaştırma sürecinden Türkiye’yi çıkarma görevi de sistem dışı güçlere değil, yine sistem içi güçlere, yani anayasal organların üzerine düşmektedir. Hâliyle bunun için anayasal organlarda görev alan kişilerde “anayasal iyi niyet”in geri gelmesi gerekir.

I. YENİ BİR ANAYASA YAPMAK ÇARE Mİ?

Türkiye’de içinde bulunduğumuz süreçten yeni bir anayasa yapılarak çıkılamaz. Çünkü TBMM, mevcut Anayasayı anayasasızlaştıran organların içinde en büyük sorumluluğa sahip organ olsa da, yeni bir Anayasa yapma yetkisine sahip değildir. Çünkü TBMM, “aslî kurucu iktidar” değil, mevcut Anayasanın kurduğu bir “kurulmuş iktidar”dır. Bir kurulmuş iktidar olarak da kendisini kuran normu ilga edemez; kendi bindiği dalı kesemez¹⁹². TBMM, bir “aslî kurucu iktidar” değil, bir “tali kurucu iktidar”dır ve bir tali kurucu iktidar olarak da sadece mevcut Anayasada değişiklik yapma iktidarına sahiptir. Bunun için de Anayasanın 175’inci maddesindeki usûl ve şartlara uyması gerekir. Ne var ki Türkiye’de yaygın ve köklü bir Anayasa yapma hevesi vardır. Bu heves, uygulamaya geçebilir.

TBMM, yeni bir anayasa yapma yetkisine sahip olmasa da, içinden geçtiğimiz anayasasızlaştırma sürecinin verilerine baktığımızda, siyasî iktidarın yeni bir anayasa metni hazırlayıp, bu metni TBMM’de üçte iki çoğunlukla kabul ettirerek veya halkoymasına sunarak yürürlüğe koymasının ihtimal dışı olduğu

191. Bkz. Gözler, *Hukukun Genel Teorisi*, op. cit., s.27.

192. TBMM’nin mevcut anayasayı ilga etme ve yeni bir anayasa yapma yetkisine neden ve nasıl sahip olmadığı konusunda ayrıntılı bir inceleme için bkz.: Kemal Gözler, “Aslî Kurucu İktidar - Tali Kurucu İktidar Ayrımı: TBMM Yeni Bir Anayasa Yapabilir mi?”, in Ece Göztepe ve Aykut Çelebi (Editörler), *Demokratik Anayasa: Görüşler ve Öneriler*, İstanbul, Metis Yayınları, 2012, s.45-61 (<http://www.anayasa.gen.tr/tbmm-yeni-anayasa.htm>).

söylenemez. O nedenle yeni bir anayasa yapılma ihtimalini de burada tartışmamız gerekir.

Ülkemizde sağ ve sol, bütün kesimlerde yapılacak yeni bir anayasanın ne-dense “iyi” bir anayasa olacağı, 1982 Anayasasından daha özgürlükçü olacağı yolunda akıl dışı beklentiler vardır. Bu beklentiler gerçekçi değildir. İyi bir anayasa yapılacağına fevkalade kötü, 1982 Anayasasından kat be kat daha az özgürlükçü bir anayasa pekala yapılabilir¹⁹³.

Yeni bir anayasa yapılırsa, bu yeni anayasa, pek muhtemelen mevcut siyasî iktidarı daha da güçlendiren, vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini daha da güvencesiz kılan bir anayasa olacaktır. Eğer böyle bir anayasa yapılırsa bu yukarıda gördüğümüz David Landau tarafından ortaya atılan “suistimalci anayasacılık”ın¹⁹⁴ mükemmel bir örneği olacaktır. Bu ihtimal gerçekleşirse, o şekilde bir anayasa yapılacaktır ki, şimdi anayasasızlaştırma diye eleştirdiğimiz ve Anayasaya aykırı olduğunu söylediğimiz bütün eylem ve işlemler, pek muhtemelen anayasaya uygun hâle gelecektir. Bu durumda ise, şimdi eleştirdiğimiz anayasasızlaştırma döneminden çok daha ağır bir dönem olacak olan “suistimalci anayasacılık” dönemine geçmiş olacağız.

Küçük de olsa bir ihtimal, yeni yapılacak anayasa, devlet iktidarını sınırlandıran, vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini güvence altına alan bir anayasa olabilir. Ne var ki, yukarıda açıkladığım “anayasasızlaştırma” ve bunun altında yatan “anayasal kötü niyet” sorunu aşılmadan, Türkiye’de yeni yapılacak anayasa ne kadar devlet iktidarını sınırlandırır ise sınırlandırın, ne kadar demokratik, ne kadar hukuk devletine değer veren, ne kadar insan haklarına saygılı, ne kadar kuvvetler ayrılığı ilkesini üstün tutan bir anayasa olursa olsun, yeni bir anayasa yapmanın bir anlamı olmayacaktır. Çünkü Türkiye’de anayasal aktörlerdeki kötü niyet sorunu aşılmadan, yeni anayasa, gerçeklikte devlet iktidarını sınırlandıran, devlet karşısında vatandaşların temel hak ve hürriyetlerini güvence altına alan bir anayasa olamayacaktır. Zira şimdiki Anayasaya uyulmadığı gibi o yeni anayasaya da uyulmayacaktır. Yapılacak yeni anayasa, Giovanni Sartori tarafından ortaya atılan “itibarî anayasalar (*nominal constitutions*)” veya “görünüşte anayasalar (*facade constitutions*)” kavramlarına¹⁹⁵ mükemmel bir örnek teşkil edecektir.

193. Bu ihtimal konusunda David Landau’nun şu makalesine bakılabilir: David Landau, “Constitution-Making Gone Wrong”, *Alabama Law Review*, Cilt 64, Sayı 5, 2013, s. s.923-980 (<http://www.law.ua.edu/pubs/lrarticles/Volume%2064/Issue%205/1%20Landau%20923-980.pdf>).

194. Landau, “Abusive Constitutionalism”, *op. cit.*, s.189-260.

195. Giovanni Sartori, “Constitutionalism: A Preliminary Discussion”, *American Political Science Review*, 1962, Cilt 56, s.853-862 (<https://www.jstor.org/stable/1952788?seq>).

Bugün yürürlükteki Anayasaya uymayan anayasal organların, yarın o yeni anayasaya uyacaklarını kim garanti edecek? Bugün başkanlık sistemi isteyenlerin, yarın başkanlık sisteminde başkanın parlâmentonun seçimlerini yenileme yetkisine, başkan ve bakanların kanun yapma yetkisine, hatta kanun teklif etme yetkisine dahi sahip olmadığını fark ettiklerinde, bu sefer, başkanlık sistemine karşı savaş açmayacaklarını kim garanti edecek?

Türkiye'nin sorunu, anayasanın nasıl olacağı sorunu değil, anayasal iyi niyet sorunudur. Anayasal organlarda bulunan kişilerde böyle bir iyi niyet olmadıkça, bu kişilerde kurullarla bağlılık duygusu oluşmadıkça, mevcut anaya veya yerine yapılacak yeni bir anayasa işleyemez.

Özetle yeni anayasa konusunda iki şık var: Yeni anayasa, ya “suistimalci anayasacılık”ın örneği, ya da “itibarî anayasalar”ın bir örneği olacaktır.

* * *

Türkiye’de anayasasızlaştırma süreci çoktan başlamıştır. Anayasal aktörlerde anayasal iyi niyet geri gelmedikçe Türkiye bu süreçten çıkamayacaktır. Anayasal aktörlerde anayasal iyi niyetin geri gelip gelmeyeceği ise belli değildir. Dolayısıyla içinde bulunduğumuz sürecin daha ne kadar devam edeceği bilinemez. Sistem kurallara değil, kişilerin iradesine bağlı olarak çalıştığı için bunu bilmek de mümkün değildir. Keza anayasasızlaştırma sürecinin geç de olsa bir gün sona ereceği ve anayasal devlete geri döneceği hususu da belli değildir. Belki anayasal devlete bir daha hiçbir zaman geri dönemeyeceğiz. Belki bugün içinden geçtiğimiz anayasasızlaştırma dönemini bile arayacağımız “suistimalci anayasacılık” dönemine geçeceğiz.

J. HÜKÛMET DARBESİ, ANAYASASIZLAŞTIRMA VE SUİSTİMALCİ ANAYASACILIK KAVRAMLARI ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA

Anayasasızlaştırma kavramını tam olarak anlayabilmek için, bu kavramı bir yandan “hükûmet darbesi”, diğer yandan da “suistimalci anayasacılık” veya “suistimalci anayasa değişikliği” kavramlarıyla karşılaştırmakta yarar vardır.

Hükûmet darbelerini 27 Mayıs 1960’ta ve 12 Eylül 1980’de yaşadık. Anayasasızlaştırma sürecini ise bugünlerde yaşıyoruz. “Suistimalci anayasacılık” veya “suistimalci anayasa değişikliği” süreci ise ufukta görünüyor.

“Anayasasızlaştırma” süreci, “hükûmet darbesi” ve “suistimalci anayasacılık” veya “suistimalci anayasa değişikliği” süreçlerinden *özü itibarıyla* pek de farklı değildir. Bunların amaçları aynıdır. Mevcut anayasal sistemi yıkmak. Hükûmet darbesi sürecinde de anayasasızlaştırma sürecinde de, suistimalci anayasacılık sürecinde de mevcut anayasal sistem yıkılır; yerine yeni bir sistem konulur.

Ancak amaçları bakımından birbirine benzer olan bu üç süreç, kullandıkları yöntem bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Şöyle:

Hükûmet darbesi sürecinde yürürlükteki anayasa açıkça, birden bire ve tamamıyla yürürlükten kaldırılır; yerine belli bir süre sonra yeni bir anayasa *resmen* konulur ve hükûmet darbesi dönemi sona erer.

Anayasasızlaştırma sürecinde ise yürürlükteki anayasaya görünüşte dokunulmaz; ancak yürürlükteki anayasanın öngördüğü sistem, adım adım, *fiilî* bir sistem ile değiştirilir. Gerçeklikte uygulanan anayasal sistem açısından anayasasızlaştırma sürecinin öncesi ile sonrası arasında çok büyük bir fark vardır; ama anayasasızlaştırma sürecinin öncesinde, sonrasında da anayasa metni aynı metin olarak kalır. Artık anayasanın metnine bakarak anayasal sistemin nasıl işlediği anlaşılabilir.

Suistimalci anayasacılık veya *suistimalci anayasa değişikliği* sürecinde ise mevcut anayasal sistem, görünüşte usûlüne uygun yapılmış anayasa değişiklikleriyle özünde çok farklı bir sisteme dönüştürülür. Yapılan anayasa değişiklikleri *şekil ve usûl olarak* anayasaya uygundur; ancak bu şekilde gerçekleştirilen değişikliklerin *içerikleri*, mevcut anayasanın özüyle tamamıyla çelişki halindedir. Bu anayasa değişiklikleri de çoğunlukla tek seferde yapılmaz; adım adım yapılır. Her bir adım, tek başına şekil ve usûl bakımından anayasaya uygun bir adım gibi görünür. Ama neticede ortaya öncekiyle taban tabana zıt yeni bir anayasal sistem çıkar. “Suistimalci anayasa değişikliği” kavramı yerine yukarıda (II, A, 4) açıkladığımız “anayasaya karşı hile” kavramı da kullanılabilir. Yukarıda açıklandığı gibi geçmişte İtalya’da 1920’den itibaren Faşist rejim, Almanya’da 1933’ten itibaren Nasyonal Sosyalist rejim hükûmet darbesi yoluyla değil, görünüşte hiç olmazsa şeklen anayasaya uygun olan, pek çok sayıda anayasa değişiklikleriyle adım adım kurulmuştur¹⁹⁶. Bunlar görünüşte anayasa uygundur; ama bunlardan her biri adeta bir devrimdir.

Yürürlükteki anayasal sistemi ortadan kaldırma ve değiştirme yöntemi olarak “anayasasızlaştırma”, “suistimalci anayasacılık” veya “suistimalci anayasa değişikliği” veya “anayasaya karşı hile” yöntemlerinin, “hükûmet darbesi” yönteminden çok daha tehlikeli yöntemler olduğunu söylemek gerekir. *Hükûmet darbesi*, ne kadar anti-demokratik ve hukuk dışı bir yöntem olursa olsun, açık ve dürüst bir yöntemdir; oyunun kuralları bellidir; herkesin görebileceği bir şekilde birden yapılır; gizli saklı değildir; sorumlular ortadadır ve kendilerini gizlemezler. *Anayasasızlaştırma* yönetiminde yeni sisteme kolayca fark edilmeyen bir şekilde adım adım geçilir. Hükûmet darbesi yönetimiyle *resmen* yeni bir anayasal sistem kurulur; anayasasızlaştırma yöntemiyle ise *resmen* değil, *fiilen* yeni bir sistem kurulur. *Suistimalci anayasacılık* veya *suistimalci anayasa değişikliği* veya *anayasaya karşı hile* yöntemlerinde ise yeni sistem, adım adım

196. Bu konuda bkz. Liet-Veaux, “La ‘fraude à la constitution’...”, *op. cit.*, s.118-127.

gerçekleştirilen ve görünüşte anayasa uygun olan pek çok sayıdaki anayasa değişikliğiyle kurulur. Neticede bir hükûmet darbesi ile kurulabilecek yeni bir anayasal sistemden çok daha radikal bir sistem inşa edilir.

“Hükûmet darbesi” yöntemi süreklilik arz eden bir yöntem değildir. Hükûmet darbesi başı ve sonu belli olan bir olaydır. Hükûmet darbesinden sonra mevcut anayasa yürürlükten kaldırılır ve yerine belli bir süre sonra yeni bir anayasa yapılır. Yani anayasanın yürürlüğe girmesiyle darbe dönemi resmen sona erer. Darbeci güçlerin artık bir aslî kurucu iktidar yetkisi kalmaz.

Hükûmet darbesi ile diğer yöntemler arasında süreklilik unsuru bakımından farklılık vardır. Gerek anayasasızlaştırma, gerekse suistimalci anayasacılık veya suistimalci anayasa değişikliği veya anayasaya karşı hile yöntemleri, başı ve sonu belli olan yöntemler değildir. Hükûmet darbelerinden farklı olarak bunlar sürekli devam eden süreçlerdir. Bu nedenle İtalya’da 1920’den sonra anayasaya karşı hile yöntemiyle faşist rejimin iktidara gelmesi ve yerleşmesi, dönemin İtalya’ında “*rivoluzione permanente* (sürekli devrim)” olarak nitelendirilmiştir¹⁹⁷. Aynı şekilde Fransa’da 1960’lı yılların başında Cumhurbaşkanı General de Gaulle’ün yoğun ve sistemli bir şekilde gerçekleştirdiği anayasaya aykırı eylem ve işlemlerini nitelendirmek için François Mitterand’ın kullandığı “*Coup d’Etat permanent* (sürekli hükûmet darbesi)”¹⁹⁸ kavramı da bu açıdan anlamlıdır¹⁹⁹.

K. “HUKUKSUZLUK DEVLETİ”NE GÖRE “KANUN DEVLETİ” EVLADIR

Şüphesiz AKP iktidarı, bugün için Anayasada değişiklik yapma gücüne tek başına sahip olmasa da, kanun çıkarma, yürürlükteki kanunlarda değişiklik yapma iktidarına sahiptir. Beğenmedikleri kanunlar var ise, bunları bütünüyle veya sadece beğenmedikleri maddeleri itibarıyla değiştirebilirler.

Örneğin Cumhurbaşkanı hakaret davalarında sanığın her hâlükarda tutuklanmasını arzu ediyorlarsa, Ceza Muhakemesi Kanununun 100’üncü maddesine bir fıkra eklenip Cumhurbaşkanı hakaret davalarında sanığın tutuklanacağını hüküm altına alabilirler. Keza arzu ediyorlarsa, aynı yolla Cumhurbaşkanı hakaret davalarının gizli görüleceğini ve hatta bu davalarda verilen

197. Sergio Panunzio’nun *Rivoluzione e Costituzione* (Milan, 1933) isimli eserine atfen Liet-Veaux belirtiyor (“La ‘Fraude à la constitution’”, *op. cit.*, s.124).

198. François Mitterand, *Le Coup d’État permanent*, Paris, Plon, 1964. Kitap 1964’ten beri pek çok baskı yapmıştır. En son 2010’da *Les Belles Lettres* yayınlarından çıkmıştır (<http://www.mitterrand.org/Le-coup-d-Etat-permanent.html>).

199. Bu yönde bir gözlem daha önce Dr. Barkın Asal tarafından yapılmıştır. Bkz.: “‘Anayasasızlaştırma’ Süreci Başladı (Hukukçu akademisyenler Dr. Barkın Asal ve Dr. Cemil Ozansü, yeni anayasa ile ilgili tartışmaları Odatv’ye değerlendirdi), <http://odatv.com/anayasasizlastirma-sureci-basladi-1505161200.html> (Haber Giriş Tarihi: 15 Mayıs 2016; Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2016).

kararların temyiz de edilemeyeceğini hükme bağlayabilirler. Bu takdirde ortaya hukuk devleti, anayasal devlet değil, olsa olsa “kanun devleti” çıkar; ama bu “kanun devleti” bile şu içinde bulunduğumuz “hukuksuzluk devleti” durumundan evladdir. İnsanlar hiç olmaz ise başlarına gelecekleri önceden bilirler ve davranışlarını ona göre ayarlarlar. Örneğin Anayasanın 26’ncı maddesine boş yere güvenerek başlarına bela açmazlar; dahası hâkimler de vicdanları sızlamadan tutuklama kararı verirler.

L. İNSAN İNSANA DEĞİL, İNSAN KURALA TABİ OLMALI

Türkiye’de şu an siyasî iktidarı rahatsız eden neredeyse her konuda “anayasal devlet” değil, “anayasasız devlet” var. Türkiye’de siyasî iktidarı kızdıran konularda “hukuk devleti” değil, “hukuksuzluk devleti” cari. Anayasasızlık ve hukuksuzluk durumu güzel bir şey değil. Anayasasızlık ve hukuksuzluk ortamında insan kurala değil, insan insana tabi hâle gelir.

İnsanın insana itaat etmesi dünyanın en kötü şeyidir. İnsanın insana itaat etmesi keyfilik demektir. M. Ö. birinci yüzyılda yaşamış, kendisi de azat edilmiş bir köle olan düşünür Publilius Syrus, “*miserrimum est arbitrio alterius vivere* (en büyük sefalet, başkalarının iradesine bağlı olarak yaşamaktır)” demiştir²⁰⁰. Bir ihtimal bir insan gönüllü olarak köle olmayı seçse bile değişen bir şey olmaz: Sevilen ve her isteği yerine seve seve getirilen efendi, yarın fikrini değiştirebilir ve ona yaranmak için çırpanan köle sopayı yiyebilir.

Oysa insan insana değil, kurallara itaat ederse, herkes kendi davranışını önceden bilinen ve olaydan sonra da değişmeden kalacak olan kurallara göre ayarlayabilir ve böylece kötü sürprizlerle karşılaşmadan güvenli bir şekilde yaşayabilir. Georges Burdeau, “insan, insana itaat etmemek için devleti icat etti (*l’homme a inventé l’État pour ne pas avoir à obéir à l’homme*)” der²⁰¹. Ben de Burdeau’dan esinlenerek “insan, insana itaat etmemek için hukuku icat etti” diyebilirim.

Şu an Türk vatandaşları Anayasaya mı itaat ediyor; yoksa birtakım kişilere mi?

Özelde anayasa, genelde bütün hukuk sistemi, insan davranışlarının önceden belli olan kurallara tabi olması gerektiği, insanların insanlara değil; insanların kurallara itaat etmesi gerektiği varsayımına dayanır. Yine bir hukuk düzenden bahsedebilmek için, sadece kuralların olması yetmez, insanlarda ve özellikle kamu makamlarında kuralların bağlayıcı olduğu yolunda bir inanç olmalıdır. Böyle bir inanç olmadıkça, bir devlette ne kadar mükemmel kurallar

200. Publilius Syrus, *Sententiae* (M.Ö. 1. yüzyıl) (<http://www.thelatinlibrary.com/syrus.html>, Erişim Tarihi: 13 Nisan 2016).

201. Georges Burdeau’dan nakleden Vlad Constantinesco ve Stéphane Pierré-Caps, *Droit constitutionnel*, Paris, PUF, 2004, s.12.

olursa olsun, o devlette bir “hukuk” olduğu, o devletin bir “hukuk devleti” olduğu söylenemez.

Korkarım ki Türkiye’de “devlet” denince, insanın hukuka itaat ettiği bir düzen değil, insanın insana itaat ettiği bir düzen anlaşılıyor. Ne olduğu bir türlü söylenemeyen “*Türk tipi başkanlık sistemi*”, acaba, insanların kurallara değil, insanların başkana itaat ettiği bir sistem mi olacaktır?

İnsanın insana itaat ettiği yerde, anayasa da olmaz, hukuk da olmaz.

İnsanın kurala değil, insana itaat ettiği yerde, kimse hukukî güvenlik içinde olamaz; iktidarın en yakınındakiler bile. Herkes keyfilikten payını alabilir. Türkiye’de 2010 yılında anayasasızlaştırma sürecini birlikte başlatan ve bu süreci birlikte gerçekleştiren gruplardan birisi bugün iktidardan elendi ve dahası iktidarın en büyük hedefi haline geldi. Sadece bu grup değil, iktidarı uzun yıllar desteklemiş önemli siyasetçiler bile bugün anayasasızlaştırmanın hedefi halindedir. Bugünlerde iktidarı sınırsızca destekleyen bazı gazetecilerin dahi işten atıldıkları yolunda haberler okuyoruz. Dün anayasasızlaştırmanın önde gelen aktörleri, bugün anayasasızlaştırma mağdurları arasına katılabiliyor. Anayasasızlaştırma, anayasasızlaştırmanın mimarlarına karşı dahi kullanılabilir. Georg Büchner’in Danton’a söylediği meşhur sözden²⁰² ilham alarak “*anayasasızlaştırma Satürn gibidir, kendi evlatlarını yer*” diyebiliriz. Bunun başka türlü olması da zaten beklenemez. Hukuk kurallarına bağlı olunmayan, insanın insana itaat ettiği bir yerde, kimse güvende değildir; iktidarın en yakınında olanlar bile!

SONUÇ: ANAYASAMIZA UYUN!

Türkiye Cumhuriyetinin şu an içinde bulunduğu sorun, kendi Anayasasına kendisinin uymaması sorunudur.

30 Mart 2016 tarihli gazetelerde “*ABD uyardı: Anayasana uyun*” şeklinde tüylerimi diken diken eden bir haber okudum²⁰³. Haberin doğruluğundan şüphe ettim. İnternette araştırdım. Gerçekten gördüm ki haber doğruymuş. Dışişleri Bakanımız Mevlüt Çavuşoğlu ile ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Susan E. Rice arasında 28 Mart 2016 tarihinde Beyaz Saray’da yapılan görüşme hakkında Beyaz Saray’dan yapılan aynı tarihli Basın Açıklamasında aynen şöyle denmektedir:

202. “İhtilal Satürn gibidir, kendi evlatlarını yer (*Die Revolution ist wie Saturn, sie frisst ihre eigenen kinder*)” Georg Büchner, *Dantons Tod*’tan aktaran Robert ve Mary Collison (Ed.), *Dictionary of Foreign Quotations*, Londra, Macmillan Reference Books, 1980, s.294.

203. *Cumhuriyet*, 30 Mart 2016,

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/506733/ABD_uyardi_Anayasana_uyun.html

“Büyükelçi Rice, *Türk Hükümetine, Türk Anayasası’nda yer alan evrensel demokratik değerlere uygunluğun gözetilmesi çağrısında bulunmuştur*²⁰⁴ (*She urged the **Turkish** Government to uphold the universal democratic values enshrined in **Turkey’s** constitution*²⁰⁵)”.

Yani Amerikalılar Türk Hükümetine kendi Anayasınıza uyun demişler!

Ben de aynı şeyi söylüyorum; üstelik üç defa: Anayasamıza uyun! Anayasamıza uyun! Anayasamıza uyun!

17 Nisan 2016-30 Mayıs 2016

KAYNAKLAR

Doktrin

- ACAR (Ali), “‘De-constitutionalism’ in Turkey?”, *I•CONnect: Blog of the International Journal of Constitutional Law*, 19 Mayıs 2016, (<http://www.iconnectblog.com/2016/05/deconstitutionalism-in-turkey/>) (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2016).
- ALTIPARMAK (Kerem) ve AKDENİZ (Yaman), “TCK 299: Olmayan Hükümün Gazabı mı?”, *Güncel Hukuk*, Sayı 142 (Ekim 2015), <http://bianet.org/biamag/ifade-ozgurlugu/167994-tck-299-olmayan-hukmun-gazabi-mi> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).
- ALTIPARMAK (Kerem) ve AKDENİZ (Yaman), “Barış için Akademisyenler: Devam Eden Üniversite Disiplin Soruşturmaları Hakkında Hukuki Görüş”, http://cyber-rights.org.tr/docs/Disiplin_Gorus2_YAKA.pdf (Konuluş Tarihi: 8 Şubat 2016) (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016).
- AMERICAN (*The Heritage Dictionary of the English Language*, Boston ve New York, Houghton Mifflin Company, Dördüncü Baskı, 2000).
- ARDIÇOĞLU (Artuk), “Hukuka Uygun Olmayan Sokağa Çıkma Yasağı Hukuka Aykırı mıdır?”, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/7331/hukuka-uygun-olmayan-sokaga-cikma-yasagi-hukuka-aykiri-midir#.Vwi1M-RJnv8> (Konuluş Tarihi: 27 Kasım 2015; Erişim Tarihi: 14 Nisan 2016).
- ARDIÇOĞLU (Artuk), “Ama Hukuk...”, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/7431/ama-hukuk#.VxofxORJnv8> (Konuluş Tarihi: 10 Ocak 2016; Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016).
- ASAL (Barkın) ve OZANSÜ (Cemil), “‘Anayasasızlaştırma’ Süreci Başladı (Hukukçu akademisyenler Dr. Barkın Asal ve Dr. Cemil Ozansü, yeni anayasa ile ilgili tartışmaları Odatv’ye değerlendirdi)”, <http://odatv.com/anayasasizlastirma-sureci-basladi-1505161200.html> (Haber Giriş Tarihi: 15 Mayıs 2016; Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2017).

-
204. Türkçe çeviri ABD Ankara Büyükelçiliğinin resmi sitesinde adı geçen görüşmeye ilişkin Türkçe yapılan resmi “basın açıklaması”ndan alınmıştır. Bkz.: http://turkish.turkey.usembassy.gov/aciklama_032816.html (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2016). Metindeki “Türk” kelimelerine vurgu bana ait.
205. İngilizce orijinal metin için bkz.: *The White House President Barack Obama for Immediate Release*, March 28, 2016 (<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2016/03/28/statement-national-security-council-spokesperson-ned-price-national>, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2016). Metindeki “Turkish” ve “Turkey” kelimelerindeki vurgu bana ait...

- AUBY (Jean-Marie) ve DRAGO (Roland), *Traité de contentieux administratif*, Paris, LGDJ, İkinci Baskı, 1975, Cilt II.
- AYDINLAR *Dilekçesi Davası*, İstanbul, Adam Yayınları, 1986.
- BARTHÉLEMY (Joseph) ve DUEZ (Paul), *Traité de droit constitutionnel*, Paris, Libraire Dalloz, Yeni Baskı, 1933.
- BIGNE DE VILLENEUVE (Marcel de la), *Éléments de droit constitutionnel français*, Paris, Marchal et Billard, 1892.
- BISCARETTI DI RUFFIA (Paolo), *Diritto costituzionale*, Napoli, Jovene Editore, Onbeşinci Baskı, 1989.
- CİN KARAGÖZ (Emine), “Özel Güvenlik Bölgesi ve Sokağa Çıkma Yasağı İlanının Hukuki Niteliği ve Uygulamadan Kaynaklı Sorunlar”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, 2016, s.625-645 (http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/20_2_17.pdf, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2016).
- COLLISON (Robert ve Mary) (Ed.), *Dictionary of Foreign Quotations*, Londra, Macmillan Reference Books, 1980.
- CONSTANTINESCO (Vlad) ve PIERRÉ-CAPS (Stéphane), *Droit constitutionnel*, Paris, PUF, 2004.
- DEMİRKENT (Dinçer), “Liberallerin Dinmeyen Özlemi: Anti-Ceberrut, Anti-Derin, Anti-Paralel Devlet ya da Sadece Devlet”, *Ayrıntı Dergisi*, <http://ayrintidergi.com.tr/liberallerin-dinmeyen-ozlemi-anti-ceberrut-anti-derin-anti-paralel-devlet-ya-da-sadece-devlet/> (Yayın Tarihi: 12 Mayıs 2014; Erişim Tarihi: 25 Nisan 2016).
- DEVELLİOĞLU (Ferit), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, Aydın Kitabevi, 1984.
- DİNLER (Veysel), “Anayasal Suç Ne (Değil)dir?”, *Çorum Barosu Dergisi*, Sayı 19, Mart 2015, s.7-13 (<http://veyseldinler.com/YuklenenDosyalar/Yayinlar/anayassuc.pdf>, Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).
- DUCROCQ (Théophile), *Cours de droit administratif et de législation française des finances: Introduction de droit constitutionnel - Organisation administrative*, Paris, A. Fontemoing, 7. Baskı, 1897, Cilt I.
- ESGÜN (İ. Uğur), “Siyaset ve Anayasal Yabancılaşma: Etik İlkelerin Türk Hukukuna Uyarlanması Problemi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Mart-Nisan 2013, Sayı 105, s.229-262 (<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-105-1261>).
- ESMEIN (Adhémar), Adhémar Esmein, *Éléments de droit constitutionnel*, Paris, L. Larose, 1896.
- ESMEIN (Adhémar), *Éléments de droit constitutionnel française et comparé*, Paris, Sirey, Henri Nézard Tarafından Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, 1927, Cilt I.
- FAVOREU (Louis) *et al.*, *Droit constitutionnel*, Paris, Dalloz, 1998.
- GÖZLER (Kemal), “Asli Kurucu İktidar - Tali Kurucu İktidar Ayırımı: TBMM Yeni Bir Anayasa Yapabilir mi?”, in Ece Göztepe ve Aykut Çelebi (Editörler), *Demokratik Anayasa: Görüşler ve Öneriler*, İstanbul, Metis Yayınları, 2012, s.45-61 (<http://www.anayasa.gen.tr/tbmm-yeni-anayasa.htm>).
- GÖZLER (Kemal), “Cumhurbaşkanının Seçimi Konusunda Bir Açıklama”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 89, Yaz 2007, s.17-23 (<http://www.anayasa.gen.tr/cbnin-secimi-tgunlugu.htm>).
- GÖZLER (Kemal), “Devletin Bir Unsuru Olarak 'Millet' Kavramı”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 64, Kış 2001, s.108-123 (<http://www.anayasa.gen.tr/millet.htm>).
- GÖZLER (Kemal), “Hukukun Siyasetle İmtihanı: Kim Sınıfta Kaldı?”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 89, Yaz 2007, s.5-16 (<http://www.anayasa.gen.tr/kim-sinifta-kaldi.htm>).
- GÖZLER (Kemal), “Hükümet Sistemimiz Değişecek mi?”, *Türkiye Günlüğü*, Bahar 2104, Sayı 118, s.62-69 (<http://www.anayasa.gen.tr/hs-degisecek-mi.htm>) (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2016).
- GÖZLER (Kemal), “Parti Kapatmanın Kriteri Ne? Parti Kapatmaya Karşı Anayasa Değişikliği Çözüm mü?”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 93, Bahar 2008, s.24-31 (<http://www.anayasa.gen.tr/parti-kapatma.htm>).

- GÖZLER (Kemal), “Sulh Ceza Hâkimlikleri ve Tabîî Hâkim İlkesi”, *Güncel Hukuk*, Ekim 2014, s.46-49 (Makale önce 29 Ağustos 2014’ tarihinde www.anayasa.gen.tr/tabii-hakim.htm’de yayınlanmıştır).
- GÖZLER (Kemal), “Sur la validité des limites de la révision constitutionnelle déduites de l’esprit de la constitution”, *Annales de la Faculté de droit d’Istanbul*, Cilt 31, Sayı 47, Mayıs 1997, s.109-121 (<http://www.anayasa.gen.tr/esprit.htm>)
- GÖZLER (Kemal), “Türkiye’de Hükûmet Sistemi Tartışmaları Üzerine Bir Deneme”, *Türkiye Günü*, Sayı 125, Kış 2016, s.17-21 (<http://www.anayasa.gen.tr/hukumet-sistemi-tartismalari.htm>) (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2016).
- GÖZLER (Kemal), “Üniter Devlet ve Demokratik Açılım”, *Türkiye Günü*, Sayı 99, Güz 2009, s. 81-89 (<http://www.anayasa.gen.tr/acilim.htm>).
- GÖZLER (Kemal), “Yasama Dokunulmazlığı: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 56, No 3, Temmuz-Eylül 2001, s.71-101 (<http://www.anayasa.gen.tr/dokunulmazlik.htm>).
- GÖZLER (Kemal), “Yorum İlkeleri”, *Anayasa Hukukunda Yorum ve Norm Somutlaşması*, Ankara, KHP ve TBB Ortak Yayını, 2013, s.43, 54-65 (<http://www.anayasa.gen.tr/yorum-ilkeleri.pdf>).
- GÖZLER (Kemal), *Anayasa Değişikliği Gerekli mi? 1982 Anayasası İçin Bir Savunma*, Bursa, Ekin, 2001 (<http://www.anayasa.gen.tr/adgm.pdf>).
- GÖZLER (Kemal), *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Bursa, Ekin, 2011, Cilt I ve II.
- GÖZLER (Kemal), *Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu*, Bursa, Ekin, 1999 (<http://www.anayasa.gen.tr/kurucuiktidar.pdf>).
- GÖZLER (Kemal), *Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku Çalışması*, Bursa, Ekin, 2001 (<http://www.anayasa.gen.tr/devletbakanlari-intro.htm>).
- GÖZLER (Kemal), *Hukuka Giriş*, Bursa, Ekin, Onikinci Baskı, 2015.
- GÖZLER (Kemal), *Hukukun Genel Teorisi: Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorumu Sorunu*, Ankara, US-A Yayıncılık, 1998 (<http://www.anayasa.gen.tr/hgt-1-s-1-148.pdf>).
- GÖZLER (Kemal), *Kurucu İktidar*, Bursa, Ekin, 1998 (<http://www.anayasa.gen.tr/kurucuiktidar.pdf>).
- GÖZLER (Kemal), *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa, Ekin, 2000 (<http://www.anayasa.gen.tr/tah.pdf>).
- GÖZLER (Kemal), *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Bursa, Ekin, 19. Baskı, 2015.
- İYİMAYA (Ahmet), *Siyaset ve Anayasa Hukuku Sorunları: II. Cilt*, Ankara, 2015.
- İYİMAYA (Ahmet), “Anayasa Hazırlama Süreci: Gözlemler-Ürünler-Öngörüler”, *Yeni Türkiye*, Ocak-Şubat 2014, Sayı 50, s.81-96.
- KABOĞLU (İbrahim Ö.), “Sunuş Yazısı: Anayasa Fetişizmi ve Anayasasızlaştırma İkilemi”, *Anayasa Hukuku Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, Yıl 2013, s.7-9.
- KELSEN (Hans), *Théorie générale des normes*, (Almancadan Fransızcaya Çeviren Olivier Beaud ve Fabrice Malkani), Paris, Presses universitaires de France, 1996.
- KELSEN (Hans), *Théorie pure du droit*, (“Reine Rechtslehre”nin İkinci Baskısından Charles Eisenmann Tarafından Yapılan Fransızca Çeviri), Paris, Dalloz, 1962.
- KILIÇ (İlker), “Başkanlık Sistemi Röportaj Dizisi-4/ İlker Kılıç: Bunu Anayasasızlaştırma Süreci Olarak Görmek Lazım” (Ali Ufuk Arıkan’ın Röportajı), *in haber.sol.org.tr*, 21 Ocak 2016 (<http://haber.sol.org.tr/turkiye/baskanlik-sistemi-roportaj-dizisi-4-ilker-kilic-bunu-anayasasizlastirma-sureci-olarak-gormek>) (Haber Giriş Tarihi: 21 Ocak 2016). Bu siteye ulaşamıyor. Arşiv kopyası için bkz.: <https://web.archive.org/web/20160122155018/http://haber.sol.org.tr/turkiye/baskanlik-sistemi-roportaj-dizisi-4-ilker-kilic-bunu-anayasasizlastirma-sureci-olarak-gormek> (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2016).
- KOLBÜKEN (Biro) “‘Cumhurbaşkanına Hakaret’ Suçu Üzerine Bir Deneme”, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 2015, Sayı 3, s.33-50 (<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2015-3/01.pdf>).

- LAFERRIÈRE (Julien), *Manuel de droit constitutionnel*, Paris, Editions Domat Montchrestien, 1947.
- LANDAU (David), “Abusive Constitutionalism”, *University of California Davis Law Review*, Cilt 47, Sayı 1, 2013, s.189-260 (http://lawreview.law.ucdavis.edu/issues/47/1/Articles/47-1_Landau.pdf).
- LANDAU (David), “Abusive Constitutionalism in Latin America”, *Turan Gunes Conference on Comparative Constitutional Law, Koc University Law School, Istanbul, Turkey, May 7, 2015*, http://www.law.fsu.edu/docs/default-source/faculty_documents/landau_vita.pdf?sfvrsn=9; [“Latin Amerika’da Suistimalci Anayasal Değişim”, Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi, “Turan Güneş Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku Konferansı”, 7 Mayıs 2015, Afişi; <http://levlek.ku.edu.tr/file/554207901e2f4/TuranGunesPosterTR.pdf>, Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2016).
- LANDAU (David), “Constitution-Making Gone Wrong”, *Alabama Law Review*, Cilt 64, Sayı 5, 2013, s.923-980 (<http://www.law.ua.edu/pubs/lrarticles/Volume%2064/Issue%205/1%20Landau%20923-980.pdf>).
- LIET-VEAUX (Georges), “La ‘fraude à la constitution’: essai d'une analyse juridique des révolutions communautaires récentes - Italie, Allemagne, France”, *Revue du droit public*, Cilt 59, 1943, s.116-150.
- LIET-VEAUX (Georges), *La continuité du droit interne: Essai d'une théorie juridique des révolutions*, Paris, Sirey, 1943.
- ODER (Bertil Emrah Oder), Sempozyumda Tartışma Kısmında Sözleri, in *Danıştay ve İdari Yargı Günü - 147. Yıl Sempozyumu*, Ankara, Danıştay Yayınları, 2015, s.319 (http://www.danistay.gov.tr/upload/yayinlar/02_11_2015_023358.pdf).
- ÖZBUDUN (Ergun), “Cumhurbaşkanı Seçimi ve Anayasa”, *Zaman*, 17 Ocak 2007.
- ÖZBUDUN (Ergun), *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara, Yetkin, Onbeşinci Baskı, 2014.
- POZEN (David E.), “Constitutional Bad Faith”, *Harvard Law Review*, Cilt 129, Sayı 4, Şubat 2016, s.884-955 (<http://cdn.harvardlawreview.org/wp-content/uploads/2016/02/885-955-Online.pdf>).
- PUBLILIUS SYRUS, *Sententiae* (M.Ö. 1. yüzyıl) (<http://www.thelatinlibrary.com/syrus.html>).
- SAGLAM (Fazıl), “İki ‘12 Eylül’ ve Yargı”, *Cumhuriyet*, 7 Mart 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/228301/iki_12_Eylul_ve_Yargi.html.
- SARTORI (Giovanni), “Constitutionalism: A Preliminary Discussion”, *American Political Science Review*, 1962, Cilt 56, s.853-862 (<https://www.jstor.org/stable/1952788?seq>).
- SEVİNÇ (Murat), “İnsan ve Toplum, Kendi Eder Kendi Bulur...”, *Diken*, 7 Nisan 2015, <http://www.diken.com.tr/insan-ve-toplum-kendi-eder-kendi-bulur/> (Erişim Tarihi: 26 Nisan 2016).
- TDK *Türkçe Sözlük*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&keli-me=behemeçâl&uid=5759&guid=TDK.GTS.5717abf095f419.89819499.
- TEZİÇ (Erdogan), *Anayasa Hukuku*, İstanbul, Beta, 1986.
- TURİNAY (Faruk), “Anayasayı İhlal Suçu Üzerine Bir İnceleme”, *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl 2012 (Basım Yılı: 2015), Cilt 1, Sayı 2, s.289-310 (<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/yuhfd/article/view/5000136743/5000125628>).
- TUSHNET (Mark), “Varieties of Constitutionalism”, *International Journal of Constitutional Law*, Cilt 14, Sayı 1, Ocak 2016, s.1-5 (<http://icon.oxfordjournals.org/content/14/1/1.full>).
- TÜRK (Hikmet Sami), “Dokunulmazlıkları Kaldıran Anayasa Değişikliği (1)”, *Milliyet*, 18 Nisan 2016, <http://www.milliyet.com.tr/dokunulmazliklari-kaldiran-anayasa/gundem/ydetay/2228876/default.htm>. Aynı yazının ikinci kısmı devamı: *Milliyet*, 19 Nisan 2016 <http://www.milliyet.com.tr/dokunulmazliklari-kaldiran-gunem/ydetay/2229505/default.htm>.

ULUSOY (Ali), OZANSOY (Cüneyt), TEKİNSOY (Ayhan), ÖZTÜRK (Burak) ve ARDIÇOĞLU (Artuk), “Üniversite Öğretim Elemanlarının Disiplin İşlerinde 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu Uygulanabilir mi?”, *Cumhuriyet*, 8.2.2006, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/477695/Ankara_Hukuk_hocalarindan_uyari_niteliginde_makale_Akademisyenlere_sorusturma_acilamaz_.html.

ZOLLER (Elisabeth), *Droit constitutionnel*, Paris, PUF, 1999.

Mevzuat

10 Haziran 1949 Tarih ve 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu
 13 Mayıs 1971 Tarih ve 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu
 25 Ekim 1983 Tarih ve 2935 Sayılı Olağanüstü Hâl Kanunu
 16 Haziran 2014 Tarih ve 6545 Sayılı Kanun
 20 Mayıs 2016 Tarih ve 6718 Sayılı Anayasa Değişikliği Kanun

Yasama Çalışmaları

12.04.2016 tarih ve 2/1028 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi, <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/2/2-1028.pdf> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2016).

Ali Haydar Hakverdi'nin Soru Önergesi, Dönemi ve Yasama Yılı 26/1; Esas Numarası 7/2509; Başkanlığa Geliş Tarihi 10/02/2016, <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/7/7-2509s.pdf> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2016).

Aylin Nazlıkaya'nın Soru Önergesi, 14.4.2014, <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-43095s.pdf> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2016).

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 24. Dönem, 4. Yasama Yılı, 72. Birleşim 19 Mart 2014, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=22111&P5=H&page1=39&page2=39 (Erişim tarihi: 7 Mayıs 2016).

TBMM Genel Kurulu Tutanağı, 24. Dönem, 5. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 2 Mart 2015, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem24/yil5/ham/b06701h.htm> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2016).

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 26. Dönem, 1. Yasama Yılı, 49. Birleşim, 1 Mart 2016, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem26/yil1/ham/b04901h.htm> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2016).

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 26. Dönem, 1. Yasama Yılı, 91. Birleşim, 20 Mayıs 2016, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=22643&P5=H&PAGE1=1&PAGE2=34 (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2016).

Anayasa Mahkemesi Kararları

Anayasa Mahkemesi, 1 Mayıs 2007 tarih ve E.2007/45, K.2007/54 Sayılı Kararı, *Resmî Gazete*, 27 Haziran 2007, Sayı 26565 (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070627-17.htm>).

Anayasa Mahkemesi, 30 Temmuz 2008 Tarih ve E.2008/1, K.2008/2 Sayılı Parti Kapatma Kararı, *Resmî Gazete*, 24 Ekim 2008, Sayı 27034 (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/10/20081024-10.htm>)

Anayasa Mahkemesi, 14 Ocak 2015 Tarih ve E.2014/164, K.2015/12 Sayılı Karar, *Resmî Gazete*, 22 Mayıs 2015, Sayı 29263 (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/05/20150522-18.pdf>) (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2016).

Anayasa Mahkemesi, Birinci Bölüm, 11 Eylül 2015 tarih 2015/15266 Başvuru Numaralı *Mehmet Girasun ve Ömer Elçi Kararı* (Tedbir), <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/cc3b7777-aaaf-49a0-9197-3e1ba1fa6a29?wordsOnly=False> (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2016).

Anayasa Mahkemesi, İkinci Bölüm, 22.12.2015 Tarih ve 2015/19545 Başvuru Numaralı *Meral Danış Beştaş Kararı* (Tedbir),

<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/d98560dd-db10-4548-ada8-f5dafa68bcab?wordsOnly=False> (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2016).

Anayasa Mahkemesi, İkinci Bölüm, 31.12.2015 Tarih ve 2015/20218 Başvuru Numaralı *Nuriye Acar Kararı* (Tedbir),

<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/5ac7e944-7448-41c6-9b97-e80da680ec14?wordsOnly=False> (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2016).

Anayasa Mahkemesi, Genel Kurul, 25 Şubat 2016 tarih ve 2015/18567 Başvuru Numaralı *Erdem Gül ve Can Dündar Kararı*,

<http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/131a2423-8a42-4f99-8ff2-b5e6a979280c?wordsOnly=False> (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2016).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

La Cour européenne des droits de l'homme (Cinquième section), *Eon c. France* - 26118/10,

14.03.2016, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117137> (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2016).

Kararın Türkçe çevirisi için

http://www.ifadeozguruluğu.adalet.gov.tr/faaliyetler/6_8_mayis/aihm_yabanci/eon.pdf ((Erişim Tarihi: 25 Nisan 2016).

HSYK Kararları

HSYK, Birinci Dairesi, 15 Ekim 2015 Tarih ve 1609 Sayılı Atama Kararı,

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/11/20151113-2.pdf> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016); <http://www.hsyk.gov.tr/duyurular/2015/ekim/15-10-2015-idari.pdf> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016).

Resmî Gazete

Resmî Gazete, 22 Mayıs 2016, Sayı 29719 - Mükerrer

(<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/05/20160522M1-1.pdf>).

Resmî Gazete, 24 Mayıs 2016, Sayı 29721 Mükerrer

(<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/05/20160524M1-1.pdf>).

Cumhurbaşkanlığı Resmî İnternet Sitesinde Yayımlanan Haberler

7 Mart 2015, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/29626/gazilik-unvanini-ziyadesiyle-hak-eden-antep-bugun-de-zor-durumdaki-kardeslerine-sahip-cikarak-ensar-unvanini-aliyor.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).

19 Nisan 2015: <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/31874/turkiyenin-gelecegi-icin-ihhtiyac-duydugu-proje-koalisyon-degil-yeni-anayasa-ve-baskanlik-sistemidir.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).

14 Ağustos 2015, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/34099/yurt-disina-kacan-eski-savcilar-icin-kirmizi-bulten-cikarilacak-simdi-almanyayi-da-gorecegiz.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).

31 Aralık 2015 <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/37462/baskanlik-sistemiyle-turkiye-daha-guclu-adimler-atabilecek.html>.

12 Ocak 2016, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/37539/turkiye-kadar-terore-bedel-odeyen-baska-ulke-yoktur.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).

16 Ocak 2016, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/37580/zalimlerle-beraber-olanlar-da-zalimdir.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).

26 Ocak 2016, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/38624/kamu-gorevli-leri-icin-mukfat-vatandaslarimizin-ettigi-hayir-duadir.html> (Erişim Tarihi, 24 Nisan 2016).

28 Şubat 2016, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/39955/anayasa-mahkemesinin-kararina-uyumuyorum-saygi-da-duymuyorum.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).

Televizyon ve Radyo Haberleri

- A Haber*, 4 Aralık, 2015, <http://www.ahaber.com.tr/gundem/2015/12/04/turkiye-bunu-konusuyor-partili-cumhurbaskani>.
- Amerika'nın Sesi*, 16 Aralık 2014, <http://www.amerikanin sesi.com/a/turkiyede-sivil-darbe-tartismasi/2561748.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).
- BBC Türkçe*, 15 Ağustos 2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150814_erdogan_sistem.
- BBC Türkçe*, 26 Kasım 2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151126_can_dundar_selin.
- BBC Türkçe*, 26 Ocak 2016, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160126_aydin_akademisyen.
- CNN Türk*, 5 Mayıs 2016, <http://www.cnnturk.com/video/turkiye/davutoglundan-kritik-myksonrasi-aciklama>;
- NTV*, 9 Haziran 2011, http://www.ntv.com.tr/turkiye/arinc-allah-verdikce-veriyor,U6GpmBRUBEmOsTG_WD8I3A?_ref=infinite.
- NTV*, 24 Mart 2016, http://www.ntv.com.tr/turkiye/can-dundar-ve-erdem-gulun-yargilandigi-dava-kapali-yapilacak,awhDqP_kSUefAYXSKEBjzQ?_ref=infinite.
- NTV*, 6 Mayıs 2016, http://www.ntv.com.tr/turkiye/can-dundara-saldiri-girisimi,oT4M9QErcUGbAOX8sZYLUw?_ref=infinite.
- TRT Haber*, 3 Ocak 2014, <http://www.trthaber.com/haber/gundem/138-madde-bu-memlekette-olmustur-114122.html>.
- TRT Haber*, 31 Mayıs 2015, <http://www.trthaber.com/haber/gundem/eger-bulursa-cumhurbaskanligini-birakacagim-187594.html>.
- TRT Haber*, 5 Mayıs 2016, <http://www.trthaber.com/haber/turkiye/kongrede-aday-olmayi-dusunmuyorum-248873.html>
- TGRT Haber*, 5 Mayıs 2016, <http://www.tgrthaber.com.tr/politika/burhan-kuzu-yurutmede-iki-baslilik-olan-verde-sorun-olur--122244>.

Gazeteler ve Haber Sitelerinde Yayınlanan Haberler (Kendi İçinde Tarih Sırasına Göredir)

(Cumhuriyet gazetesinin 29 Mayıs 1984 tarihli nüshasına olan atıf dışında gazetelere atıfta belirtilen tarih, kağıt gazetenin çıkış tarihi değil, gazetenin internet sitesinde söz konusu haberin “giriş tarihi”dir. Haber giriş tarihi verildiğinden, URL adresinden sonra ayrıca “erişim tarihi” verilmiştir. Ancak Zaman gazetesi dışında söz konusu sayfalara 10 Nisan 2016-29 Mayıs 2016 tarihleri arasında erişilmiştir. Zaman gazetesindeki haberler ise kayyım atanmadan önce internet sitesinden tarafımızdan kaydedilmiş haberlerdir. Bu haberler kayyım atanmadan önce *Zaman* gazetesinin sitesinde mevcuttu).

- Bursa Port*, 15 Ocak 2016, <http://www.bursaport.com/haber/guncel/uc-gozalti-da-uludag-universitesinde-71525.html> (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).
- Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1984, s.1; <http://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/index2.xhtml>;
- Cumhuriyet*, 8 Nisan 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/247451/Yeni_AKP_ye_eski_gomlek.html.
- Cumhuriyet*, 31 Mayıs 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/288885/Erdogan_dan_canli_yayinda_Can_Dundar_a_tehdit.html
- Cumhuriyet*, 14 Ağustos 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/345623/ Turkiye_nin_yonetim_sistemi_fiilen_degisti .html.
- Cumhuriyet*, 18 Eylül 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/372475/Saray_da_gizli_gorusme.html.

- Cumhuriyet*, 25 Kasım 2015, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/432157/SARAY_DAN_TALIMATLI_ADAL_ET..._Can_Dundar_ve_Erdem_Gul_tutuklandi.html;
- Cumhuriyet*, 11 Ocak 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/462120/1100_un_uzerinde_akademisyenden_baris_cagrisi_Bu_suca_ortak_olmayacagiz.html.
- Cumhuriyet*, 15 Mart 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/498652/Baris_isteyen_3_akademisyen_tutuklandi.html.
- Cumhuriyet*, 24 Mart 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/503285/Dundar_ve_Gul_un_durusmasina_iki_gun_kala_süpheli_degisim.html
- Cumhuriyet*, 30 Mart 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/506733/ABD_uyardi_Anayasaniya_uyun.html
- Cumhuriyet*, 5 Nisan 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/510316/AKP_li_milletvekillerinden_canli_yay_inda_skandal_diyaloglar_Oglan_bizim_kiz_bizim.html.
- Cumhuriyet*, 5 Nisan 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/510677/Ozel_hareket_çılar_Kurban_ediliyoruz.html.
- Cumhuriyet*, 22 Nisan 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/520152/Tarihi_savunma..._Akademisyenler_tahliye_edildi.html.
- Cumhuriyet*, 4 Mayıs 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/527169/4_Mayis_Saray_darbesi.html.
- Cumhuriyet*, 5 Mayıs 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/528176/Davutoglu_Erdogan_i_yalanlayip_gittii_Tercih_degil_zaruret.html.
- Cumhuriyet*, 6 Mayıs 2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/528908/Can_Dundar_a_silahli_saldiri.html.
- Haber Türk*, 6 Şubat 2015, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1039707-bocek-ve-dinleme-davasinin-hakimlari-degisti>
- Haber Türk*, 5 Mart 2015, “İçişleri Bakanı Ala, ‘Anayasayı Tanımıyorum’ Sözlerine Açıklık Getirdi”, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1050162-icisleri-bakani-ala-anayasayi-tanimiyorum-aciklamasina-aciklik-getirdi>.
- Haber Türk*, 4 Aralık 2015, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1162182-cumhurbaskani-erdogan-partili-cumhurbaskanligi-sistemi-tikanikligi-asar>.
- Haber Türk*, 22 Nisan 2016, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1228961-akademisyenler-tahliye-edildi>.
- Haber Türk*, 6 Mayıs 2016, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1235842-can-dundara-saldiri-girisimi>;
- Haber Türk*, 7 Mayıs 2016, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1235608-can-dundar-ve-erdem-gul-icin-karar-durusmasi>.
- Haberdar*, 20 Nisan 2016, “HSYK Üyesi Mahmut Şen’den Manifesto Gibi Şerh!”, <http://m.haberdar.com/gundem/hsyk-uyesi-mahmut-sen-den-manifesto-gibi-serh-h26404.html>.
- Hürriyet*, 5 Mart 2014, <http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-erdogandan-onemli-aciklamalar-25944219>.
- Hürriyet*, 15 Ocak 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-akademisyenler-bildirisine-sert-sozler-40040876>.
- Hürriyet*, 6 Şubat 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/28134791.asp>;

- Hürriyet*, 3 Mart 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/icisleri-bakani-efkan-ala-anayasayi-tanimiyorum-28344069>.
- Hürriyet*, 1 Mayıs 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/ak-parti-milletvekili-yildirim-koalisyon-ihhtimali-gormuyorum-28891697>.
- Hürriyet*, 15 Ekim 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/156-hakim-ve-savcinin-gorev-yeri-degisti-30322710>.
- Hürriyet*, 17 Ekim 2015: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/30331345.asp>.
- Hürriyet*, 17 Ekim 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/suikast-davasinin-h-kimi-konyaya-30331345>.
- Hürriyet*, 12 Ocak 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/yokten-1128-akademisyene-cevap-40039542>.
- Hürriyet*, 14 Ocak 2016, “10 Maddede ‘Barış İçin Akademisyenler’ Vakası”, <http://www.hurriyet.com.tr/10-maddede-baris-icin-akademisyenler-vakasi-40040999>.
- Hürriyet*, 15 Ocak 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/kocaeli-ve-bursada-iznaci-24-akademisyen-hakkinda-gozalti-karari-40040684>.
- Hürriyet*, 26 Ocak 2016, “Cumhurbaşkanı Erdoğan Kaymakamlara Seslendi”, <http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-kaymakamlara-seslendi-40045474>.
- Hürriyet*, 27 Ocak 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/can-dundar-ve-erdem-gul-icin-istenen-cezalar-belli-oldu-40045729>.
- Hürriyet*, 9 Şubat 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/nisantasi-universitesi-6-akademisyenin-gorevine-son-verdi-40052261>.
- Hürriyet*, 26 Şubat 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/can-dundar-ve-erdem-gul-92-gun-sonra-serbest-40060550>.
- Hürriyet*, 4 Mayıs 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-davutoglu-zirvesi-sona-erdi-40098768>;
- Hürriyet*, 5 Mayıs 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/ak-partide-myk-toplantisi-sona-erdi-aciklama-bekleniyor-40099610>.
- Hürriyet*, 5 Mayıs 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/burhan-kuzudan-davutoglu-yorumu-dogal-lideri-mutlaka-dinlemek-lazim-40099523>.
- Hürriyet*, 6 Mayıs 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-ak-partili-vekillere-anlatt-i-isin-uzamasi-zarar-verecekti-40099946>
- Hürriyet*, 6 Mayıs 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/can-dundara-silahl-saldirida-en-net-goruntuler-ortaya-cikti-40100407>.
- Hürriyet*, 7 Mayıs 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/5-yil-10-ay-hapis-40100524>.
- Hürriyet*, 21 Mayıs 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/4-maddede-chnin-tavri-nasil-degisti-40106943>.
- Milliyet*, 3 Ocak 2014, <http://www.milliyet.com.tr/cicek-ten-birlik-eraberlik/siyaset/detay/1816769/default.htm>.
- Milliyet*, 5 Mart 2014, <http://www.milliyet.com.tr/-gucleri-yeti-yorsa-yiksinar-/siyaset/detay/1847040/default.htm>.
- Milliyet*, 3 Mart 2015, “Bu Anayasayı Tanımıyorum”, <http://www.milliyet.com.tr/bu-anayasayi-tanimiyorum/siyaset/detay/2022009/default.htm>
- Milliyet*, 1 Haziran 2015, <http://www.milliyet.com.tr/-bedelini-cok-agir-odeyecek-/siyaset/detay/2067388/default.htm>.
- Milliyet*, 14 Ağustos 2015, <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-turkiye-nin-yonetim/siyaset/detay/2102172/default.htm>;
- Milliyet*, 16 Ekim 2015 “HSYK 156 Hâkim Ve Savcının Görev Yerini Değiştirdi”, <http://www.milliyet.com.tr/hsyk-156-hakim-ve-savcinin-gorev-yerini-ankara-yerelhaber-1015755>.
- Milliyet*, 29 Şubat 2016, <http://www.milliyet.com.tr/karara-uymuyorum-saygi-duymuyorum/siyaset/detay/2201472/default.htm>.

- Milliyet*, 29 Şubat 2016, <http://www.milliyet.com.tr/karara-uyumuyorum-saygi-duymuyorum/siyaset/detay/2201472/default.htm>.
- Milliyet*, 29 Şubat 2016, <http://www.milliyet.com.tr/karara-uyumuyorum-saygi-duymuyorum/siyaset/detay/2201472/default.htm>
- Milliyet*, 2 Mart 2016, <http://www.milliyet.com.tr/cumhurbaskanina-hakaretten-1845/siyaset/detay/2202727/default.htm>.
- Milliyet*, 1 Nisan 2016, <http://www.milliyet.com.tr/meral-camci-kimdir--gundem-2219430/>
- Milliyet*, 2 Nisan 2016, <http://www.milliyet.com.tr/ak-partili-ahmet-iyimaya-5/siyaset/detay/2220197/default.htm>.
- Milliyet*, 14 Nisan 2016, <http://www.milliyet.com.tr/anayasaya-aykiri-ama-eyet/siyaset/detay/2226787/default.htm>.
- Milliyet*, 4 Mayıs 2016, <http://www.milliyet.com.tr/ak-parti-de-yeni-doneme-dogru/siyaset/detay/2239591/default.htm>
- Milliyet*, 5 Mayıs 2016, <http://www.milliyet.com.tr/gozler-ankara-da-basbakan/siyaset/detay/2239762/default.htm>.
- Özgür Düşünce*, 21 Şubat 2016, Metin Arslan, “Tutuklamadı Diye Sulh Ceza'dan Alındı” <http://www.ozgurduyuncu.com/haber/tutuklamadi-diye-sulh-ceza-dan-13330/>
- Sabah*, 16 Ocak 2015, www.sabah.com.tr/gundem/2015/01/16/hsyk-kararnamesinin-sifreleri.
- Sabah*, 22 Eylül 2015, “Yetkisini Aşan Paralelci Hâkimlere İnceleme”, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/09/22/yetkisini-asan-paralelci-hkimlere-inceleme>
- Sabah*, 6 Mart 2016, Hayrettin Bektaş “680 Hâkim-Savcı Açığa Alınıyor”, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/03/06/680-hkim-savci-aciga-aliniyor>.
- Takvim*, 6 Mayıs 2016, <http://www.takvim.com.tr/guncel/2016/05/06/kimse-birligimizi-bozamaz>.
- T24*, 25 Ocak 2016, <http://t24.com.tr/haber/27-universitede-akademisyenlerin-bildirisine-tepki-ve-sorusturmalar.324286> (Erişim Tarihi: 14 Nisan 2016).
- T24*, 14 Ocak 2016, <http://t24.com.tr/yazarlar/yilmaz-murat-bilican/aydinlar-dilekcesi-kenan-pasa-akademisyenler-bildirisi-ve-sarayli-pasa.13667> (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2016).
- T24*, 29 Ocak 2016, <http://t24.com.tr/haber/iste-can-undur-ve-erdem-gul-iddianamesinin-tam-metni-milyonlarin-okudugu-haberler-ve-yazilar-casusluk-delili-sayildi.325826>
- Vatan*, 8 Mart 2015, “400 Milletvekili Verin ve Bu İş Huzur İçinde Çözülün”, <http://www.gazetevatan.com/-400-vekil-verin-bu-is-huzur-icinde-cozulsun--747571-gundem>.
- Yeni Şafak*, 7 Eylül 2015, “Paralel Hâkimler Haddini Aştı”, <http://www.yenisafak.com/gundem/paralel-hakimler-haddini-asti-2267863>
- Zaman*, 7 Şubat 2015, http://www.zaman.com.tr/gundem_hukuksuzluga-dur-diyen-hakimlere-pasif-gorev-2276176.html. (Zaman gazetesine linkler çalışmıyor. Çünkü Zaman gazetesine “kayıpım atandı”).
- Zaman*, 11 Mart 2015, http://www.zaman.com.tr/gundem_iktidarın-istediği-kararı-vermeyen-hakime-ya-surgun-ya-ihrac-2282604.html.
- Zaman*, 22 Şubat 2016, http://www.zaman.com.tr/gundem_gazi-baskomiser-mehmet-akif-yilmazi-tutuklamadi-su...
- Zaman*, 1 Mart 2016, http://www.zaman.com.tr/gundem_iste-akademisyenlere-baskinin-bilancosu-2353270.html.
- Zaman*, 4 Mart 2016 http://www.zaman.com.tr/gundem_hakimi-once-gorevden-aldilar-ardindan-10-polisle-evin...
- Zaman*, 22 Mart 2016, http://www.zaman.com.tr/gundem_gazi-baskomiser-mehmet-akif-yilmazi-tutuklamadi-su...

YouTube

- <https://www.youtube.com/watch?v=2n-pL3bJ9HY> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016).
- <https://www.youtube.com/watch?v=4482VsR3Vrc> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2016).
- https://www.youtube.com/watch?v=LdJ5Dm_xlNY (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2016).

<https://www.youtube.com/watch?v=V17fkKYwPTw> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016),
<https://www.youtube.com/watch?v=xLDrFUQBNUQ> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016).
<https://www.youtube.com/watch?v=YaECGxHgY0I> (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2016).
<https://www.youtube.com/watch?v=3ITX70vX5T4> (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2016).
<https://www.youtube.com/watch?v=Acx05tqmxz0> (Erişim tarihi: 6 Mayıs 2016).

Beyaz Saray ve ABD Ankara Büyükelçiliği

ABD Ankara Büyükelçiliği, “Basın Açıklaması”, 28 Mart 2016,
http://turkish.turkey.usembassy.gov/aciklama_032816.html (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2016).
The White House President Barack Obama for Immediate Release, March 28, 2016
<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2016/03/28/statement-national-security-council-spokesperson-ned-price-national> (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2016).

Diğerleri

http://www.archives.gov/exhibits/charters/constitution_transcript.html (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016).
<http://www.gunceltarih.org/2012/02/15-mays-1984-aydnlar-dilekcesi-yakn.html> (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2016).
<http://www.hri.org/docs/syntaxma/> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2016).
http://www.nesinvakfi.org/aziz_nesin_aydinlar_dilekcesi.html (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2016).
<http://www.rotahaber.com/m/egitim/akademisyenlere-yonelik-cadi-avi-baslatildi-h579401.html>
(Erişim Tarihi: 16 Nisan 2016).
<https://eksisozluk.com/anayasasizlastirma--2060409> (Erişim Tarihi: 26 Nisan 2016).
https://tr.wikipedia.org/wiki/Bar%C4%B1%C5%9F_i%C3%A7in_akademisyenler_bildirisi.
https://tr.wikisource.org/wiki/Ayd%C4%B1nlar_Dilek%C3%A7esi (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2016)..
https://www.bundestag.de/blob/284870/ce0d03414872b427e57fccb703634dcd/basic_law-data.pdf (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2016).
<https://www.bundestag.de/bundestag/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz/gg/245216> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2016).
<https://www.chp.org.tr/Haberler/4/hakverdi-icisleri-bakani-ve-valiler-hakim-ve-savcilar-tehdit-mi-etmektedir-12202.aspx> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2016).
<https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Dokumentnummer=NOR40112691> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2016).
<https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione.pdf> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2016).
<https://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-site/english/downloads/englishverfassung.pdf> (Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2016).

© 2016. Kemal Gözler.

Bu makalenin bu versiyonuna kağıt dergide yayınlanıncaya kadar şu şekilde atıf yapılabilir:
Kemal Gözler, “1982 Anayasası Hâlâ Yürürlükte mi? Anayasasızlaştırma Üzerine Bir Deneme (Versiyon 4)”, www.anayasa.gen.tr/anayasasizlastirma-v4.pdf (Konuluş Tarihi: 1 Haziran 2016).

Ana Sayfa: <http://www.anayasa.gen.tr>

Editör: Kemal Gözler

E-mail: [kgozler\[at\]hotmail.com](mailto:kgozler[at]hotmail.com)

İlk Versiyonun Yayın Tarihi: 17 Nisan 2016

Versiyon 4’ün Yayın Tarihi: 1 Haziran 2016

BU METİN, MAKALENİN DÜRDÜNCÜ VERSİYONUDUR.